

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ PEYZAJ RESTORASYONU: İSTANBUL'DAN 2 ÖRNEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burcu ŞALİKOĞLU

Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Peyzaj Mimarlığı Programı

OCAK 2012

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ PEYZAJ RESTORASYONU: İSTANBUL'DAN 2 ÖRNEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Burcu ŞALİKOĞLU
(502091609)**

Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Peyzaj Mimarlığı Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Y. Çağatay ŞEÇKİN

OCAK 2012

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502091609 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Burcu ŞALİKOĞLU**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**TARİHİ PEYZAJ RESTORASYONU: İSTANBUL’DAN 2 ÖRNEK**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Yrd. Doç. Dr. Y. Çağatay SEÇKİN**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Ö. Bülent SEÇKİN**
Yeditepe Üniversitesi

Doç. Dr. Hayriye EŞBAH TUNÇAY
İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : **19 Aralık 2011**
Savunma Tarihi : **26 Ocak 2012**

ÖNSÖZ

Tez çalışmalarım boyunca bana yol gösteren, desteğini ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Y. Çağatay SEÇKİN' e, gerek okul gerekse iş hayatımda ondan çok şeyler öğrendiğim hocam Sayın Prof. Dr. Ö. Bülent SEÇKİN' e, sevgileriyle hep yanımda hissettiğim canım annem, canım babam ve bir tanecik kardeşime, katkılarıyla bana büyük destek veren Sencer GİRGİN'e ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Aralık 2011

Burcu Şalikoğlu
(Peyzaj Mimarı)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xv
SUMMARY	xvii
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı	2
1.2 Tezin Yöntemi.....	3
2. KORUMA VE RESTORASYON	5
2.1 Koruma.....	5
2.1.1 Koruma kavramı	5
2.1.2 Koruma kavramının gelişimi	8
2.1.3 Korumacılık yaklaşımı	9
2.1.4 Korumacılıkla ilgili kuruluşlar.....	10
2.2 Restorasyon	12
2.2.1 Restorasyon kavramı.....	12
2.2.2 Restorasyonun tarihçesi	14
2.2.2.1 Stilistik rekompozisyon akım.....	15
2.2.2.2 Romantik akım.....	16
2.2.2.3 Tarihi restorasyon akımı	16
2.2.2.4 Çağdaş restorasyon.....	17
2.2.3 Restorasyon uygulamaları.....	17
2.3 Sit Alanları	20
2.3.1 Sit kavramı	20
2.3.2 Sit türleri	21
2.3.2.1 Kentsel sit alanı	21
2.3.2.2 Arkeolojik sit alanı.....	22
2.3.2.3 Doğal sit alanı	22
2.3.2.4 Tarihi sit alanı	22
2.3.2.5 Kentsel arkeolojik sit alanı.....	22
2.3.2.6 Karmaşık sit alanı.....	23
2.3.2.7 Kırsal sit alanı	24
2.3.2.8 Kültürel peyzaj alanları	24
2.4 Peyzaj arkeolojisi	26
2.4.1 Peyzaj arkeolojisi kavramının tarihsel geçmişi.....	26
2.4.2 Peyzaj arkeolojisi uygulamaları	26
2.4.3 Günümüzde peyzaj arkeolojisi.....	27

3. PEYZAJ RESTORASYONU	29
3.1 Tarihi Bahçeler	29
3.1.1 Tarihi bahçe kavramı.....	29
3.2 Türk Bahçeleri	30
3.2.1 Türk bahçesi kavramı	30
3.2.2 Türk bahçelerinin genel özellikleri	34
3.3 Peyzaj Restorasyonu.....	35
3.3.1 Peyzaj restorasyonu kavramı.....	35
3.3.2 Peyzaj restorasyonu öncesi yapılması gereken çalışmalar	39
3.3.2.1 Mekan analizi	39
3.3.2.2 Fotoğrafik kayıt	41
3.3.2.3 Araştırma ve belgeleme.....	42
3.3.2.4 Grafik kayıtları	42
3.3.2.5 Yazılı kayıtlar	43
3.3.2.6 Arkeolojik araştırmalar	44
3.3.2.7 Araştırma kaynakları için lokasyonlar	45
3.3.3 Plan geliştirme.....	46
3.3.3.1 Alana ulaşılabilirlik	46
3.3.4 Restorasyon projesi	47
4. UYGULAMA ÖRNEKLERİ	49
4.1 Mimar Sinan ve Koruma Anlayışı.....	50
4.1.1 Mimar sinan'ın hayatı ve eserleri.....	50
4.1.2 Mimar sinan'ın koruma anlayışı	51
4.2 Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası.....	53
4.2.1 Dar'ul kurralar.....	53
4.2.2 Hüsrev kethüda dar'ul kurrası	53
4.2.2.1 Tarihsel veriler ve konum özellikleri	55
4.2.2.2 Plan özellikleri.....	57
4.2.2.3 Meydana gelen bozulmalar ve yapının günümüzdeki durumu	59
4.2.2.4 Peyzaj restorasyonu kararları	61
4.2.2.5 Uygulama aşamaları	64
4.3 Hüsrev Paşa Türbesi	83
4.3.1 Tarihsel veriler ve konum özellikleri	84
4.3.2 Plan özellikleri.....	85
4.3.3 Meydana gelen bozulmalar ve yapının günümüzdeki durumu	87
4.3.4 Peyzaj restorasyonu kararları	92
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	95
KAYNAKLAR.....	99
EKLER.....	103
ÖZGEÇMİŞ.....	147

KISALTMALAR

ICCROM	: International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICAHM	: International Committee on Archaeological Heritage Management
ICOM	: The International Council of Museums
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites
IUCN	: International Union for Conservation of Nature
IFLA	: The International Federation of Landscape Architects
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
KTVKYK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
KUDEB	: Koruma Uygulama ve Denetim Mdrlğ
UNESCO	: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Miras alanlarının korunması kararlarının alım seviyeleri. 25

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Anıtsal yapıya örnek: st. stephens katedrali, viyana.	13
Şekil 2.2 : Viollet le duc'ün paris notre dame için hazırladığı restorasyon önerisi .	15
Şekil 2.3 : Milano sforza şatosu girişi, filarete kulesi.	16
Şekil 2.4 : Ortaçağ anadolu medreselerinin anıtsal bir örneği, sivas çifte minareli medrese.	20
Şekil 2.5 : Toros yamaçlarında akyanda antik siti, antalya.	22
Şekil 2.6 : Safranbolu arasta arkası sokaktan bir görünüm.	23
Şekil 2.7 : Yamaçtaki kaya mezarları ve yeşilirmak boyunca uzanan osmanlı kent dokusuyla amasya	24
Şekil 2.8 : Stonehenge, ingiltere. antik çağın bilgeliğinin en önemli sembolü	27
Şekil 3.1 : Tersane bahçesi olarak bilinen aynalıkavak sarayı, haliç.....	31
Şekil 3.2 : Topkapı sarayı'nın boğazdan görünüşü	34
Şekil 3.3 : Badminton house gloucestershire 18.yüzyıl.....	36
Şekil 4.1 : Hüsrev kethüda dar'ul kurrası, alman mavileri, 1913-1914 i. dünya savaşı öncesi istanbul haritası	55
Şekil 4.2 : Hüsrev kethüda dar'ul kurrası, 1934 pervititch hususi sigorta planı vefa haritası.....	56
Şekil 4.3 : Molla hüsrev camii, encümen arşivi, 1941.....	56
Şekil 4.4 : Hüsrev kethüda dar'ul kurrası giriş kapısı, 2008	57
Şekil 4.5 : Yapının giriş cephesi, 2009	58
Şekil 4.6 : Komşu parseldeki yapının dar'ul kurra'nın kuzeydoğu cephesine bitişik olan konumu.....	60
Şekil 4.7 : Mevcut bahçe duvarı pencerelerinin kot yükselmesi sonucu kapanması.	61
Şekil 4.8 : Taş tekneler sokak üzerinden molla hüsrev camii ve dar'ul kurra bahçe duvarının görünümü, 2009	64
Şekil 4.9 : Bir metre seviyesinde yükseltilmiş olan ön bahçenin görünümü.....	64
Şekil 4.10 : Cephe temizliği yapılırken giriş cephesinin görünümü, 2009.....	65
Şekil 4.11 : Mukarnasların silikon kalıplarının çıkarılma çalışmaları, 2009.....	65
Şekil 4.12 : Kitabe'nin onarım çalışmaları, 2009	66
Şekil 4.13 : Cephe temizliği tamamlandıktan sonraki görünüm, 2009.....	66
Şekil 4.14 : Ön bahçenin, dış bahçe duvarı pencerelerini kapatacak şekildeki yüksek kot seviyesi.....	67
Şekil 4.15 : Orjinal kot belirleme için yapılan kazı çalışmaları, 2009	67
Şekil 4.16 : Sahanın uygulama için hazırlanması, üst örtü temizliği, ön bahçe	68
Şekil 4.17 : Yapıya giriş kotuna çıkan basamakların toprak altında devam eden izlerinin ortaya çıkarılması, 2010.....	68
Şekil 4.18 : Duvar hatlarının izdüşümlerini belirleyici iplerin alana yerleştirilmesi, 2010.....	69
Şekil 4.19 : Duvar hatlarının izdüşümlerini belirleyici iplerin alana yerleştirilmesi, 2010.....	69

Şekil 4.20 : İplerin izdüşümleri doğrultusunda yapılan kazı çalışmaları, 2010.....	70
Şekil 4.21 : İplerin izdüşümleri doğrultusunda yapılan kazı çalışmaları ve kuyunun çevresinin açılması, 2010	70
Şekil 4.22 : Moloz taş duvarın yıkılarak pervititch dönemine ait duvar izinin ortaya çıkarılması, 2010	71
Şekil 4.23 : Ön bahçenin iz belirleyici ipler doğrultusunda kazılarak duvar izlerinin ortaya çıkarılması	71
Şekil 4.24 : Yapının köşe noktasının bir metre derinliğinde kazılarak temel seviyesinin belirlenmesi, 2010	72
Şekil 4.25 : Mevcut ağaçlardan alanda bırakılacak olanların budama işlemleri.....	72
Şekil 4.26 : Mevcut ağaçlardan alanda bırakılacak olanların budama işlemleri.....	73
Şekil 4.27 : Üst bahçede yapılan üst örtü temizliği, 2010	73
Şekil 4.28 : Yapının giriş kotunda ortaya çıkarılan arnavut kaldırımı ve mermer taşlardan oluşan döşeme izi, 2010.....	74
Şekil 4.29 : Yapının giriş kotunda ortaya çıkarılan arnavut kaldırımı ve mermer taşlardan oluşan döşeme izi, 2010.....	74
Şekil 4.30 : Uygulama sahasının molozlardan temizlenerek hazırlanması, 2010	75
Şekil 4.31 : Uygulama sahasının molozlardan temizlenerek hazırlanması, 2010	75
Şekil 4.32 : Üst bahçenin kot seviyesinin düşürülmesi çalışmaları, 2010.....	76
Şekil 4.33 : Arka bahçeye geçiş tarafından bir görünüm, 2010.....	76
Şekil 4.34 : Yapıya zarar verme tehlikesi olan defne ağacının budanması, 2010	77
Şekil 4.35 : Yapıya zarar verme tehlikesi olan defne ağacının budamadan sonraki görünümü, 2010	77
Şekil 4.36 : Duvar izlerinin ortaya çıkarılması ve kot düşürme çalışmaları, 2010....	78
Şekil 4.37 : Duvar izlerinin ortaya çıkarılması ve kot düşürme çalışmaları, 2010....	78
Şekil 4.38 : Bahçeye giriş kapısından yapının görünümü, 2010	79
Şekil 4.39 : Arka bahçede yer alan hazirenin görünümü, 2010	79
Şekil 4.40 : Komşu parselde yer alan ve yapıya zarar veren akçaağaç, 2010.....	80
Şekil 4.41 : Komşu parselde yer alan ve yapıya zarar veren akçaağaç, 2010.....	80
Şekil 4.42 : Pervitich haritalarına göre ortaya çıkarılan moloz taş duvarın temizlenerek ortaya çıkarılması, 2011	81
Şekil 4.43 : Pervitich haritalarına göre ortaya çıkarılan moloz taş duvarın temizlenerek ortaya çıkarılması, 2011	81
Şekil 4.44 : Yapının ilk yapıldığı döneme ait olduğu belirlenen kesme küfeki taşından oluşan duvar izi, 2011	82
Şekil 4.45 : Yapının ilk yapıldığı döneme ait olduğu belirlenen kesme küfeki taşından oluşan duvar izi, 2011	82
Şekil 4.46 : Hüsrev paşa türbesi, encümen arşivi, 1938	83
Şekil 4.47 : Hüsrev paşa türbesi, alman mavileri, 1913-1914 i. dünya savaşı öncesi istanbul haritası	84
Şekil 4.48 : Hüsrev paşa türbesi, encümen arşivi, 1977	85
Şekil 4.49 : Hüsrev paşa türbesi'nin hüsrev paşa sokak'tan görünümü, 2009	86
Şekil 4.50 : Türbenin içinden bir görünüm, 2009.....	87
Şekil 4.51 : Geç dönem onarımda yapılan ahşap bahçe kapısı.....	88
Şekil 4.52 : Hüsrev paşa sokağı yönündeki moloz taş duvar.....	89
Şekil 4.53 : Türbe giriş kapısının görünümü, 2010	90
Şekil 4.54 : Bahçe giriş kapısı ve türbe girişinin ortasında yer alan mezar taşları, 2010.....	90
Şekil 4.55 : Hüsrev paşa türbesinin arka bahçesi, 2010.....	91
Şekil 4.56 : Arka bahçede yer alan hazire	91

TARİHİ PEYZAJ RESTORASYONU: İSTANBUL'DAN 2 ÖRNEK

ÖZET

Yıllarca göçebe olarak yaşamlarını sürdürmüş daha sonra yerleşik düzene geçmiş Türk toplumlarının yaşantılarını yansıtan Türk bahçelerinin, tarihsel süreç içerisindeki değişimleri bir çok faktörün etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu değişimlerin en iyi biçimde gözlendiği şehir ise İstanbul'dur. Tarihi yapıları ve alanlarıyla, asırlardır bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan İstanbul, tarihi bahçe sanatındaki değişimin, gelişimin ve yapılan doğru ya da yanlış müdahalelerin en iyi biçimde gözlendiği tarihi bir şehirdir. Çalışmanın uygulama bölümünde yer alan, Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası ve Hüsrev Paşa Türbesi de bu tarihi şehirin Fatih ilçesinde yer almaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde, tezin amacı, kapsamı ve yöntemine değinilmiştir. Çalışmanın amacı ve kapsamı; tarihi yapıların en az kendileri kadar geçmiş dönem yaşantısını ve alışkanlıklarını yansıtan ve o dönemle ilgili bilgiler edinilmesine olanak sağlayan bahçelerinin korunması ve gerekli görülen durumlarda restorasyon projelerinin hazırlanarak uygulanması aşamalarının neler olduğunu göstermektir.

İkinci bölümde, koruma ve restorasyon kavramları açıklanarak, bu kavramların çeşitlerinden ve korumacılıkla ilgili kuruluşlardan bahsedilmiştir. Sit alanları ve peyzaj arkeolojisi tanımları, peyzaj restorasyonu konusunun kavranabilmesine yardımcı olabilmesi için ana çerçeveleriyle değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, çalışmanın dördüncü bölümünün örneklerini oluşturan, Mimar Sinan yapılarındaki Tarihi bahçeler ve Türk bahçelerinin, tarihsel süreç içerisindeki değişimlerine yer verilmiştir. Peyzaj restorasyonu projelerinin hazırlanma aşamalarının öncesini ve sonrasındaki uygulama aşamalarının anlatılmasıyla da bu bölüm sonuçlandırılmıştır.

Dördüncü bölümde ise tezin başlığını oluşturan, İstanbul'da ki 16. Yüzyıl Mimar Sinan yapılarından iki tanesi incelenmiştir. Öncelikle bu yapıların restorasyon

uygulamalarının yapıldığı İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü'nün çalışma alanlarından bahsedilmiş, daha sonra da Mimar Sinan'ın koruma anlayışına değinilmiştir. Son olarak İstanbul Fatih ilçesinde yer alan Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası ve Hüsrev Paşa Türbesinin tarihçeleri anlatılarak, peyzaj restorasyonu kararları ve projelerine yer verilmiştir. Uygulama çalışmaları yapılan alanın, uygulama fotoğraflarının açıklamalı olarak anlatılmasıyla peyzaj restorasyonu safhaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise, önceki bölümlerde aktarılan bilgiler ışığında, tarihi peyzaj restorasyonuna başlanmadan önce yapılması gereken araştırmalar özetlenmiş ve peyzaj restorasyonu projesinin aşamaları hakkında sonuç ve öneriler ortaya konmaya çalışılmıştır.

HISTORICAL LANDSCAPE RESTORATION: TWO EXAMPLES FROM ISTANBUL

SUMMARY

The evolution of Turkish gardens, which reflects the lives of Turkish societies that have maintained a nomadic life for years before exceeding to permanent settlements, has occurred as a result of many effecting factors within the process of time. Istanbul is the city where this evolution can be observed in the best way. After being host to many civilizations for centuries, and with its arising historical structures and areas through out all these centuries, istanbul is a city where evolution and development in garden art, and also right and wrong interventions, can be observed in the best way. Contained in the application section of the study, Husrev Pasha Tomb and Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurra is located in the Fatih district of this historic city.

In the introduction part of the study, the purpose, content and method of the thesis were outlined briefly and also, protection, restoration and landscape restoration concepts were explained. Protection, as well as cultural heritage conservation, restoration and development of needed that encompasses all the work, restoration, the structure is defined as all interventions made to protect the value. The protection, repair and restoration work of historic landscapes of the building were described in the definition of landscape restoration. Purpose and scope of the study, the historic buildings themselves, at least until the prior period and reflect the lives and habits of the gardens of that period that allows the acquisition of information about the conservation and restoration projects, when deemed necessary to show the stages of preparing the application.

In the second part of the study, after explaining the concepts of conservation and restoration, varieties and related organizations from protectionism of these concepts were mentioned. Restoration compose trends, stylistic recomposition current, current romantic, historic restoration, stream restoration and modern, has enabled an understanding of the history of restoration. The concept of conservation areas and

protected species is described in detail section of the site. Common examples of the world, but with a new concept of landscape archeology in Turkey, historical background, practices and the situation today in the form of the archeology of the landscape was explained, and after these definitions the second part was finalized.

In the third part, examples of study that make up the fourth section, historic gardens and the gardens of Turks, were included in the historical process changes. Historical gardens are living monuments and some of them are in good condition while others need to be restored. Because of the plants which are living materials, the gardens are different from the structures which protect the first forms. Turkish gardens are products of thousands of years of Turkish culture, geographical, cultural, religious, philosophical, and religious beliefs of the those interactions. These two definitions will help to understand the concept of the landscapes of historic buildings. Historical landscape restoration revitalize an important period of the landscape which is important in the historical process. The aim of a restoration is to bring the landscape to a certain period in its history. After explained the definitions of the landscape restoration, the concept of work to be done before the plan development and restoration project, preparation stages of landscape restoration were listed. Those stages were listed as space analysis, photographic record, research and documentation, graphic records, written records, archaeological research and locations for research resources.

In the fourth part, two of the ‘Mimar Sinan’s 16th century structures situated in Istanbul’, which also is the title of the study, were examined. First of all, the activity area of the Protection Administration and Control Management, which works under the Municipality of Istanbul, has been explained. After that, the life of Mimar Sinan and his understanding about protection was examined. Within the 16th century that includes the most powerful, forceful and effective years of Ottoman Empire, the mosques have had a special importance as being religious centers which determines the way of the life of communities. Because of that, the most important creations and masterpieces of Sinan came out as the mosques and complex of buildings adjacent to the mosques.

The examples, that compose the implementation part of the study, are also involved in the most important creations of Sinan. Between the two structure that are in İstanbul’s Fatih district, primarily the history of Hüsrev Kethüda Dar’ul Kurra were

explained and its landscape restoration decisions and projects are included in the study. This structure is under the ownership of ‘T.C. Prime Ministry General Management of Foundations, Management of Istanbul Division’ and situated in Vefa district. Various studies were made before the restoration implementations to the landscape of this structure had been put into practice. Those are; firstly, a comprehensive preliminary study about the structure and its landscape is done, so that all the historical data about the structure is registered. In the second stage, elevations in the garden were determined in order to draw a plan showing the original state of the garden, and also the positions and the altitudes of the plants were determined in order to be able to process the available plants on to the project. And in the last stage, the landscape restoration project of the garden, that restoration decisions have been taken, were prepared according to the data’s in hand. After giving a detailed explanation of all those stages, the implementation photos and expressions of the area is included in the study. The second example structure in this stage of the study is the Tomb of Hüsrev Paşa, in which the grave of Hüsrev Paşa stands, who was one of the queens of Kanuni Sultan Süleyman. The same preliminary study stages of Hüsrev Kethüda Dar’ul Kurrası, were also executed for the Tomb of Hüsrev Paşa.

In the fifth and also the last stage of the study, some determinations about landscape restoration is done, conclusion and suggestions have been made. In addition, its emphasized that; today, not the protection of historical structures, but the protection of historical environment, in another words and a wider spelling, the protection of historical structures with their environmental attribution has came into prominence. Because the historical urban areas are gain value with their landscape that compatible with the architectural inheritance. But generally in the protection and restoration studies, the care that shown to the structure does not shown to the garden and the environment of the structure. In other words, a simultaneous repair or restoration to the garden of the structure does not be made and because of that the destruction in the gardens comes out much bigger than the structure itself. After some determinations and suggestions like above, the investigations which should be done before starting a historical landscape restoration are summarized and finally the conclusion with suggestions are made about the stages of a landscape restoration project.

1. GİRİŞ

Tarihi alanlar şehirlerin kimliğini belirleyen en önemli unsurlardandır. Kendine özgü kimliğini kaybeden kentin herhangi bir yerleşimden farkı kalmaz. Bu nedenle kent kimliğini belirleyici öğelerin başında gelen tarihi alanların önemi tüm dünyada giderek daha da artmaktadır.

Tarihi çevrenin barındırdığı kültürel miras, geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran kuşaklar arasında iletişimi sağlayabilen bir yere, bir ulusa, bir kültüre ait olma duygusunu geliştirerek kimlik sorununu çözeabilen; yenilenemez, sınırlı kaynak niteliğindeki değerlerdendir. Dolayısıyla tarihi çevre kentlere kimliğini kazandıran, özgünlüğünü ortaya çıkarıp kentleri tek düzelikten arındıran en önemli kaynaktır. Bu nedenle tarihi çevrenin korunması sadece fiziksel bir yapının zamana karşı ayakta kalmasını sağlamak değil toplumun yaşam biçiminin, yerel özelliklerinin, geçmişinin yaşatılmasıdır.

Koruma, kültürel mirasın anlaşılmasındaki, tarihinin ve anlamının bilinmesi, malzemelerinin korunmasının sağlanması, gerektiği gibi muhafaza edilmesi, restore edilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili olan tüm çabalar olarak tanımlanabilmektedir.

Kültürel mirasın korunması ve yönetilmesi için tarihi çevrenin fiziksel, kültürel, sosyal, tarihsel bütünlüğü içinde belgelenmesi, analiz edilmesi ve değerlendirilmesi, bu değerlendirmeler doğrultusunda da korunmasına yönelik kararların alınması ve bu yönde uygulamalar yapılması gerekmektedir. Söz konusu bu süreç de veri tespiti ile başlamaktadır.

Mevcutta işleyen sistem İstanbul üzerinden incelendiğinde, tarihi çevrenin korunmasına yönelik, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü, KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü), Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi tarihi çevrenin korunmasında yetkili olan dolayısıyla kültürel mirasın korunması için tarihi çevreye ait verilerin toplanması ve bu verilere yönelik yapılan analizler doğrultusunda karar verme hususlarında da görevli olan kurumlardır. Bu kurumlar korunması gereken yapılar ve çevreleri için restorasyon

projelerini hazırlatarak veya bu projelere onay vererek korumanın sürekliliğini sağlamaktadırlar.

Restorasyon, yapının tarihi kimliğini ve tarihi belge değerini korumak ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak amacıyla yapılan müdahalelerdir. Restorasyon, geçmişte çoğunlukla yapının işlevsel değerini ve yaşamını sürdürmesi için bir gereklilik olmuştur. Bu ilke günümüzde de geçerliliğini korumakla birlikte, ilk işlevini yitirmiş yapılar da kültürel mirasın geleceğe aktarılması için önemli bir görev olarak restorasyonun kapsamı alanına girmiştir.

Tarihi peyzaj restorasyonu ise tarihi yapıların peyzajlarında yapılan müdahaleleri kapsamaktadır. Bu müdahaleler; özünde korumayı, yapının bahçesinin ilk yapıldığı dönemi yansıtmayı sağlamayı ve gerektiğinde restorasyon uygulamalarıyla yapılan onarımları kapsamaktadır. Çünkü bir bahçe, mimari yapılar gibi onu yapan, yaptıran ve kullananların yaşam anlayışı ve isteklerindeki ayrıntıları, teknikleri, bilgi ve kültürlerini yansıtmaktadır. Tarihi bahçelerin geçmişe ilişkin canlı bir belge gibi dış mekan yaşantı anlayışlarını biçimsel olarak göstererek günümüze aktarmaları da önemlerini bir kat daha arttırmaktadır.

1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmaya *Tarihi Yapıların*, en az kendileri kadar geçmiş dönem yaşantısını, alışkanlıklarını ve kullanım şekillerinin anlaşılmasını sağlayan, yapı ve çevresi hakkında geçmişten bir görüntü sağlayan bahçelerinin, restorasyon projelerinin hazırlanması ve uygulanması hakkında bilgi edinebilmek amacıyla başlanmıştır.

Günümüze kadar ulaşabilen tarihi bahçe örneklerinin yoğunlaştığı ve çalışmanın da uygulama bölümde seçilen yapıların bulunduğu yer olan, uzun süre Osmanlı İmparatorluğuna başkentlik yapmış olan İstanbul'dur. Eski İstanbul dini yapıları kadar mesireleri, koruları ve bunların yanında saray bahçeleri ile de ünlü bir şehirdir.

MÖ 1850'de kurulduğu bilinen İstanbul, üç imparatorluğa başkentlik etme özelliğinin yanı sıra, her dönemde ekonomik merkez olma özelliğini de koruyan az sayıda şehirlerden biridir. Boğaz'ın stratejik konumu sebebiyle Balkanlar ve Anadolu, Karadeniz ve Akdeniz arasında köprü durumunda olan İstanbul 2000 yıldan fazla süredir, büyük politik, dini ve sanatsal olaylara ev sahipliği yapmaktadır.

İstanbul'un kuzeyde Haliç, doğuda İstanbul Boğazı ve güneyde Marmara Denizi ile çevrili kısmı günümüzde "Tarihi Yarımada" olarak adlandırılmaktadır. Avrupa ve

Asya'yı birbirine bağlayan stratejik konumu ile tarihi boyunca kentte hüküm süren uygarlıkların ilk yerleşim yeri olarak öne çıkan Tarihi Yarımada, Roma, Bizans ve Osmanlı gibi büyük imparatorlukların merkezi konumundadır.

Türk bahçesi kavramının varlığını bize kanıtlayan belgeler, kitaplar, minyatür ve gravürler, çalışmanın uygulama bölümü için seçilen ve *tarihi yarımada* da yer alan 16. yüzyıl Mimar Sinan eseri yapıların peyzajlarının, restorasyon kararlarını saptamamızda bize ipucu vermekte ve yol gösterici olmaktadır.

1.2 Tezin Yöntemi

Peyzaj Restorasyonu kavramını anlayabilmek ve restorasyon projelerinin çıkış noktalarını vurgulamak için çalışmada öncelikle, koruma ve restorasyon kavramları üzerinde durulmuştur. Koruma ve restorasyon kavramlarının gelişiminden ve akımlarından söz edildikten sonra, peyzaj restorasyonu projelendirme ve uygulama aşamalarının anlaşılabilmesi büyük rolü olan peyzaj arkeolojisi kavramı kısaca anlatılmıştır. Tarihi bahçelerin ve Türk bahçelerinin tanımlarının yapılması, Osmanlı Dönemi yapıları olan ve çalışmanın uygulama bölümünü oluşturan Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası ve Hüsrev Paşa Türbesinin restorasyon kararlarının anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır.

Çalışmanın 4. Bölümü ise, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü (KUDEB) bünyesinde restorasyon projeleri hazırlanıp, uygulama çalışmaları yapılmakta olan iki örneği içermektedir. Bu yapıların peyzaj restorasyonu projelerinin hazırlanabilmesi için tarihi verilerden, gravürlerden, eski fotoğraflardan, haritalardan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Encümen Arşivinden, benzer nitelikli Mimar Sinan eseri olan yapıların karşılaştırılmalı incelemelerinden yararlanılmış ve yurtdışındaki tarihi yapıların bahçelerine uygulanan *tarihi peyzaj restorasyonu* kararlarından yola çıkılarak projelendirmeleri yapılmıştır. Bu yapıların peyzaj restorasyonu projeleri hazırlanırken, yapının ilk yapıldığı dönemdeki kot seviyesinin anlaşılabilmesi için kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasında önce 1940'lı yıllara ait olduğu tespit edilen duvar ve döşeme izleri ortaya çıkarılmış, çalışmaların devam ettirilmesiyle de yapının yapıldığı ilk döneme ait orjinal duvar ve izler bulunmuştur. Uygulama çalışmalarının detaylı fotoğrafları ve bu aşamaların açıklamaları da 4. bölümde yer almaktadır.

2. KORUMA VE RESTORASYON

2.1 Koruma

2.1.1 Koruma kavramı

İnsanın fiziksel çevresinde, geçmişten günümüze kalmış değerler bulunmaktadır. Çevre, doğanın ve insanın ürettiklerinin izlerini taşır. Tarih ve kültür, fiziksel çevrede kendini, sokak dokularında ve yerleşim bölgelerinde büyük-küçük ölçeklerde gösterir. Tarihi çevre ise yerleşim bölgelerinde tarih öncesinden günümüze kadar geçen zaman sürecinde yaşamış insan topluluklarının ortaya koyduğu medeniyetlerin birikimi ve ürünüdür. O toplulukların yaşadıkları dönemlerin sosyal, ekonomik, kültürel, mimari ve diğer tüm özellikleri fiziksel mekânda oluşturan kent ve kent kalıntılarıyla, çeşitli tarihi olayların cereyan ettiği alanlar ve tespiti yapılmış tüm yapay ve doğal özellikleri olan korunması gereken alanlardır (KTVK, 1983).

Tarihi çevre farklı zamanların bazen birbirine eklemlenerek, bazen bir öncekini silerek, bazen yeniden yaratılıp, bazen de eskisinin izlerine göre yaratılarak katmanlaşmasıyla oluşur. Bu yüzden zaman içerisinde o mekânda yaşamış toplumların sosyal, kültürel özellikleri hakkında bilgi vermektedir (Okyay, 2001).

Dolayısıyla tarihi çevredeki tüm değerlerin muhafaza edilerek gelecek kuşaklara aktarılması koruma ile sağlanabilir. Koruma en basit ifadeyle muhafaza etmektir.

Koruma, bir yapıtı anlamaya, tarihini ve anlamını tanımaya, maddi olarak korunmasını sağlamaya ve gerektiğinde restore ederek değerlendirmeye yönelik tüm işlemleri içerir. Dünya Mirası Sözleşmesi'nin birinci maddesinde tanımlandığı gibi, kültür mirası; anıtları, yapı gruplarını ve sitleri içerir (ICOMOS, 1994).

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. Maddesinde *Koruma ve Korunma*; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri olarak tanımlanmaktadır.

Koruma, kültürel mirasın anlaşılmasındaki, tarihinin ve anlamının bilinmesi, malzemelerinin korunmasının sağlanması, gerektiği gibi muhafaza edilmesi, restore edilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili olan tüm çabalar olarak tanımlanmaktadır (ICOMOS, 1994).

Bir başka deyişle *Koruma*: Kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapıtlarla, anıtların ve doğal güzelliklerin gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması şeklinde tanımlanmaktadır (Url 3).

Koruma geçmişte olduğu gibi yalnız eski eserlerin onarımı ve olduğu gibi saklanması değil, bir bölgenin, parçaları da dahil olmak üzere, geçmişi ve devamlılığını sağlayan bir bütün olarak değerlendirilmesidir.

Koruma, kültürel yerleşkenin hasar görmesinin engellenmesi için, yasal, fiziksel ya da diğer somut tedbirleri alarak, bunların hayata geçirilmesidir. Tarihi bir binanın veya konumun, kanuni kısıtlamalar ile meşru bir listede yer alması, bir yasal koruma şeklidir. Aktif koruma yöntemleri, bu yerleşkelerin çevrelerinin çitlerle çevrilmesini veya güvenlik elemanlarının görevlendirilmesini içerebilir (Orbaşlı, 2008).

Bütün bu tanımlamalar sonucunda *Koruma* kavramını şu şekilde özetlenebilir; kentte yer alan tarihsel ve mimari değere sahip yapıtlardan, anıtlardan ve doğal oluşumlardan bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşaklarında yararlanması için bu kültürel mirasların güvence altına alınmasıdır.

Buna bağlı olarak kentsel koruma,

Toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını, kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapısının günümüzün değişen sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş toplumla, çağdaş gelişmelerle bütünleşerek yaşamasını sağlamak olarak tanımlanmaktadır (Gülersoy, 2003).

Kentsel koruma, tarih bilincinin geliştirilmesi ve ulusal benliğin oluşturulması açısından önem taşımaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak kentsel korumaya yönelik başlıca hedefler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Tekeli, 1987).

-İçinde yaşanılan çevrenin tarihsel geçmişe ait sunduğu simgeler, bireyin sağlıklı olarak toplumsallaşabilmesi için önemli birer araçtır. Geçmişin

göstergelerini taşıyan bir çevrede yasayarak toplumsallaşan birey, kültürün sürekliliği bilincine kolaylıkla erişerek, bir tarih bilincine ulaşmaktadır;

-Ulusal benliğin ve kimliğin yaratılması ve sürdürülmesinde koruma önemli bir araç durumundadır;

-Korunacak değerler, sahip oldukları tarihsel önemlerinin yanı sıra, sanatsal, kültürel ve çevresel değerleri açısından da özellikli olan varlıklardır;

-Ekonomik açıdan, özellikle turizm amaçlı düzenlemelerle farklı kültürlerle mensup kişilerin beğenisini kazanmak açısından önem taşımaktadır.

Kentler her ne kadar fiziksel çevre özellikleriyle ön plana çıksa da içinde yaşayan toplumla bir bütün oluşturup o toplumun kültürel yapısını, özgün karakterlerini, kimliğini yansıtır. Her kentin kimliği farklı tarihsel geçmişe, farklı imgesel değerlere, farklı sosyo-kültürel yapıya, farklı ekonomik yapıya, farklı fiziksel özelliklere sahip oldukları için farklılık gösterirler. Kentler bu özellikleriyle kendilerine özgü bir yapıya sahiptirler. Kentsel kimlik elemanlarının tahrip edilmesi geçmişle kurulmuş olan bağların kopmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kentsel kimlik elemanlarının korunarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Korumanın, çevre kalitesini korumaya yönelik bir eylem olduğu da söylemler arasındadır. Korumacılıkta sürdürülebilir bir çevre yaratmak da korumanın temel hedefleri arasında yer almaktadır. Bunu anlamadan gerçekten etkili ve başarılı bir korumacılık eylemini sürdürmenin eksik kalacağı belirtilmektedir (Öztürk, 2007).

Koruma uygulandığı varlığa ve amaca göre çeşitlilik göstermektedir. Koruma:

- Geçmişin hatırd tutulması için tarihsel belgelerin güvence altına alınması,
- İnsanlığın yararlanması için doğal ve yapay kaynakların güvence altına alınması,
- Sanat eserlerinin güvence altına alınması,
- İçinde bulunulan çevrenin istenmeyen değişimlere karşı güvence altına alınması,
- Sosyal yaşam seklinin değişiminin önlenmesi,
- Kültürel kavramların, geleneklerin, düşüncelerin sürdürülmesi şeklinde olabilmektedir (Gülersoy, 2003).

Tarihi Anıtların ve Yerleşmelerin Korunması ve Onarımı için yapılan Uluslararası Venedik Tüzüğü (1964) ve 5. Uluslararası Anıtlar ve Sit Alanları Konseyi sonucunda alınan kararlarla Milli Anıtlar ve Sit Alanları Konseyi tarafından 19 Ağustos 1979'da

Güney Avustralya – Burra’da oluşturulan, daha sonra 23 Şubat 1981, 23 Nisan 1988 ve 26 Kasım 1999’da hazırlanan Burra Tüzüğü’nün koruma ilkeleri bölümünde, *Koruma ve Yönetim* başlığı altında yer alan maddelerde alan yönetiminin koruma için önemi vurgulanmaktadır. Tüzüğe göre;

- Kültürel değere sahip yerler korunmalıdır.
- Korumanın amacı, kültürel güzellikleri kaybolmadan barındırabilmektir.
- Koruma, tarihi yerlerin yönetiminin önemli bir görevidir.
- Kültürel güzelliklere sahip yerler dikkatle korunmalı ve risk altında tutulmamalıdır.

Kültür ve kültür mirası çeşitliliği, tüm insanlık için, yeri doldurulamaz bir duygu ve düşünce zenginliği oluşturmaktadır. Temel bir özellik olarak kabul görmesi gereken bu çeşitliliğin, yalnız korunması değil, geliştirilmesi de insanlığın gelişimi için büyük önem taşımaktadır (ICOMOS, 1994).

2.1.2 Koruma kavramının gelişimi

Koruma anlayışı ilkçağlarda ve Hristiyanlığın yayılma döneminde daha çok dinsel etkilere bağlı olarak gelişim göstermiştir. Ortaçağda ise koruma anlayışı daha çok işlevsel ve siyasal nedenlere bağlı olmuştur. Rönesans’ta ise koruma Papa’nın Roma devri kalıntılarını kapsayan koruma emirnamelerinin etkisiyle şekillenmiştir. 18. yüzyıla gelindiğinde Fransız ihtilalinin yıkımlarına tepki olarak doğan koruma düşüncesi, kısa zamanda Avrupa’ya yayılmıştır (Gülersoy, 2003).

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısı ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında mimari eserleri korumaya yönelik ilk yasalar hazırlanmış, *tarihsel anıt* fikri şekillenmeye başlamıştır. Sanayi devrinin etkisiyle tarihi çevrenin ve doğal çevrenin yok olma tehdidiyle karşı karşıya kalması doğal çevrenin yanında tarihi çevreye olan ilgiyi de arttırmış ve bunun sonucunda çevre koruma düşüncesi belirgin olarak ortaya çıkmıştır (Gülersoy, 2003).

20. yüzyıl’dan sonra ise mimari eserlerin korunması daha önemli bir hal alırken, *anıtsal yapıları* koruma kapsamına alan sistemli yasalar çıkarılmaya başlanmıştır.

Sınıflandırılan ve yasal koruma altına alınan yapıların korunması ve denetlenmesini sağlamak üzere kurulan komisyonların yetkileri arttırılmıştır. 1930’lardan sonra koruma anlayışında yeni yaklaşımlar benimsenmiş, yapılan uluslar arası toplantılarla

koruma sorunlarına çevre ölçeğinde ortak çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır (Gülersoy, 2003).

Tarihi perspektif içinde anıtların restorasyonu şeklinde başlayan koruma çalışmaları, tarihi doku ve kentlerin korunmasına kadar gelişim göstermiştir. 1975 yılının, Avrupa Mimari Yılı ilan edilmesi ile başlayan süreç sonunda yayınlanan *Amsterdam Bildirgesi* ile mimari mirasın korunması kentsel ve bölgesel planlamanın hedeflerinden biri olarak belirlenmiştir. Bu bildirgeyle de ekonomik, sosyal, yönetsel ve yasal yönleri gözetilen bütünleşik koruma hedeflenmiş; bu kapsamda koruma modeli olarak tanımlanan bu yaklaşımın gerçekleşmesi için gerek duyulan araçlar tanımlanmaya çalışılmıştır (Ahunbay, 1996).

Tarihi çevreleri koruma ve yenilemede amaç; tarihsel ve sürekliliğin sağlanması, tarihi çevrenin çağdaş yaşam koşulları doğrultusunda daha sağlıklı fakat kimliğini koruyarak canlandırılması, yapı stoku durumundaki tarihi yapıların değerlendirilmesi, kent peyzajının ve geleneksel yerleşim modelinin oluşturulmasıdır (Çelik ve Yazgan, 2007).

2.1.3 Korumacılık yaklaşımı

Dünyadaki koruma yaklaşımlarına bakıldığında, korumaya karşı ilginin giderek arttığı görülmekte ve koruma bilinci gelişmektedir. Korumanın tek yapı ölçeğinde ele alınmayıp, Koruma İmar Planları düzenlenerek tarihi çevrenin korunmasına yönelik planlı bir yapılanmaya geçilmesi, koruma ile ilgili yasa ve yönetmeliklerin günün çağdaş koşullarına göre düzenlenmesi gibi koruma konusunda gelişmeler yaşanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmaları birçok ülke tarafından kabul edilen organizasyonların başında ICOMOS ve UNESCO gelmektedir.

Venedik Tüzüğü'nün birinci maddesine göre;

Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsamaktadır (ICOMOS, 1964).

2.1.4 Korumacılıkla ilgili kuruluşlar

II. Dünya Savaşının neden olduğu yıkımlar tarihi çevre korunmasında tarihi ve kültürel mirasın, sadece sınırları içinde kaldıkları ülkelerin değil, tüm dünyanın ve insanlığın ortak malı olduğu düşüncesinin benimsenmesini sağlamış ve yeni örgütlenmelere gidilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu amaçla (Eke ve Özcan, 1988);

- 1946 yılında UNESCO tarafından ICOM,
- 1949 yılında 10 Avrupa ülkesi tarafından Avrupa Konseyi (Council of Europe)
- 1959 yılında UNESCO tarafından ICCROM,
- 1963 yılında Avrupa Konseyi tarafından Europe Nostra,
- 1965 yılında UNESCO tarafından 5 Amerika, 10 Asya, 26 Avrupa ve 5 Afrika ülkesinin üye olduğu ICOMOS oluşturulmuştur.

25-31 Mayıs 1964 tarihinde ise Venedik'te yapılan II.Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenler Kongresinde, Restorasyonun Anayasası olarak kabul edilen Venedik Tüzüğü kabul edilmiştir.

Venedik Tüzüğü'nün yayınlanmasından bir yıl sonra, 1965 yılında ICOMOS kurulmuştur. Amacı, tarihi anıtlar ve sitlerin korunması, muhafaza edilmesi ve değerlendirilmesine yönelik teoriler, yöntemler, teknikler ile ilgili her türlü araştırmayı desteklemek ve yönlendirmek olan Uluslararası ve hükümetler dışı bir organizasyon olan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi, International Council on Monuments and Sites) 1965 yılında Varşova'da kurulmuştur (Url 2).

Anıt ve sitlerin bakımı, onarımı, korunması ve değerlendirilmesi uygulamalarında kullanılan kuram, yöntem ve bilimsel tekniklerin geliştirilmesine çalışan bir kurum olan ICOMOS, Dünya Mirası konusunda yol gösterici olarak tanımlanmıştır.

ICOMOS'un kuruluşunun arka planında, 1964'de Venedik'te yapılan 2.Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nin sonuç bildirgesi olarak kabul edilen, Venedik Tüzüğü bulunmaktadır. Bu tüzükte, anıt ve sitlerin bakımı, onarımı, korunması ve değerlendirilmesi için sürekli çalışacak uluslar arası bir konseyin kurulması konusunda tavsiye kararı yer almaktadır (Url 2).

UNESCO ise Birleşmiş Milletler'in bir özel kurumu olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1946 yılında kurulmuştur. Bu Kurumun Yasası 1945 yılı Kasım ayında Londra'da 44 ülkenin temsilcilerinin katıldıkları bir toplantıda kabul edilmiştir. Türkiye, bu Yasayı imzalayan ilk yirmi devlet arasında onuncudur. UNESCO Sözleşmesi, ülkemizde 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla onanmıştır. UNESCO kelimesi, ingilizce United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization kelimelerinin baş harfleri alınarak oluşturulmuştur. Dilimizde, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu biçiminde karşılanmıştır (Url 4).

Bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal sitleri dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak amacıyla UNESCO'nun 17 Ekim 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan 16. Genel Konferansında sorunun uluslararası bir sözleşme konusu yapılmasına karar verilmiş ve 16 Kasım 1972'de Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme kabul edilmiştir. Kültürel mirasın ve doğal mirasın sadece geleneksel bozulma nedenleriyle değil, sosyal ve ekonomik şartların değişmesiyle kültürel ve doğal mirasın daha da tehlikeli çürüme ve tahrip olgusuyla gittikçe artan bir şekilde yok olma tehdidi altında olduğunu kabul eden UNESCO, Kültürel ve Doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşmaya neden olacağını düşünmekte ve bu bağlamda 1972 yılında yayınlanan Dünya Mirası Sözleşmesi ile devlet yönetimlerinden Dünya Mirasının korunmasının sağlanmasını talep etmektedir. Dünya Mirası alanlarının koruma durumunun tayini ve izlenmesi için adaylık dosyaları, koruma durumu raporları ve periyodik raporlar olarak üç ana sistem belirlenmiştir (UNESCO, 1972).

Tarihi koruma alanları için yönetim planlaması daha çok tarihi miras kavramı ile gündeme gelmiştir. UNESCO Dünya Miras Merkezi'nin, Dünya Mirası listesindeki alanlar için yönetim planı hazırlanması talebi üzerine bu alandaki çalışmalar yoğunluk kazanmıştır.

Tarihi alanın yönetimi, alanın önem ve değerlerinin detaylı analizleri sonucunda ortaya konulmasına dayanmaktadır. UNESCO'ya göre tarihi alanlarının yönetimi öncelikli olarak aşağıdaki maddeleri içermektedir.

- Alanda kültürel değer olarak bilinen her şeyin alan içerisinde korunduğu hususunda emin olunması gerekmektedir.
- Alanın durumunu temel alan özel rehberler hazırlanmalıdır.
- Alan içerisindeki tüm kültürel kaynakların envanterlerinin eksiksiz olarak hazırlanılması gerekmektedir.
- Uygun nitelik ve deneyimde profesyoneller tarafından düzenli denetimler yapılmalı ve resmi raporlar hazırlanmalıdır.
- Yıllık çalışma programı içindeki önceliklerine uygun olarak kaynak projelerinin formülasyonuna yol gösterici stratejik koruma planı taslağı hazırlanmalıdır.
- Yapılan tüm işlerde koruma etiğine, UNESCO'nun uluslararası tavsiyelerine ve Venedik Tüzüğü gibi temel rehberlere saygı gösterilmelidir (Madran ve Özgönül, 2005).

2.2 Restorasyon

2.2.1 Restorasyon kavramı

Restorasyon, kazılar sonucu ortaya çıkan ya da hala ayakta olan antik yapıların, gelecek kuşaklara taşınmasını sağlamak amacıyla, özgün yapılarını korumak ilkesiyle yapılan onarım çalışmaları olarak tanımlanmaktadır (Ahunbay, 1996).

Restorasyon, geçmişte çoğunlukla yapının işlevsel değerini ve yaşamını sürdürmesi için bir gereklilik olmuştur. Bu ilke günümüzde de geçerliliğini korumakla birlikte, ilk işlevini yitirmiş yapılar da kültürel mirasın geleceğe aktarılması için önemli bir görev olarak restorasyonun kapsamı alanına girmiştir.

Diğer bir tanımlamaya göre restorasyon, geçmişte o mekandaki yaşam biçimini sosyo-kültürel özellikleri anlatan belge niteliğinde, kültür ürününün korunması için yapılan müdahaledir. Bu müdahalede dikkat edilmesi gereken nokta, yapının tarihi kimliğini ve tarihi belge değerini korumaktır (KUBAN, 1996).

Geçmişte onarımın amacı yapıyı ayakta tutmak, yıkılan kısımları yeniden yaparak biçimsel bütünlüğünü korumak, değişen isteklere göre yeni eklerle işlevliğini sağlamak iken, günümüzde anıtlar ve tarihi çevre belirli bir dönemin kentsel ve

mimari düzenini, yapım tekniklerini, sosyal yaşamını açıklayan bir belge olarak da değerlendirilmektedir (Ahunbay, 1996).

Restorasyon anlayışının geliştiği ilk dönemlerde, sadece geçmişte yapılan anıtsal yapıları ayakta tutmak hedefleniyordu (Şekil 2.1).



Şekil 2.1 Anıtsal yapıya örnek: st. stephens katedrali, viyana (Url 5).

Ünlü İtalyan koruma uzmanlarından Piero Gazzola'ya göre (Ahunbay, 1996):

Bir mimari anıt artık yapıldığı amaca hizmet edemiyorsa, korunması pratik bir gereklilik olmaktan çıkar, kültürel bir görev haline gelir. Bu konuya verilen önem gelecek kuşakların kültürel olgunluğuna ve kültür miraslarını koruma konusunda duyacakları ivediliğe dayanacaktır.

Restorasyon ve rekonstrüksiyon kelimeleri sıkça anlamdaş olarak kullanılır. Genel olarak, bir yapının ilk yapıldığı dönemdeki şekli ile aynı hale getirmek için gereken onarım ve bakım işlemlerinde büyük çaplı müdahaleler olarak tanımlansa da, eksik bir parçanın tamamlanması gibi küçük müdahaleler de restorasyon kapsamına girer. Ayrıca bir yapıyı eski görünümüne getirmek amacını güden temizlik uygulamaları da

bir restorasyon formudur. Restorasyonun gerekli olduğu hallerde, tüm müdahalelerin doğrulanmış kanıtlar üzerinden yapılması en önemli unsurdur. Bir diğ er önemli unsur olan, eski ve yeni arasındaki ayrımın titizlikle ve doğru yapılması, ilerde olabilecek yanlış yorumlamaların da önüne geçilmesini sağlamaktadır (Orbaşlı, 2008).

2.2.2 Restorasyonun tarihçesi

Özgün haliyle günümüze ulaşabilen çok az sayıda anıt olmasına karş ın, restorasyonun tarihi çok gerilere, yapı sanatının başlangıcına kadar götürülebilir. Ancak bir disiplin olarak koruma anlayışı 19. yüzy ılda Avrupa'da başlamıştır. Avrupa'da restorasyonun başlamasının ana dinamiğini oluşturan etkenler şu şekilde sıralanabilir (Kuban, 2000):

- Avrupa kenti ve kentlilik bilinci: Bu planlı bir kent düşüncesi olarak Helenistik kent planlarından Roma kentlerine, oradan Rönesans'a, Barok döneme ve sanayi devrimi kent düşüncesine kadar uzanır.
- Avrupa tarihi aristokrasi ve burjuvazinin varlıkları üzerine dayalıdır.
- Antik dünyanın tabulaştırılması üzerine kurulu Rönesans ve bunların batı kentlerinde yarattığı fiziksel ortam.

1789 Fransız devrimi anıtlar için büyük kayıp olmuştur. Halk soylulara, krallığa ve kiliseye karşı biriken nefretini, bu kurumları simgeleyen saray, şato, kale, kilise gibi anıtları yıkarak göstermiştir. Tahrip edilen bu yapılar uzun bir süre kendi kaderlerine terk edilmiştir. 1830'lerden sonra Avrupa'da Ortaçağ sanat ve mimarisi incelenerek ortaçağ yapılarına yeniden ilgi duyulmaya başlanmış ve o güne dek önemsenmeyen Ortaçağ sanatının araştırılması çabaları, anıtların yeniden onarılması çalışmalarına yol açmıştır. Bu çerçevede Fransa, İtalya ve İngiltere'de gelişigüzel onarımlar yapılmaya başlanmış ve bu onarımlar tartışmalara yol açmıştır. Fransa, İngiltere ve İtalya'nın öncülük ettiği bu çalışmalar kısa sürede Avrupa'nın diğ er ülkelerine sıçramıştır. Bu tartışma süreçlerinde Avrupa'da çeşitli koruma akımları ortaya çıkmıştır.

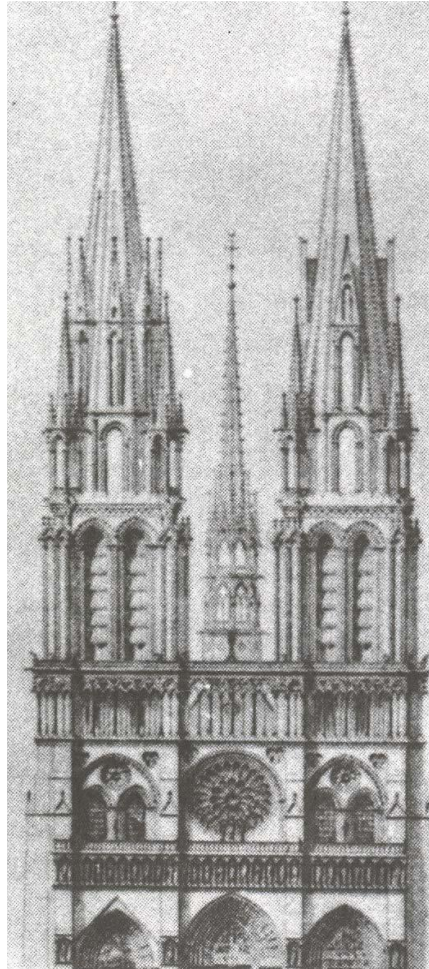
Bu akımları 4 ana başlık altında toplamak mümkündür:

2.2.2.1 Stilistik rekompozisyon akım

Bu akımın öncüsü Fransız Mimar Eugene Emmanuel Viollet Le Duc (1834-1879) restorasyon tarihinin başlangıcı sayılacak çalışmalar yapmıştır. Paris Notre Dame, Saint Denis, Clermont Ferrand, Amiens, Saint Just Katedrallerinin restorasyon çalışmalarında bulunmuştur (Şekil 2.2).

Bu yaklaşıma göre; bir yapıyı restore etmek, onu korumak, onarmak veya yeniden yapmak değil, belirli bir zamanda, hiç var olmadığı biçimiyle tam bitmiş bir yapı haline getirmek demektir.

Bu açıklamayla *restore etmek*, anıtları ortaçağ'daki tasarımlarında öngörülen, ancak tarih boyunca yapılan onarım ve değişikliklerle gerçekte hiçbir zaman ulaşmadıkları bir duruma getirmeyi amaçlayan bir işlem olarak tanımlanmaktadır (Kuban, 2000).



Şekil 2.2 Viollet le duc'ün paris notre dame kilisesi için hazırladığı restorasyon önerisi (Ahunbay, 1996).

2.2.2.2 Romantik akım

İngiliz John Ruskin (1819-1900) restorasyonun yapıya ihanet olduğunu ve sadece korumanın gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Anti restorasyon akımını temsil eden Ruskin ve onun görüşünün savunucularına Romantik Görüş Mensupları denilmektedir. Bu akım, tarihi bir yapıda hiçbir restorasyon yapılmaması gerektiğini ve yapının özgün haliyle bırakılması gerektiğini savunur. Bu görüş, yapıları kaderine terk ettiği gerekçesiyle bir müddet sonra geçerliliğini yitirmiştir.

2.2.2.3 Tarihi restorasyon akımı

Stilistik Rekompozisyon'un yapının şekline müdahale eden anlayışı ile yapıları kaderlerine terk eden Romantik anlayışa karşı oluşan Tarihi Restorasyon akımı, günümüz restorasyon anlayışının temellerini atmıştır (Ahunbay, 1996).

İtalya'da Luce Beltrami (1854-1893) tarihi belgelerle sağlanacak verilere dayanarak yapının restore edilmesini savunmuştur. Bu savunma tarihi bilgiler ışığında belge toplayan restorasyon anlayışını doğurmuştur. Bu yaklaşım her zaman yeterli belge bulunamayacağı ve bulunan belgelerin ne kadar güvenilir olacağı endişesini içinde taşıyan bir akım olarak varlığını sürdürmüştür.

Tarihi restorasyonun İtalya'daki en ünlü örneği ise, Milano'daki Sforza Şatosu restorasyonudur (Şekil 2.3).



Şekil 2.3 Milano sforza şatosu girişi, filarete kulesi (Url 6).

2.2.2.4 Çağdaş restorasyon

İtalyan Camillo Boito (1836-1914) restorasyon konusunda daha önce ileri sürülen ve her biri ayrı bakış açısının parçalı görüşünü getiren kuramları, çağdaş restorasyon anlayışı içinde uzalştırıp birleştirmiştir.

Boito'nun 1883'de açıkladığı ve çağdaş onarım kurallarının öncüsü kabul edilen bu ilkeler şu şekilde sıralanmaktadır (Ahunbay, 1996):

- Anıtlar tüm insanlığın tarihini belgelerler. Bu nedenle onlara saygılı davranılması gerekir.
- Mimari anıtlara müdahale edilmesi zorunlu olabilir, ancak sağlamlaştırma onarımdan, onarım ise restore etmekten daha iyidir. Yenileme ve eklerden kaçınılmalıdır.
- Eğer strüktürel aksaklıklar, güvenlik gibi nedenlerle anıta ek yapılması gerekirse, bunlar somut verilere dayandırılmalı; yapının görsel bütünlüğüne ve biçimine saygı gösterilerek, başka malzeme ve özellikte gerçekleştirilmelidir.
- İlk tasarımdan sonra, değişik dönemlerde yapılan ekler anıtın bir parçası olarak kabul edilmeli; başka bir öğeyi kapatma, ya da bozma gibi zararlı etkileri olmadığı takdirde korunmalıdır.
- Restorasyon sırasında yapılan işlemler rapor, çizim ve fotoğraflarla dikkatle belgelenmelidir.

2.2.3 Restorasyon uygulamaları

Restorasyon çalışmalarına başlamadan önce kültür varlığı, fotoğraf, video vb. tekniklerle ayrıntılı olarak belgelenir, ölçekli çizimleri yapılır, ayrıca yapının;

- Tarihçesi,
- Estetik özellikleri ve değeri,
- Teknik özellikleri (yapım teknikleri, malzeme ve taşıyıcı sistemi),
- Yasal statüsü incelenir (Ahunbay, 1996).

Restorasyon projesi ise genellikle, yalnız strüktürün sağlamlaştırılması ve uygulanacak teknolojilerin belirtilmesiyle kalmaz, tarihi yapının yeniden

kullanılmasıyla ilgili önerileri de içerir. Verilmesi istenen işlevin yapıya uyarlanabilirliği araştırılır ve yeniden kullanım projesinin eserin kütsel ve mekansal özelliklerini bozacak ekler, değişimler getirmemesine dikkat edilir. Restorasyonda önemli olan yapının korunmasıdır, yeniden kullanım ise bir araçtır (ICOMOS, 1964).

Restorasyon, mevcut malzemeye ve eldeki tüm bulguların mantıksal yorumuna saygı göstererek yapılmalıdır ki yer eski biçim ve anlamı ile uyum içinde kalabilsin. Restorasyona, sadece yerin kültürel miras değerinin geri kazanılmasına ya da ortaya çıkarılmasına vesile olacaksa izin verilmelidir (ICOMOS, 1992).

Restorasyon işleminde farklı kurumların görüşleri, kısmen de olsa birleştirilmeli, bir görüş diğerini etkisiz kılmamalıdır. Başka bir deyişle, tarihinin, anıtı oluşturan farklı dönemlerin hiçbirinin yok edilmemesi, bilim adamlarını yanıltacak eklemlerin yapılmaması ve analitik araştırmalar sırasında günışığına çıkan malzemenin dağıtılmaması istekleri, mimarın anıtı bir sanatsal işlemlle ilişkilendirmek ve mümkün olduğunda bir anlatım birliğine getirme yaklaşımı, kentlilerin kendi görüş, anı ve özlemleriyle kent ruhundan kaynaklanan arzuları ve son olarak yönetim kuralları ile kullanıma ilişkin kaçınılmaz taleplerin dikkate alınması gerekir (ICOMOS, 1931).

Restorasyon Tüzüğü'nde (Carta del Restauo) belirtildiği gibi restorasyon kuramının temel kurallarını şu şekilde özetlenebilir:

- Her şeyden önce anıta, çökme ve aşınmalardan ötürü kaybettiği dayanıklılığı ve zamana karşı direnme gücünü yeniden kazandırmaya yönelik sürekli bakım ve sağlamlaştırma çabalarına önem verilmesi gerekir.
- Sanatsal nedenler veya mimari bütünlük sağlama kaygısından kaynaklanan restorasyon sorunları tarihi ilke ve ölçütlerle sıkı sıkıya bağlıdır; bir anıtın bütünlüğü birtakım varsayımlara değil, anıtın sağladığı kesin verilere göre büyük ölçüde anıtın özgün öğelerine dayandığı takdirde gündeme gelebilir.
- Artık kullanılmayan ve geçmiş uygarlıklara ait anıtlarda, örneğin antik dönem eserlerinde, her tür bütünlümeden kaçınılmalıdır. Böyle yapılarda ancak anastilos, yani kalıntının genel çizgilerini ortaya çıkarmak ve korunmasını sağlamak amacıyla, mümkün olan en az ek ve nötr malzeme ile dağılmış parçaların birleştirilmesi işlemi söz konusu olabilir.

- Yaşayan, yani ayakta duran anıtlara, yalnızca özgün işlevinden çok uzak olmayan ve binada gerekli uyarlamların önemli hasara neden olmayacak şekilde yapılabileceği yeni kullanımlar verilmesi kabul edilebilir.
- Hangi döneme ait olursa olsun sanat değeri ve tarihi anısı olan öğeler korunmalıdır; üslup birliği veya yapıyı ilk tasarımına döndürme kaygılarıyla bu öğelerden bazılarının dışlanmasına yönelik bir tutum kabul edilemez.
- Anıta ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalıdır. Anıtın çevresindeki yapılar yıkılarak uygunsuz bir biçimde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi, rengi, üslubu ile rahatsız edici parçalarla sarılmasına engel olunmalıdır.
- Eğer bir anıtı sağlamlaştırmak, kısmi veya tam olarak bütünlemek amacıyla, ya da yeniden kullanım nedeniyle ekler yapılması gerekirse, uyulması gereken temel koşul yeni öğelerin en azda tutulmaları, yalın ve yapısal düzeni yansıtır karakterde olmalarıdır; benzer üslupta bir ek ancak yapının mevcut verilerini devam ettirmek ve bezemeden arınmış geometrik anlatımlar söz konusu olduğunda kabul edilebilir.
- Ekler kesin ve açık olmalı ve özgünden farklı malzeme kullanılarak veya bezemesiz bir çerçeveye sınırlanarak, ya da damga veya yazıtle belirtilmelidir. Bir restorasyon asla onu inceleyenleri yanıltacak veya tarihi bir belgeyi değiştirecek şekilde yapılmamalıdır.
- Bir anıtın taşıyıcı sistemini güçlendirmek veya kütlesini bütünlemek için eski yapım yöntemleriyle amaca ulaşılamazsa, çağdaş tekniklerin kullanılması uygun olabilir. Aynı biçimde, basit ya da karmaşık tüm yıpranmış strüktürleri ayakta tutabilmek için çeşitli bilimlerin katkıda bulunmaya çağrılmaları gerekir. Böylece bilimi dayanmayan yöntemler yerlerini bilimsel olanlara bırakmak zorunda kalmalıdır.
- Antik eserlerin gün ışığına çıkarıldığı kazı ve araştırmalarda, topraktan çıkan kalıntıların düzenlenmesi ve yerinde bırakılacak olan sanat eserlerinin sürekli olarak korunması çabalarını kapsayan “*kurtarma*” çalışması derhal ve sistemli bir şekilde gerçekleştirilmelidir.
- Kazılarda olduğu gibi, anıtların restorasyonun da önemli koşullardan biri, çalışmalar sırasında bir günlük tutularak çizim ve fotoğraflarla sağlıklı bir belgeleme yapılmasıdır. Böylece anıtın biçim ve strüktürüne ilişkin bütün

ayrıntılar, bütünleme, temizleme ve restorasyonun bütün aşamaları kalıcı ve güvenli olarak kaydedilmiş olur.

2.3 Sit Alanları

2.3.1 Sit kavramı

Taşınmaz kültür ve doğa varlıkları Anıt'lar ve Sit'lerdir. Taşınmaz kültür varlıkları tek yapı ya da yapılar grubunun oluşturduğu büyük külliyeler (Şekil 2.4) biçiminde olabilirler (Ahunbay, 1996).

Tek yapıdan daha geniş sınırlara doğru geliştirilen anıt kavramı, anıt-kent, anıt-ülke, giderek anıt-kıta boyutlarına ulaşmıştır. Ancak anıt'ın boyutu birçok anıt ve kentsel dokuyu içerecek biçimde genişletildiğinde, kavram olarak anıt yerine *sit* kavramının kullanımı daha uygun olmaktadır (Ahunbay, 1996).



Şekil 2.4 Ortaçağ anadolu medreselerinin anıtsal bir örneği, sivas çifte minareli medrese (Url 6).

5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunu'nun tanımına gore ise sit alanları;

Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yasadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yasama konu olmuş veya önemli tarih olaylarının olduğu yerler ve tespiti yapılmış doğa özellikleri ile korunması gerekli alanlardır (KTB, 2004).

Arkeolojik miras ise temel verileri arkeolojik yöntemlerle ele edilen maddi mirastır. İnsan varlığının her tür izini kapsar ve her tür insan etkinliğini yansıtan yerleri, terk edilmiş yapıları, toprak ve su altındaki sitler de dahil olmak üzere her tür kalıntıyı, bunlarla ilişkili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi içerir (ICOMOS, 1990).

2.3.2 Sit türleri

Toplumun yaşam biçimine uygun olarak oluşturulan, kentin genel düzenlemesinden, çeşitli gereksinimleri karşılayacak en basit yapıya kadar her tür öğe, sit alanlarının oluşumunda önemlidir. KTB (2009) sit alanlarını genel olarak 4 t re ayırmıştır;

- Kentsel sit,
- Arkeolojik sit,
- Tarihi sit ve
- Doğal sit alanları.

Bu sit türlerine ilave olarak 2863 sayılı yasada, kentsel/arkeolojik sit, karmaşık sit, kırsal sit, kültürel peyzaj kavramları da geliştirilmiştir.

2.3.2.1 Kentsel sit alanı

419 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları tanımına göre kentsel sit alanı;

Kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapılanmasına döneminin yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlardır (KTB, 1996).

2.3.2.2 Arkeolojik sit alanı

Ahunbay (1996) arkeolojik siti, tarih öncesinden, Endüstri Devrimi sonrasına kadarki döneme ait kalıntıların bulunduğu alanlar olarak tanımlamaktadır (Şekil 2.5).



Şekil 2.5 Toros yamaçlarında alykanda antik siti, antalya (Url 6).

2.3.2.3 Doğal sit alanı

KTVKYK'nin 19.04.1996 tarihinde aldığı ilke kararlarında;

Doğal sit; Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yeraltında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır şeklinde tanımlanmaktadır (KTB, 1996).

2.3.2.4 Tarihi sit alanı

Tarihi sit alanı, 2863 Sayılı Yasa'da; önemli tarihi olayların gerçekleştiği yerler olarak tanımlanmıştır. Bu alanlarda ülke tarihinde önemli bir olayın gerçekleşmesi tek koşul olarak belirlenmiş olup alanın bunun dışında herhangi bir kültürel ya da doğal değer içermesi gerekmemektedir.

2.3.2.5 Kentsel arkeolojik sit alanı

Kentsel arkeoloji, ülkemizde yaşayan bir yerleşme içinde, artık yaşamayan bir kültüre ilişkin olarak halen izlenebilen ya da araştırmalar sonunda ortaya çıkan arkeolojik değerlerin korunması, sunumu ve çağdaş yaşamla ilişkilerinin düzenlenmesi olarak anlaşılmaktadır (Madran ve Özgönül, 2005).

Eski kentlerin uyumlu düzenini, mimari bütünlüğünü, donatılarını koruyabilmiş sokaklar (Şekil 2.6), mahalleler, alanlar kentsel sit olarak tanımlanmaktadır (Ahunbay, 1996).



Şekil 2.6 Safranbolu arasta arkası sokak'tan bir görünüm (Url 7).

2.3.2.6 Karmaşık sit alanı

Bazı alanlar birden fazla sit alanı türünü içermektedir. Özellikle doğal ve arkeolojik değerlerle, kentsel ve arkeolojik değerlerin bir arada olduğu birçok alan bulunmaktadır. Bu alanlar tespit ve tescil işlemleri sırasında *Doğal ve Arkeolojik Sit Alanı* ya da *Doğal ve Tarihi Sit Alanı* olarak tanımlanırlar (Madran ve Özgönül, 2005).

Karmaşık sit alanlarına ülkemizden örnek vermek gerekirse; Amasya (Şekil 2.7), doğal ve kentsel sitin bir arada bulunduğu karmaşık sit alanıdır (Ahunbay, 1996).



Şekil 2.7 Yamaçtaki kaya mezarları ve yeşilırmak boyunca uzanan osmanlı kent dokusuyla amasya (Url 8).

2.3.2.7 Kırsal sit alanı

Genellikle köy ya da mezra olarak bilinen yerleşmeler, içerdikleri geleneksel nitelikli yapılar (konutlar, depolar, işlikler, ahırlar vb.) bunlarla beraber kullanılan avlu ve bahçe nitelikli özel alanlar, kamusal nitelikli açık alanlar (köy meydanı, mezarlıklar, meralar vb) ve değişik nitelikli bitki toplulukları gibi öğelerle kentsel sit alanları kadar korunmaya ve geliştirmeye değer özellikler taşımaktadırlar (Madran ve Özgönül, 2005).

2.3.2.8 Kültürel peyzaj alanları

Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından yapılan tanıma göre kültürel peyzaj;

Kültürel ve doğal değerleri ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikle birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlardır (TMMOB, 2007).

Çizelge 2.1 Miras alanlarının korunması kararlarının alım seviyeleri
(Orbaşlı, 2008).

Mekan Tipi	Kararların Alındığı Mertebe	Sorumlu Kurum
Arkeolojik mekanlar ve tarihi anıtlar	Ulusal	Bakanlık
Dünya Mirası Mekanlar	Ulusal / Uluslararası	Bakanlık / UNESCO
Ulusal önemi olan anıt ve yapılar	Ulusal	Bakanlık ve/veya ilgili birimleri
Diğer korunan yapılar	Ulusal Seviyede Onaylı Yerel	Bakanlık ve/veya bölge ofisleri ve yetkili kurumlar onayı ile Yerel otorite
Koruma alanları	Yerel	Yerel belediye
Tarihsel bir Yapı veya Mekan Yaratma Etkisi olan Alanlar	Yerel / Ulusal	Yerel Planlama Otoritesi
Peyzaj değeri olan tarihsel parklar, bahçeler ve alanlar	Hangi mevzuat kapsamında olduğuna bağlı	

Kültürel mirasın korunması ve yönetilmesi, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde hayata geçirilen yasal ve idari sistemler tarafından düzenlenmiştir. Tablo kültürel mirasın farklı görünüşleri için yasaların ve karar alma sorumluluklarının nasıl organize edilebileceğinin tipik bir senaryosunu özetler. Koruma ve önlem konularındaki her hangi bir kanun ve uygulama ile birlikte, sadece yasalar değil, bu yasaların işlediği sistem de etkinliği açısından başarıyı belirler (Çizelge 2.1).

Yasa ve uygulamaları ilgilendiren kilit noktalar şu şekilde özetlenebilir:

- Tarihi Miraslar ile ilgili önlem, yönetim ve korunma hususlarında kararlar, birçok farklı seviyede ve yer yer bir diğeri ile anlaşmazlık yaşayabilecek farklı çıkarlara sahip çeşitli hak sahipleri arasında alınmaktadır.

- Günümüzde, kültürel mirasın bir bütünü oluşturmalarının herkesçe çok daha iyi anlaşılması ile birlikte, artık çeşitli birimlerin uyum içerisinde çalışmasının garanti altına alınması ihtiyacı daha da artmıştır.
- Tarihi bir yapı için izin verilen müdahalenin seviyesinin kilit belirleyicisi planlama safhasıdır. Yeterli bilgiye sahip olabilmek ve yapıyı ve içeriğini anlayabilmek, karar almada çok büyük destek sağlayacaktır.

2.4 Peyzaj Arkeolojisi

2.4.1 Peyzaj arkeolojisi kavramının tarihsel geçmişi

1970 ve 1980’lerde *peyzaj*’ın yalnızca *sit alanı*’ndan başka bir analiz birimi oluşunun sona ermesi ve bunun yerine kendi başına bir araştırma konusu haline gelmesi söz konusu olmuştur. Peyzaj arkeolojisi kavramı ise bu süreçten sonra ortaya çıkmıştır. İlk kez 1970’lerin ortalarında Mick Aston ve Trevor Rowley tarafından kullanılmasına rağmen, ancak 1980’lerin ortaları ve sonlarına doğru akademik çalışmalarda geniş ölçüde atıfta bulunulmaya başlanmasıyla güncel halini almıştır. (David ve Thomas, 2008).

2.4.2 Peyzaj arkeolojisi uygulamaları

Peyzaj Arkeolojisi, insan geçmişlerini tüm bağlamlarında ele alabilmemize imkan sağlayan ve bütünüyle çevresel bir arkeolojinin ötesine geçen kavramsal bir çerçevedir.

Peyzaj arkeolojisi kavramının uzun bir tarihi olmaması nedeniyle, Dünya üzerinde önemli arkeolojik değerlere sahip alanlar, bazı örnekler dışında, bu kavram çerçevesinde oldukça az incelenmiştir. Bu kavramı oldukça iyi açıklayan örneklerin başında ise Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)’nun “Tarihi, estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan önemli evrensel değere sahip arkeolojik sit alanları”nı kapsayan Dünya Mirası listesine yerler ilave etme kriterleriyle net bir biçimde açıklanabilecek olan, Londra’nın güneybatısında yer alan *Stonehenge* (Şekil 2.8) gelmektedir. Bu anıtı karakter olarak yalnızca *ekolojik* veya sosyal açıdan kabul görmüş olarak tanımlamak oldukça güçtür (David ve Thomas, 2008).



Şekil 2.8 Stonehenge, İngiltere, antik çağın bilgeliğinin en önemli sembolü (Url 6).

2.4.3 Günümüzde peyzaj arkeolojisi

Büyük ölçüde bir çevresel arkeoloji ile başlayan tarihsel bağlamda *peyzaj arkeolojisi* teriminin kullanılışına 1980'lerin ortalarına kadar dünyanın herhangi bir yerinde önemli arkeoloji bültenlerinde çok az rastlanılmıştır. Ancak 1980'lere kadar akademik metinlerde *peyzaj arkeolojisi*'ne atıflarda, genel bir yetersizliğin olması söz konusu olmuştur.

Gerek peyzaj, gerekse arkeoloji terimleri profesyoneller tarafından uzun süredir kullanılmıştır. Ancak 20. yüzyılın son yıllarına kadar iki kelimenin ortak bir birleşiminin olmaması dikkat çekmektedir. Bu durum, 18-25 Temmuz 2006 tarihleri arasında Google'da gerçekleştirilen aramalarda *peyzaj arkeolojisi*'nin uzun bir arkeoloji listesinde, *tarihsel arkeoloji*, *klasik arkeoloji*, *endüstriyel arkeoloji*, *tarih öncesi arkeoloji* ve *çevresel arkeoloji*'den sonra altıncı sırada geldiğinin fark edilmesiyle odak noktası haline gelmiştir (David ve Thomas, 2008).

3. PEYZAJ RESTORASYONU

3.1 Tarihi Bahçeler

3.1.1 Tarihi bahçe kavramı

Tarihi bahçe, mimari ve bitkisel düzenlemeleriyle, ulusların dikkatini çeken ve yaşatılmalarına çalışılan tarihi ve sanatsal yapılardır. Bir devrin yaşantısını bahçe sanat anlayışını anlatan ve yansıtan bu yapılar, gerek bilim ve sanat yönüyle, gerekse eğitsel ve fonksiyonel özellikleriyle günümüze ışık tutan, toplumlar ve uluslar için övünç kaynağı sayılan kültür değerleridir (Seçkin, 2000).

Bir tarihi bahçenin mimari kompozisyonu, aşağıdakileri içermektedir:

- Planı ve topoğrafyası.
- Bitkileri; buna türleri, oranları, renk şemaları, aralıkları ve nispi yükseklikler dahildir.
- Yapısal ve dekoratif özellikleri.
- Suyu, akarsu veya gökyüzünü yansıtan durgun su (ICOMOS - IFLA, 1982).

Tarihi bahçeler yaşayan anıtlardır. Bunlardan bazıları iyi durumdadır. Bazılarının ise restore edilmeleri gerekmektedir. Canlı materyal olan bitkilerin ölçü ve biçim yönünden gelişme göstermeleri nedeniyle bahçenin görünüşünü değiştirmeleri söz konusudur. Bu nedenle bahçeler ilk formlarını koruyan yapılardan farklıdır.

Tarihi bahçeler, özellikle tarihi saray bahçeleri, kullanılan ve beğeniyle incelenen ortamlar çok yönlü, anlamlı ve etkili işlevleri olan, geçmişe ilişkin dış mekan yaşantı anlayışlarını biçimsel olarak belirlemeleri ve yaşanan yüzyıla aktarmaları ile belgesel bir nitelik kazanmış, büyüyen kent içinde toplumun tarihi kent kültürüne uyumunu sağlayan rekreasyon alanları olmuşlardır. Tarihi bahçelerin bugünkü duruma gelmesinde uluslar arası kuruluşların, özellikle UNESCO'nun rolü büyük olmuş, Atina Tüzüğü'nün

genişletilmiş hali olan Venedik Tüzüğü ile tarihi anıt kavramına yapıyı çevreleyen alanlar da dahil edilmiştir. Daha sonraları ICOMOS ve IFLA'nın oluşturduğu Tarihi Bahçe Komitesi, 1981 'de Venedik Tüzüğü'ne ek olarak tarihi bahçelerle ilgili ayrıntıları, korunmaları için titiz ve katı kuralları içeren Floransa Tüzüğü'nü hazırlamıştır (Seçkin, 2000).

Floransa Tüzüğü'nde yapılan tanımlamaya göre ise “Tarihi bahçe, bileşenleri öncelikle bitkisel ve bu nedenle canlı olan mimari bir kompozisyonudur, bunun anlamı dayanıksız ve yenilenebilir olmalarıdır”. Böylece görünüşü mevsim döngüsü, doğanın gelişimi ve çürümesi ile onun kalıcı olarak değişmeden kalmasını isteyen sanatçı ve zanaatkarların arzusu arasındaki sürekli dengeyi yansıtmaktadır (ICOMOS, IFLA, 1982).

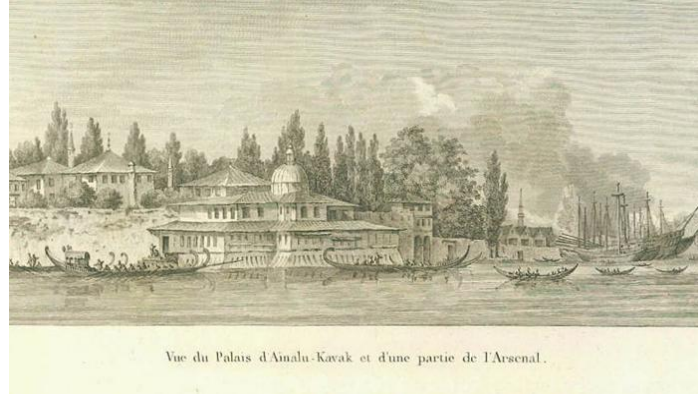
3.2 Türk bahçeleri

3.2.1 Türk bahçesi kavramı

Tarih içinde Türk Bahçeleri insanı şehir yaşantısından uzaklaştıran sıcak, toz, gürültü ve gösteriştan uzak, dışa kapalı, içe dönük, yeşilin hakim olduğu sakin, özel açık mekanlardır (Aydın, 1993).

Türk bahçesi doğanın güzelliğini yaşayabilmek çabasıyla düzenlendiğinden yeri, havasının, suyunun görünümünün etkisiyle seçilmiş; bu yönlerinin güzelliği Türk'e orada bir bahçe yapma isteğini vermiş, içindeki yapıt sonra gelmiştir. Öyle ki, Osmanlı saraylarının çoğu ‘bahçe’ diye anılmış; örneğin Tersane Bahçesi (Şekil 3.1), Karaağaç Bahçesi denilirken içindeki sarayın sözü bile edilmemiştir.

Zaten henüz Türk niteliğini koruyan bahçelerin çağdaş tanımlarından, çoğunlukla içlerindeki saray yapıtının yalın ve gösterişsiz olduğu anlaşılır. Ancak 18'inci yüzyılda Osmanlı Devleti'nin batıya açılması, her konuda olduğu gibi bahçeciliğe de batılaşma özlemi getirmiş; böylece bugüne gelen örneklerinde görüldüğü üzere ne Türk yaşama biçimine, ne de Türk iklim verilerine pek uymayan geniş saray bahçeleri düzenlenmiştir (Evyapan, 1972).



Şekil 3.1 Tersane bahçesi olarak bilinen aynalıkavak sarayı, haliç (Url 6).

Türk bahçelerinin her ne kadar İslam bahçe kültürünün bir bileşeni olduğu düşünülse de, Türk toplumlarının varlık gösterdiği coğrafya nedeniyle özellikle Akdeniz, İran ve Bizans bahçecilik anlayışından büyük ölçüde etkilenmiş olduğu görülmektedir. Özellikle özünde bir Türk-İslam sentezi olan Osmanlı İmparatorluğu döneminde; içinde barındırdığı farklı dinsel-etnik öğeler ile göçebe Türk toplulukları ve Selçuklu Devleti'nden devralınan kültürel mirası uyumlu bir şekilde harmanlanarak özgün bir doğa algısı ortaya konmuştur (Çınar, 2010).

Selçuklular dönemine kadar göçebe bir toplum olarak yaşam süren Türklerde sınırları belli bir bahçe fikriyle karşılaşmamaktadır. Osmanlı döneminden itibaren ise yerleşik düzenin getirdiği yeni yaklaşımların toplumsal yaşamda giderek güçlenerek hissedildiği bir dönem olma özelliği de taşımaktadır. Dünyadaki her şeyin Tanrının yansıması olarak görülmesi, insanın hem kendini hem de doğadaki diğer canlıları sevmesi fikrini doğurmuştur. Osmanlı bahçe anlayışının Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya ve İstanbul'a kadar uzanan serüvenleri sırasında karşılaştıkları farklı kültürler ile İstanbul'da buldukları köklü Bizans kültürünün etkileri doğrultusunda şekillendiğini söylemek mümkündür. Özellikle İstanbul'un fethinden önce Edirne, Bursa gibi önemli Saray yapılarında görülen bahçe düzenlemeleri Bizans kültür dokusu üzerinde yeniden yapılanan Osmanlı kültüründe daha önemli ve yaşamsal bir konuma gelmiştir. Bahçe anlayışındaki formel ve informel kurguların düzeyinin saptanmasındaki birinci derece etki ise İslam inancındaki Cennet Bahçesi ideali olmuştur. İslam inancındaki; suyu, meyveyi, serinliği huzur verici özelliği ile tanımlayan Cennet Bahçesi kavramı, Osmanlı bahçelerinin düzenlenmesinde her zaman dikkat edilen bir prensip olmuştur (Günalp, 1999).

Onbeşinci yüzyıldan itibaren yeni yerleşilen İstanbul'da yapılan Saray bahçelerinde bu düşüncenin yansımalarını görmek mümkündür. Bahçelerde çiçek tarhlarının yanı sıra, bitki yetiştirilen bölümler, kuşhaneler, geyik, tavşan gibi serbest dolaşan av hayvanlarının varlığı ve çınar, servi gibi ağaçların gölgelediği alanlar Osmanlı bahçelerinin vazgeçilmez düzenlemeleri olmuşlardır. Bahçelerdeki hiçbir öge tablomsu bir etki yapma kaygısıyla düşünülmemiş; aksine güzel koku, gölge, serinlik, doyum gibi insanca ve yaşamın her alanındaki gereksinimleri karşılayacak şekilde planlanmıştır. İslam dininin içe kapanık yaşam biçimi doğa/insan, bahçe/konut ilişkisinin düzenlenmesinde belirleyici olmuştur. Osmanlı bahçelerindeki havuz, fiskiye, sebil, çeşme ve dekorasyon öğelerinin mimari süslemede kullanılan bitkisel formlar ile birlikte oluşturdukları birliktelik İslam etkili bakış açısının örnekleri olması açısından oldukça önemlidir (Günalp, 1999).

Bu tanımlamalara rağmen Tarihi Türk Bahçelerinin yazılı ve boyalı tanımları nadirdir. Müslüman Türkler çok sık olarak çizip boyamadıkları için abartılı veya çarpıtılmış tarzda bahçe manzaraları tasvir eden minyatürler bırakmışlardır. Ayrıca Evliya Çelebi, Eremya Çelebi, İnciciyan gibi yerli yazarların ve batılı ziyaretçilerin yazılı tanımlamaları da bazı bilgiler sağlarlar. Başka bir ipucu da eski saray alanlarından gelir. Saray alanları bariz sebeplerden dolayı, hayatta kalmak için daha fazla şansa sahip olmuşlar, ayrıca halkın gözünün üstlerinde olmasıyla haklarında daha fazla tanımlamalar yazılmıştır (Evyapan, 1986).

Her ne kadar Türk bahçesi kavramından bahsetsek de, *Eski Türklerin Bahçe Sanatı* hakkında, yeterli bilgiye ve belgelere sahip değiliz. Çünkü savaşların göçlerin bu ırka bahçe kurma fırsatı vermediği bir gerçektir.

Osmanlı devletinin kuruluş ve gelişme döneminden (1300-1453) önce Türklerin birçok kenti, özellikle de Semerkant kentini bahçelerle donattığı bilinmektedir. Ancak bu dönemde, bahçe sanatında açık bir gelişme görülmemektedir. Yalnız saraylarda kurulan iç bahçelerde (avlu bahçelerinde) bakıma fazla önem verilmemiş; bina aralarında ve köşelerinde büyük boylu ağaçlara (çınar, ıhlamur, atkestanesi, çitlenbik, servi), sade bir çim alana, tek renkli bir çiçek düzenlemesine, fiskiyeli altıgen havuzlara yer verilmiştir (Yaltırık, 1997).

Alphonse de Lamartine (1971)'in gözlemleri ise şu şekildedir;

Üstünde ağaç dalları ve yanında bir çeşme, gözünün önünden kırlar ya da deniz, oturmak ve orada, belirsiz, dalgın bir seyirle saatler, günler geçirmek, işte Müslüman'ın hayatı; evini seçiş ve düzenleyişinden bu zevki anlaşılır. Türkler filozof bir millettir; her şeyi topraktan çıkarır, her şeyi Allah'a bağlarlar.

Türk bahçe mimarisinin zaman ile geçirmiş olduğu gelişmeler, ancak 18. yüzyıldan bu yana, bir dereceye kadar izlenebilmektedir. Ondan önceki devirler karanlıktır, çünkü onları aydınlatacak döküman ya da eser yok gibidir. Bununla birlikte Türk sanatının o zamana kadar gösterdiği güçlü gelenek bağlılığı hakkındaki bilgi, eldeki az sayıda dayanabilecek kaynakların ve eskilerin bir devamı olan daha yeni bahçelerin incelenmesi ve son olarak Moğol bahçeleri ile yapılacak bir karşılaştırma sonucunda, 17. yüzyıl Türk Bahçesi hakkındaki eksik bilgileri bir ölçüde tamamlamak fırsatını elde etmek mümkündür (Eldem, 1973).

Türk kültürü ev ile bahçeyi bir bütün olarak kabul eder. Dolayısıyla bu anlayışa göre şehir, büyük bir bahçenin içine yerleştirilmiş kır evine benzer. Doğa-şehirlerinin tipik görüntüsü de aslında bu şekildedir. Çevrelerini kuşatan doğayı yıkarak genişlemek yerine onu kendi bünyeleri içinde dekore ederek yaşatırlar (Aydın, 1993).

Tarih içinde Türk şehirleri ve özellikle İstanbul ise, Avrupa'nın büyük yerleşim merkezlerine oranla, göçebe Türk kültürüyle şekillenmiş ve çok daha gelişmiş bir bahçe şehri konumundadır.

Eskiden İstanbul'un bahçesiz bir evi hemen yok gibiydi. Hatta her mahallenin ortasında veya bir kenarında geniş bostanlar vardı ki bunlar park hizmetini görürlerdi. Bu bostanlara ev yapmayı kanun yasak etmişti. Bu bostanlar o mahallenin havasını temizlemeye yaradığı gibi mahalle halkının da ekseriya gidip bir ağaç altında oturmasına, istirahat etmesine ve hava almasına yarardı. Şimdi bu bostanlar hep eve ve arsaya inkilab etti. Fakat yerine asrımızın bahçe ve parkları yapılamadı (Arseven, 1937).

Kökene çok eskilere dayanan Türk bahçeleri, bu çalışmanın 4.bölümünde yer alan İstanbul'dan peyzaj restorasyonu örneklerinde de görüleceği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda 16. Yüzyılda kendini gösterecektir. Onaltıncı yüzyılda, Osmanlının onuncu, İstanbul'un fethinden sonraki dördüncü padişah olan Kanuni Sultan Süleyman döneminde bahçeciliğe oldukça önem verilmiştir. Bu nedenle

Kanuni, hükümdarlığı boyunca ikamet ettiği Topkapı Sarayı'nın (Şekil 3.2) bahçesine de, Saray'a gösterilen özenin gösterilmesini istemiştir.



Şekil 3.2 Topkapı sarayı'nın boğazdan görünüşü (Url 6).

Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde sanatın her alanında görülen hareketlilik bahçelere de yansımış ve ıslah edilen çiçeklerin saray bahçeleri için büyük miktarlarda sipariş edilmesi bahçelerin ne kadar çiçekli olduğuna işaret etmektedir. Onaltıncı yüzyıl sonrasına ait olan belgelerde bu olgu açıklıkla görülür: Saray bahçeleri için Halep'e bağlı Uzeyr'den 500.000 adet sümbül soğanı getirtilmesi, Edirne'den kantarlarla kırmızı gül ile sakız gülü fidanı sipariş edilmesi ve hassa bahçelerinde sümbül soğanı kalmaması üzerine Maraş'taki yayla ve dağlardan 50.000 adet ak sümbül ile gök sümbülü soğanının toplanması padişahların emirleri arasındadır (Refik, 1988).

3.2.2 Türk bahçelerin genel özellikleri

Türk bahçeleri; Türk kültürünün binlerce yıllık birikimi, kültürel, coğrafi, felsefi, dini etkileşimlerin ve inançların bir ürünüdür.

Türk bahçelerinin genel özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Doğa ile uyumlu bahçeler, doğaya saygı ve en az müdahale bahçeyi biçimlendiren temel anlayıştır. Tasarımda sadelik ön plandadır.
- Türk kültüründe maneviyat ve öğeye anlam yükleme, Türk bahçesinin ayırıcı bir özelliğidir.
- Göçebe yaşantısının bir kalıntısı olarak dış mekanda yaşamaya büyük önem verilmiştir. Bu nedenle en küçük konuttan saraylara kadar yapılan yer

seçiminde öncelikle arazinin genel konumuna, eēimine ve manzarasına dikkat edilmiştir (Evyapan, 1972).

- Aksa dayalı planlara genellikle i bahçelerde rastlanır. Diēer bahçelerde kesin bir aks yoktur ve doēaya yakın düzenleme esastır.
- Var olan akslar çok sayıda ve yumuşatılmıştır (Evyapan, 1974).
- İ bahçelerin ev ile yakınlıkları en fazla dikkat çeken özelliklerindendir. Bu zellik ev ile bahçenin bir bütün olarak kabul edildiēi ve bahçenin sanki açık havada zaman geçirmeye ayrılmış bir ev bölümü sayıldıēını göstermektedir.
- Türk bahçelerinde yer alan ve taşlık diye adlandırılan yarı açık mekan ile bahçe ve bina arasındaki ideal baēlantının saēlanması amaçlanmıştır (Sedad Hakkı Eldem, 1973).
- Türk bahçelerinde bahçe zemini ya doēal kaplamasıyla ya da toprak olarak bırakılmıştır. Konuta yakın bölüm ile havuz, eşe başı gibi belirgin alanlar taş, mozaik ve benzeri malzeme ile kaplanmıştır (Evyapan, 1972).
- Bitkilere müdahale edilmemiş ve doēal formları korunmuştur.
- Türk kültüründe aēa, tek başına bile kutsallık ve kişilik sahibidir. Türk kültüründe aēacın kutsal ve doēanın simgesi olduēu inancı ile aēa, bahçenin önemli bir unsuru olmuştur.
- Türk bahçe düzenlemesinde çiçekler özel bir yere sahiptir. Kokulu ve göze hoş görünen çiçeklerde renk ve tür karmařıklıēı görülmez (Evyapan, 1972).
- Su bahçenin hiçbir zaman eksik olmayan bir elemanıdır. Deniz, dere, havuz ve hatta en basit şekli ile eşe olarak su, bahçe içinde mutlaka yer almıştır. Akar ya da hareketli su durgun suya tercih edilmiştir.

Somut tarih ve kültürel birikim eseri olan Türk bahçelerinin restorasyonu ve kullanıma açılmasının yanı sıra günümüz kentsel geleişim sürecinde özellikle kamuya açık bahçelerin tasarlanması ve uygulanmasında; Türk bahçelerinin genel karakteristiklerinin dikkate alındıēı ve Türk bahçesi olarak adlandırılabilcek mekanların oluşturulması da gereklidir (Tazebay, 2010).

3.3 Peyzaj Restorasyonu

3.3.1 Peyzaj restorasyonu kavramı

Miras olarak nitelendirilen yapılar, peyzajın bütünleyici parçasıdır. Tarihi yapıların deēerlendirilmesi ve anlaşılması, onların durum ve düzenlerini de içermektedir.

Bazı durumlarda, yapılar ve peyzajlar, anıtın, binanın veya şehir manzarasının birbirlerini tamamlayan dizayn ve peyzajları ile estetik olarak çok güzel bir sanat eseri meydana getirirler.

Buna güzel bir örnek olarak, kalıntıların, tasarlanmış peyzaj düzenine dahil edilerek, estetik bütünün bir parçası haline getirildiği, 18.yüzyıl İngiliz bahçeleri (Şekil 3.3) gösterilebilir. Ondokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyılın başlarındaki bahçeli şehirler ve varoşlar, yerel yaşamı peyzaj ile entegre etmek için özellikle tasarlanmıştır (Orbaşlı, 2008).



Şekil 3.3 Bahminton house, gloucestershire, 18.yüzyıl (Url 6).

Her ülkedeki mevzuat, kültürel mirasın nasıl kategorilendirildiği, ayrıca hangi seviyede korumaya tabi tutulacağı ve çeşitli karar alıcılardan hangisinin yasal sorumluluğu altında olacağı ile ilgili olarak farklı düzenlenmiştir. Bazı durumlarda, korumanın seviyesinin sağlanmasında yasaların belirgin ve güçlü bir etkisi vardır. Yürürlükteki yasalar, koruma ve işletmenin amaçları olarak en genel bölümler şöyledir:

- Arkeolojik mekanlar ve tarihi anıtlar
- Belirlenmiş Yapılar
- Tarihi alanlar ve yapı grupları

-Tarihi bahçeler ve peyzajlar

Tarihi Peyzajlar şu şekilde sınıflandırılabilir:

-Tasarlanmış peyzajlar (bahçeler, parklar, açık alanlar)

-Fonksiyonel, yavaş yavaş geliştirilmiş peyzajlar (devam eden veya nesilden nesile kalan peyzajlar)

-İlişkilendirilmiş peyzajlar (organizasyon alanları, savaş alanları, kutsal alanlar)

-Anıt ve topluluklara yerleşke olan peyzajlar (bir tepenin üzerinde katedral kasabası yerleşkesi gibi)

Birçok yerde, tarihi bahçe ve özellikle peyzajların korunması sıklıkla doğa ve çevre koruma yasaları ile bağlantılıdır. Diğer taraftan, şehir parkları, şehir koruma alanlarının bir bölümü olarak da korunabilir. Tarihi peyzaj korumalarında birçok yöntem vardır ve tarihi bahçe ve peyzajları koruma yöntemleri içerisinde kanuni mevzuatlar daha azdır. Örneğin İngiltere’de, özel ilgi duyulan tarihsel park ve bahçelerin bir kaydı tutulmaktadır ancak bu kayıtlar, belirlenmiş tarihsel binalarda olduğu kadar yasal yaptırım ve yükümlülükler getirmemektedir. Kayıtları tasarlanmış bahçeler, belediyeye ait parklar ve mezarlıkları içerir. Tarihi peyzajların ikinci bir kaydı da kırsal alanlardaki çitler, duvarlar, bölünmüş araziler ve benzerleri gibi insan yapımı oluşumlar üzerine odaklanmıştır (Orbaşlı, 2008).

Koruma alanlarında, ağaçlar ve diğer doğa unsurları ayrı ayrı korunabilir. Koruma alanlarının yönetiminde, ağaçlar, ağaç ve çalılardan oluşan çitler ve diğer bitkilendirilmiş sahalar, alanın karakteristik özelliğinin bir parçası olarak ele alınmalıdır. Bununla beraber doğaya, bir yapıya olduğu gibi de davranılmamalıdır. Bazı durumlarda ölü veya hastalıklı ya da devrilme tehlikesi olan ya da kökleri tarihsel bir yapıya zarar verir hale gelmiş ağaçların sahadan çıkartılması çok daha uygundur (Orbaşlı, 2008).

Restorasyon, peyzajda tarihsel açıdan önemli olan dönemi canlandırır. Bu dönem, evin inşa edildiği çağ veya popüler bir kişinin ikamet ettiği yıllar olabilir. Dikkate alınacak olan dönemin öncesi veya sonrasına ait detaylar elemine edilirken, bu döneme ait önemli peyzaj özellikleri belirlenerek, bunlar ya muhafaza edilmiş ya da yeniden yapılmıştır. Arkeolojik kazıların da sıkça dahil edildiği geniş çaplı bir araştırma gereklidir (Adams, 2004).

Bir restorasyonun amacı, peyzajı, kendi tarihinde en öne çıkan belli bir dönemdeki haline getirmektir. NPS prensipleri, restorasyon dönemine ait var olan bitki örtüsünün belirlenme ve korunması ilkelerini koyar. Tam olarak yetişmiş ağaç ve bodur ağaçlar, tarihte baz alınmak istenen dönemde olduğundan farklı görünebilirler fakat yine de geçmişin elde tutulmaya değer kıymetleri olarak kabul edilir. Zaman zaman gelişmiş bitki örtüsünün görüntüsü, restorasyon çalışmalarının belirlenmiş hedefleri ile çakışabilir (Adams, 2004).

Rekonstruksiyon, gözden kaybolmuş bir mekanın, baz alınan belli bir dönemdeki görüntüsünü tasvir etmek suretiyle, özelliklerini yeniden ortaya çıkarmayı amaçlar. Bu, geniş bir araştırma gerektiren bir başka işlemdir ve yapıların yeniden inşası için modern materyaller kadar eski materyaller de kullanılabilir. Arkeolojik kazılar, bahçenin sınırları ve çitlerinin yerlerinin belirlenmesinden, bazı orijinal bitkilendirmelerin tanımlanmasına kadar geniş bir alanda bilgi sağlayabilir (Adams, 2004).

Rehabilitasyon ise, bir yerleşke için gereken tamiratı veya bu yerleşkenin yeni bir biçimde de kullanılabilmesi için gereken değişiklikleri yaparken, mekanın tarihsel karakteristiğinin tanımlanması ve korunması işlemini gerçekleştirmektedir.

Sonuç olarak, tarihsel bir peyzaja en eklektik yaklaşım yeni bir katman oluşturmaktır. Herhangi bir tarihsel peyzaj yaklaşımında, bir şeyler eklemekten veya bir şeyleri kaldırmadan önce, mekanda tarihsel açıdan önemli olan nelerin olduğunu belirlemek her zaman önem taşır. Yeni bir katman oluşturmak, peyzajın yenilenen çehresinde, meşeler, zambaklar gibi kuşaktan kuşağa geçen bitkiler ile daha yakın zamanlarda yetişmişler arasında bir sentez oluşturur. Genelde bitki tarhlarını ayırmak, kompozisyondaki kıymetli özgün şekiller ve kokulardan daha çok zevk alınmasına yardımcı olur (Adams, 2004).

Tarihsel bir peyzajın özelliklerini belirlemek, bulmaca çözmek gibidir. Mekanın envanterinden gelen detaylar, mevcut bitki örtüsü, mimari stil, dönemin kitap ve dergileri, fotoğraflar, günlükler hatta sözlü anlatımlar araştırmalar için önemli birer unsurdur.

Yapının mimarisi, belli bir dönemin belirlenmesi ve yapıya eşlik eden bahçenin şekli ve boyutları hakkında rehberlik edebilir. Bir binanın yüksek standartlardaki stili bir

bahçeye ne kadar para ve zaman harcadığını gösterirken, yapının ve çevresinin kullanımı konusunda da bilgi vermektedir (Adams, 2004).

Bir bahçe, mimari ve bitkisel düzenlemenin birleşmesiyle oluşur. Dolayısıyla restorasyon sırasında, yapının belirgin özelliklerini oluşturan, mimari strüktür ile ana fikri ve atmosferin öncelikle analizi gerekir. Bu analiz ayrıntılardan çok ana ilişkiler sorunudur. Ancak temel fikirleri belirginleştirmede ve çevre ile uyuşmada bitkisel materyalin oynadığı role daima dikkat edilmesi gerekir. Tarihi peyzaj restorasyonunda, tamamen orijinale uygunluk endişesine saplanıp kalınmamalıdır. Önemli olan, ait oldukları devrin ruhunu o bahçede yeniden yaratabilmektir. Tarihi bahçeler bazı ayrıntılarca tam olmayabilir. Restorasyonla bunların mutlaka gidermek gerekmez. Esas olan, eksiklikler giderilmeye çalışılırken, yapının ait olduğu devrin ruhuna gösterilecek bağlılıktır (ICOMOS IFLA, 1981).

3.3.2 Peyzaj restorasyonu öncesi yapılması gereken çalışmalar

3.3.2.1 Mekan analizi

Peyzaj restorasyonu planlamasının ilk adımı, söz konusu mekanda detaylı bir araştırma gerçekleştirmek ve elde edilen tüm bilgileri ölçeklenmiş bir plan üzerine konumlandırmaktır. Önemli olan nokta, planın geliştirilme aşaması için gerekli tüm bilgileri kağıt üzerinde bir araya getirmektir. Tüm mekan analizi plana yerleştirilip ve plandaki her eleman ölçeklendirilerek, planın tüm parçaları arasında düzgün bir ilişki elde edilir. Analiz çalışmalarında oluşturulan planda aşağıdaki unsurlar mutlaka belirtilmelidir (Favretti, 1997):

-Arazinin Sınırları:

Arazinin uç noktaları veya sınırları oldukça önem taşır. Bu bilgiler, eski bir harita ya da yapının herhangi bir kamu kuruluşuna kayıtlı plan haritasından elde edilebilmektedir. Birçok belediye ya da ilgili kurum, böyle bir dokümanı, arazinin alım satım işlemleri için zorunlu olarak istemektedir. Çünkü orijinal kayıtlı tapunun yanında böyle bir pilot planın olması, arazinin sınırlarının daha kesin olarak elde edilmesini sağlamaktadır.

-Arazideki Yapılar:

Tüm yapılar mekan analizi planında kayıt altına alınmalıdır. Kaldırılacağı bilinen yapıların konumlarının da kayıt altına alınması gereklidir çünkü mekan analizi planı

her zaman kalacağı için, ileriki zamanlarda, restorasyon çalışmasına başlanmadan önce arazide nelerin var olduğunu gösteren tek kayıtlı evrak olarak bu plan kalabilir.

-Çitler, Duvarlar ve Sınırlayıcı Elemanları:

Yapıyı çevreleyen tüm çitler, duvarlar ve istinat duvarları, belli semboller kullanılarak planda gösterilmelidir. Orijinal olup olmadıklarından emin olunamasa dahi, bu noktada plana eklemeleri gereklidir, çünkü mekan analizi planı, mevcutta bulunan her şeyi içermelidir.

-Yürüyüş Yolları ve Araç Yolları:

Yapının çevresinde bulunan yürüyüş ve araç yolları, bu zeminleri işaret eden materyaller veya sembollerle mekan analiz planı üzerinde gösterilmelidir. Sonradan araştırmalara dayanarak bu elemanların konumlarında değişiklik yapılabilir ancak tüm bunlar ilk başta sahada bulundukları konumları ve şekilleri ile kayıt altına alınmalıdır.

-Bitki Örtüsü:

Bulunan bütün ağaç ve çalılarının konumlarının kayıt altına alınarak, cinslerinin belirlenmesi gerekir. Tüm ağaçlar, bodur ağaçlar ve eski bitkiler plan üzerinde gösterilmelidir. Bunlardan bazıları, ilerideki bir restorasyon çalışmasında peyzaj için örnek oluşturabilir. Analiz sürecinin önünü tıkayan zararlı yabancı otlar ve aşırı büyümüş dikenli bitkiler dışında, nelerin kaldırılacağı veya çıkarılacağı konusunda elde eski veriler yoksa bu işlemler yapılmamalıdır. Ağaç ve çalılarının yaşı, cinsleri ve ne durumda oldukları da mekan analiz planında belirtilmelidir.

-Mekan Gözlemlemesi:

Topraktaki herhangi belirgin çöküntüler, toprak veya hurda yığınları, kazılmış veya oyulmuş alanlar veya arazideki herhangi bir kıvrım ya da dalgalanma, duvarlardaki açıklıklar belirlenerek, analiz planında gösterilmelidir. Bu yerlerde profesyonellerce yapılan arkeolojik araştırmalar, mekandaki yolları, geçitleri, yürüyüş yollarını veya önceki binaları açığa çıkartabilir.

-Altyapı:

Mekan Analiz Planında, kanalizasyon, su, gaz, elektrik gibi tüm altyapı unsurlarının da yerleri belirtilmelidir. Peyzaj restorasyonuna başlanıldığında yapılacak kazı ve

dolgu çalışmalarında bunlar önemli olduğundan, hepsinin yerleri kesin olarak bilinmelidir.

-Doğal zellikler:

Tüm doğal unsurlar, nihai plana da dahil edilebileceğinden, mekan analiz planına da kaydedilmelidir. Mekan analiz planında arazide bazı girinti, çıkıntı ve eklentiler görünüyorsa, görünen bu kısımların orijinal olarak önceden beri orada var olduğu ve herhangi bir yeni proje için kaldırılmamaları gerektiği de böylece anlaşılmaktadır.

-İklim Bilgisi:

Peyzaj restorasyonunun son aşaması olarak görebileceğimiz bitkilendirme aşamasından önce kış rüzgarları, yaz esintileri ya da erken bahar eklenmesini engelleyen kırağı gibi bilinen tüm mikro iklimsel olayların bilgileri kaydedilmelidir. Ayrıca mekanın güneşi çok yoğun alan ve kavrulan ya da kuvvetli gölgeler nedeniyle güneşin etkisinin hiç olamadığı kısımları da belirtilmelidir.

-Diğer zellikler:

Mekan analiz planının, restorasyon başlamadan önce bir mekanda bulunan her şeyi tamamen ve detaylı şekilde içeren bir doküman olması gerektiğinden, genel gözlem ve detaylı araştırmalar ile bulunan tüm verilerin bu plana kaydedilmesi gerekir. Kayıt edilmesi gereken, mekana özgü diğer ek bütün parçalarında kayıt altına alındığından emin olunmalıdır.

3.3.2.2 Fotoğrafik kayıt

Analiz planında geçen her unsur, aynı zamanda fotoğraflanarak da kayıt altına alınmalıdır. Her parça dikkatlice fotoğraflanmalı, yapı ve çevresindeki tüm detaylar incelenmelidir. Fotoğraflanabilir tüm diğer parçalar da aynı amaç doğrultusunda bu şekilde kayıt altına alınmalıdır.

Mekan analizi planında veya çizilmiş bir başka planda, her fotoğrafın hangi açıdan çekildiği belirtilmeli ve resimler numaralandırılarak açıları gösteren işaretlemeler kodlanmalıdır. Her fotoğraf dikkatlice numaralandırılıp etiketlenmelidir. Bu etiketler konu ile ilgili içerebildiği en fazla sayıda bilgiyi içermelidir.

Bu fotoğraflar, mekanda bulunulamadığı zamanlarda planlama kararları alınırken çok

faydalı olmaktadır. Aynı zamanda restorasyon çalışmasına başlanmadan önce mekanın nasıl görüldüğünün kalıcı kaydı olarak da hizmet etmektedirler.

3.3.2.3 Araştırma ve belgeleme

Araştırma ve belgeleme safhasında, grafik, yazı, arkeolojik araştırmalar veya söylentiler kaynaklı olsun, kayıt altına alınmış bulunabilen her bilgi araştırılır. Bu tür bilgilerin araştırılması sırasında mümkün olduğunca şu konular soruşturmalıdır:

- Arazinin, peyzajın veya söz konusu binayı çevreleyen bahçelerin genel yerleşimi.
- Tarihi yapıyı çevreleyen peyzajın herhangi bir parçası için her detaylı bilginin bulunabileceğı, örneğın planlar gibi, kaynaklar.
- Çevreleme elemanları, döşemeler, basamaklar, bitkiler ve ilgili parçalar gibi, belirli peyzaj özellikleri ile ilgili detaylar.
- Yapının varlığından süre gelerek, burada ikamet eden insanlar ile yapının ve peyzajın bu süre içerisinde nasıl kullanıldığı hakkında belli başlı bilgiler.

3.2.2.4 Grafik kayıtları

-Fotoğraflar:

Fotoğraflar bulunabilmesi mümkün olduğu sürece belgeleme için en iyi kaynaklardır çünkü bir görüntüyü tamamen önceden olduğu haliyle gösterirler ve yorum hatalarına çok daha az fırsat verirler.

-Baskılar:

Fotoğrafçılık günlerinden önce ve hatta sonra da, taslaklar sanatçılar tarafından çizilir ve bunlar taşbasması (lithograph), oymabaskılar (etchings) ve gravür işlemler (engravings) şeklinde gazeteler, makaleler ve kitapları resimlendirir ya da sanat eseri olarak çerçevenirlerdi.

-Çizimler ve Taslaklar:

Baskılar konusunda söz edildiğı profesyonel şekillerine ilave olarak, makale veya günlüklerde yer almış ya da aile üyeleri tarafından yıllarca saklanmış amatör taslaklar da restorasyon çalışmalarından önce dikkate alınması gereken bir diğerk unsurdur.

-Haritalar:

Haritalar, yapı ile cadde, yol, yürüyüş alanı ve patika düzenlemeleri hakkındaki taslak planın kararlaştırılması için faydalı kaynaklardır. Haritalar ölçekleri nedeniyle genelde ayrıntılı detaylar içermeseler de, önemli genellemeler içerirler ve ağaçlar, anıtlar ve bahçeler gibi bazı temel unsurların lokasyonlarını gösterebilirler.

-Resimler:

Restorasyon çalışması amaçlanırken resimler çok faydalı rehberlerdir. Hatta eğer ressamın çalışmalarında doğruluk, birebirlik gibi bir yöntem söz konusu ise, rehber olmaktan da öteye geçebilirler. Ancak özellikle bitkilerin yerleştirilmesinde sanatçılar, çok fazla insiyatif kullanırlar ve bu unsurları, en iyi kompozisyonu oluşturdukları ya da resimlerindeki görseli en üst düzeye çıkarabildikleri şekilde yerleştirirler. Bu durum yapının peyzajındaki bitkilendirmeyi anlamamızda çoğu zaman yanıltıcı bir unsur olabilmektedir.

3.2.2.5 Yazılı kayıtlar

Peyzaj araştırmaları ve belgelemeleri için yazılı kayıtlar çok önemlidir. Bu tip referanslar, okuyucusunun yaratıcılığı ve yorumuna çok fazla alan bırakabildiği gibi, belli bir detay içerisinde yazılmışlarsa, çok ihtiyaç duyulan ve faydalı bilgileri de açığa çıkartırlar. Çoğu zaman, yazılı bir kaynaktan ortaya çıkartılan veriler grafiksel bilgileri de içerir ve böylece net bir resim elde etmek de mümkün olabilir.

-Günlükler ve Makaleler: Günlük ve makalelerin, söz konusu alana ait bahçe planı hakkında bilgi toplamak açısından olmasa da, peyzajın nasıl kullanılmış olduğu konusunda güvenilir bilgi kaynakları oldukları görülmüştür. Ne kadar az, kısa ve özet olursa olsun, bir günlük veya makale, dikkatli bir araştırmacıya, peyzajlar ve bunların nasıl kullanıldıkları hakkında oldukça değerli bilgiler sağlayacaktır.

-Yazışma ve Mektuplaşmalar: Mektuplar çoğu zaman ziyaret edilen yerler hakkında tarifler ya da yapılan işler hakkında bilgiler içerirler ve bu açıklamalar bazen peyzaj ve bahçeler hakkında olabilir. Bugün bile, diğer iletişim araçlarının çok daha güçlü ve verimli olması nedeniyle çok daha nadirleşmiş ve kısa yazışmalar şeklinde gerçekleşiyor olsa da, gidilen yerlerden, oralarda yaşanan ve görülenler, evdekiler için kaleme alınmaya

devam edilebiliyor. Geçmiş zamanlarda, insanlar evlerinden uzaklara uzun yolculuklar yaptıklarında ve daha uzun süre evlerinden ayrı kaldıklarında, mektuplarda daha detaylı ve uzun açıklamalar bulunabilmekteydi.

-Seyahatnameler: Geçmişte çok geniş çaplı seyahatnameler yazmış birçok gezgin bulunmaktadır. Gezgincilerin kaleme aldıkları seyahatnameler, alan ya da yapı hakkındaki birçok bilgi ve ipucunu vermektedirler.

-Gazeteler: Gazetelerden kesilmiş kupürler çok değerli bir bilgi kaynakları olabileceği gibi, bütün olarak saklanmış gazeteler, bitkiler, tanıtımlar, bahçe malzemeleri ve tarifleri gibi konular hakkında çok daha geniş bilgi içerirler.

-Hesap Kitapları: Bu kitaplar sadece bir takım malzemelerin fiyat bilgilerini yansıtmakla kalmayıp, hangi tarihlerde hangi aletlerin satın alındığı bilgisini de verirler.

-Vasiyet Kayıtları: Yerleşim Yerleri ve binalar hakkında çalışırken, özellikle envanter içeren vasiyetler çok açıklayıcı bilgi kaynakları olabilirler.

-Arazi Kayıtları: Arazi kayıtları ya da tapular genelde yerleşke hakkında bilgi de içerirler ya da en azından *bahçe duvarının güneybatı duvarı* gibi belli sınırlara referans noktaları olan elemanları işaret ederler. Ağaçlar da referans noktaları olarak kullanılırlar. Bu planlar bazen, gün itibarıyla artık var olmayan binaları, araç yollarını, yolları, bahçe, tarla ve avluların konumlarını da gösterirler. Tapu ve arazi kayıtları, bir yerleşkenin sahiplerini ve her sahibin yerleşkeyi kullanım dönem ve sürelerini takip etmek için en iyi kaynaklardır.

3.2.2.6 Arkeolojik araştırmalar

Arkeolojik kazılar araştırma unsurları olarak çok faydalıdır ve birçok gerekli bilgi buralardan elde edilir. Bu gibi araştırmalara bir profesyonel eşliğinde eğilmek gerekir çünkü bilinçsiz teknikler sonucu büyük zararlar verilebilir ve faydalı bilgiler kalıcı olarak kaybedilebilir. En az kazı uygulamaları ve uğraşı ile en fazla sayıda bilgiye ulaşma yolunda bazı belli kazı uygulamaları düzen ve teknikleri vardır. Ancak profesyoneller veya profesyoneller eşliğinde yeterli zamanlarda çalışmış amatörler uygun bilgi birikimine sahip olabilirler.

Kazılar özellikle, mekan detay bilgisi ve diğer bilgi unsurlarına erişimin mümkün olmadığı veya az olduğu yerlerde çok önemlidir. Örneğin; grafiksel ya da yazılı

materyal bulmakta başarısız olunduğunda, planlama kararları temellendirilirken, güvenilir bilgi elde etmede kazılar tek başvuru noktası olabilir.

Kazılar, çok zaman aldığından ve yüksek maliyetli olduklarından, profesyoneller işin en ideal şekilde bitirilmesi ve amaca ulaşılmasında önemli etkilerde bulunabilirler. Yüzeysel araştırmalar veya daha derin olmayan sadece toprağın üst tabakasının kaldırılması yönündeki çalışmalar, amatörler tarafından uygulanabilir.

Yüzeysel kazılar bazen uzun zaman keşfedilmemiş bitkisel materyalleri ortaya çıkarır. Bu gibi bitkiler genelde, kuruyup dökülen yapraklar ya da çimenler tarafından örtülerek gizlenmiştir ve çoğu zaman o kadar havasız kalmış olurlar ki kökleri güçlkle hayatta kalmış olabilir. Yüzeyden bir kısım toprağın kaldırılması, ışığın, havanın ve birtakım faydalı atmosferik gazların bitki kök ve tohumlarına ulaşmasını ve böylece bitkilerin yeniden hayata dönmesini sağlayabilir.

Böyle bir çalışmaya başlanmadan önce tüm olasılıklar geniş bir spektrumda bilinmelidir. Bir başka ifadeyle, mekandaki, bir biri ile ilgili nesneler dizisine yönelik tüm olasılıklar hakkında bilgi sahibi olunması gerekir.

3.2.2.7 Araştırma kaynakları için lokasyonlar

Referanslar genel olarak 3 noktada bulunabilir:

- Yerel Kaynaklar: Fotografik, el yazması metinler, haritalar ve yerel kütüphanelerdeki kitap bölümleri; secereli, tarihsel cemiyetlerin koleksiyonları, sanat galerileri ve müzelerin koleksiyonları, özel koleksiyonlar, mahalle ve ilçe kayıtları.
- Bölgesel Kaynaklar: Fotografik, el yazması metinler, haritalar ve bölge kütüphanelerindeki kitap bölümleri; tüm bölgede secereli, tarihsel cemiyetlerin koleksiyonları, bölge sanat galerileri ve bölge müzelerinin koleksiyonları, özel koleksiyonlar, bölge kayıtları.
- Ulusal Kaynaklar: Fotografik, el yazması metinler, haritalar ve ulusal kütüphanelerdeki kitap bölümleri; tüm ulusta secereli cemiyetler, ulusal tarihsel cemiyetler, ulusal bölge sanat galerileri ve ulusal müzeler.

3.3.3 Plan geliştirme

Mekan dikkatlice analiz edildikten ve mümkün olan her bilgiye ait tüm kaynaklar araştırılıp incelendikten sonra, tüm veriler bir araya getirilerek restorasyon veya geliştirme planı oluşturulur. Fakat bu gerçekleştirilmeden önce birkaç karar alınmalıdır.

Restorasyon hangi dönem ya da dönemleri temsil edecek? Bu soru yanıtlanmadan, bir restorasyonun efektif olarak planlanmasının başka bir yolu yoktur. Restorasyon çalışması tüm projeyi orjinal inşa tarihine geri mi getirecek yoksa yapının belli bir dönemini mi yansıtacak? Ya da peyzajın bir bölümü mümkün olduğu kadar eski hali yansıtırken diğer bölümü daha yakın tarihli bir dönemini mi yansıtacak?

Araştırmada elde edilen veriler, bu kararların alınmasında yardımcı olur. Araştırma süresi boyunca belli bir kişinin yerleşkede uzun bir süre ikamet ettiği anlaşılabilir. Bu kişinin yaşadığı dönem de yansıtılmak istenebilir ya da yapının, geçirdiği tarihsel sürecin tamamını yansıtması gerektiği düşünülerek, peyzaj çalışması bu kronolojide bir tema ortaya koyabilir. Bu kararlar, geniş araştırmalara dayanarak, çok dikkatli düşünerek alınmalıdır. Aynı zamanda, mekanda an itibari ile nelerin var olduğu da alınacak kararlarda etkilidir.

Restorasyon çalışması, bölgedeki diğer restorasyonlara uyumlu olarak gerçekleştirilebileceği gibi diğer yandan, zıtlıkta içerebilir. Restorasyon mizansen, evler ve onları çevreleyen peyzajın hakimiyeti altındadır. Yapıların çevresindeki peyzaj yerleşkeleri de, genelde araştırma ve restorasyon çalışmaları için cazip görünmeseler de, geçmiş dönemlere ait önemli parçalardır.

Mekan ve peyzaj verileri elde edildikten sonraki aşamada ise, söz konusu bina ya da binaları çevreleyen peyzajı restorasyonu için plan geliştirmektir. Bu safhada proje için tarihi peyzaj konusunda uzmanlaşmış olan Peyzaj Mimarları çalışmalıdır.

3.3.3.1 Alana ulaşılabilirlik

Restore edilecek peyzaj planlanırken, sadece projenin olduğu gibi orijinalliğinin düşünülmesi ya da mekanın tarihsel açıdan doğru ele alınması yeterli değildir. Bunların yanı sıra, mekanı, ziyaretçiler tarafından kolay ulaşılabilir ve kullanılabilir kılmak da çok önemlidir. Elverişli bir sirkülasyon sistemine sahip olmayan bir mekan, çok daha fazla yıpranma ve zarara maruz kalacaktır.

Başlangıç olarak, restorasyon alanı düzgün bir şekilde tarif edilmeli ve belirlenmeli ki, ziyaretçiler hem kolaylıkla bulabilmeli hem de alana geldiklerini kolayca fark edebilmelidir. Basit ama etkili bir işaret bu görevi yerine getirecektir.

3.3.4 Restorasyon projesi

Bahçe restorasyonları ve rekonstrüksiyonları için birçok plan, inşa detaylarında gösterilen bir talimatlar dizisi içerir. Bu gibi projeler için yapılan planlar şunları içermektedir:

- Planın tüm özelliklerinin yerleşim ve konumları: Bunlar binaları, sirkülasyon sistemlerini, duvarları, çitleri, bahçe özelliklerini ve hayata geçirilmiş planda gösterilmesi gereken diğer her elemanı içerir.
- Tüm bu özellikler için konstrüksiyon detayları: Bu detaylar mutlaka kesin ölçümler ve bir materyaller listesi içermelidir.
- Tüm bitkilerin lokasyon bilgileri ve bitkilerin boyutlarının özellikleri: Tanımlamalar da mutlaka bitkilerin Latince isimleri yer almalıdır. Her bitkinin alanda yer alan adedi, boyu, yaşı, gövde çapı ve tepe tacı belirlenerek listelenmelidir.
- Tanımlamalarda çimen tohumları isimlendirilmelidir: Karışımında yer alacak her türün yüzdeleri ve uygulama oranları da belirtilmelidir.
- Kotlar ve arazi yükseltileri: Tüm mevcut ve önerilen kotlar ve bina yükseklikleri belirtilmelidir. Ayrıca basamaklar için nokta kotları belirtilmeli, altyapı planları da projede yer almalıdır.
- Safhaların programlamaları: Eğer çalışmanın tamamı tek bir seferde bitirilemeyecekse, çalışmanın bölümleri safha safha belirtilmeli, çalışmanın hangi bölümlerinin safha 1, 2, 3 vb... oldukları planda gösterilmelidir.

4. UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Ülkemizde Mimar Sinan eserlerinin korunarak, gerekli durumlarda restorasyon uygulamalarıyla, bu yapıların gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan kurum ve kuruluşlardan biri de İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü (KUDEB)'tir. Bu çalışma kapsamında yapılan uygulama faaliyetleri, Mimar Sinan dönemine ait olup, bu yapıların bakım, onarım ve restorasyon çalışmaları KUDEB tarafından yürütülmektedir.

KUDEB, 2863/5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 10-11 ve 57'nci uyarınca hazırlanarak, 2005'te yürürlüğe giren "Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile eğitim birimlerinin kuruluş izin, çalışma usul ve esaslarına dair yönetmelik" hükümleri gereğince, 13.07.2006 tarih 1323 sayılı İstanbul Büyükşehir Belediye Meclis Kararı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulmuştur (Url 1).

İBB KUDEB'in bünyesinde toplam 7 birim faaliyet göstermektedir. Bunlar;

- Restorasyon ve konservasyon laboratuvarı
- Proje birimi
- Ahşap eğitim atölyesi
- Taş eğitim atölyesi
- Bakım onarım izinleri ve denetim bölümü
- Kudeb otomasyon çalışmaları ve
- Tarihi peyzaj grubu'dur.

Tarihi peyzaj grubu; Belediye'nin,Vakıflar Müdürlüğü'nün veya şahıs mülkiyetindeki Cami, Türbe, Tekke ya da Tarihi Ahşap Konaklarda yapılan rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışmaları kapsamında, yapıların peyzajında yapılacak

müdahalelerle ilgilenmekte, bu alanlar için tespitlerde bulunmakta ve peyzaj restorasyonu projelerini hazırlayıp, uygulama çalışmalarını yürütmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde proje ve uygulama fotoğraflarıyla detaylı olarak anlatılacak olan Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası ve Hüsrev Paşa Türbesi Peyzaj Restorasyonu proje örnekleri, KUDEB bünyesindeki *Tarihi Peyzaj Grubu* tarafından projeleri hazırlanmış olup, uygulamaları da halen yapılmakta olan örneklerdir.

4.1 Mimar Sinan ve Koruma Anlayışı

4.1.1 Mimar sinan'ın hayatı ve eserleri

1512'de Kayseri'nin Ağırnas köyünde devşirme olarak yeniçeri ocağına alınan Sinan, ön eğitimini tamamladıktan sonra 1521'de Belgrad Sefer-i Hümayun'una, Rodos (1522), Mohaç (1526), Almanya (1529), Irak (1534), Korfu ve Pula (1537) ile Boğdan (1538) seferlerine katılmıştır. Bu seferler sırasında yol üzerindeki eski yapıları tamına fırsatı bulmuştur. 1538'de Hassa Mimarları Ocağı'nın başına getirilmiş ve bu görevini 50 yıl boyunca sürdürmüştür (Cansever, 2005).

Kanuni Sultan Süleyman ile başlayarak 17. yüzyılın sonuna kadar süren Osmanlı'nın büyük medeniyet çağı olarak adlandırılabilir bir dönemde Üsküdar ve Edirnekapı Mihrimah Camileri, Şehzade Mehmed (Şehzadebaşı) Camii, Süleymaniye Camii, Rüstem Paşa Camii, Sokullu Mehmed Paşa Camii ile İslam mimarisinde özel bir öneme sahip eserler Mimar Sinan tarafından vücuda getirilmiş, bu dönemi taçlandıran son şaheseri olarak da Edirne Selimiye Camii inşa edilmiştir (Cansever, 2005).

Osmanlı'da *Tevhid* kavramı üzerinde gelişen mimari, kutsal sanatın en önemli disiplini olarak algılanmış ve Osmanlı Devleti'nin büyük ekonomik gücü, Sinan eliyle büyük mimarlık eserlerinin meydana getirilmesi için kullanılmıştır. Mimar Sinan, abidevi eserlerinde olduğu kadar, mahalle ölçeğindeki küçük mescidleri, çeşmeleri, köprüleri de, çevre ve tabiatla uyum içinde, onları anlamlı kılarak güzelleştiren bir yaklaşımla, İslami hayat tarzına uygun, dünyanın sonraki nesillerin de hakkı olduğu anlayışını yansıtan, gelişmeye açık, dünyayı tezyin eden bir mimariyle meydana getirmiştir (Cansever, 2005).

Osmanlı Devleti'nin zirvede olduğu 16. yüzyıl içinde Camiler, insan hayatına yön veren dini merkezler olarak özel bir öneme sahiptir; dolayısıyla Sinan'ın en önemli

eserleri, camiler ve külliyyeler olmuştur.

4.1.2 Mimar sinan'ın koruma anlayışı

Maruz kaldıkları bütün tahriplere karşın, gerek Osmanlı öncesi gerekse Osmanlı Uygarlığına ilişkin birçok yapıt günümüze kadar, çoğu zaman tüm görkemini koruyarak gelebilmiştir. Bu durum, bakım, onarım, sağlıklılaştırma, yeniden kullanım vb. sözcüklerle anlatılan işlemlerin belli bir düzeyin altına inmeden sürdürüldüğünü göstermektedir (Madran, 1988).

İmparatorluktaki, taşınır taşınmaz tüm kültür varlıklarının bakım, onarım ve korunması sürecinde, hangi değerlerden yola çıkıldığı incelendiğinde, bunların günümüz koruma kuramının temel değerleri olan, eskilik, belgesellik, nadirlik, sanat gibi sözcüklerle pek bağdaştırılamayacağı gözlenir. Eskilik ve kullanım kimi hallerde onarım nedeni olabilmektedir. Ancak özellikle 15. yüzyıldan başlayarak Osmanlı toplumunun bu değerlere değişik baktığını, başka etkenlerin geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Bu etkenler, toplumun yaşam biçimi, inanışları, gelenekleri ve beğenileri çevresinde yoğunlaşmış, günümüze oranla moral yönleri daha ağır basmıştır (Madran, 1988).

Koruma kaygısını doğuran nedenleri aşağıdaki başlıkları altında toplamak mümkündür;

- Dinsel Değer Yargıları: Osmanlı toplumunda din çok önemli bir öğedir. Devlete şekil veren, niteleyen, görevlerini belirleyen kaynak İslam düşüncesidir. İnanışları tüm eylemleri yönlendirir, toplum düzenine ilişkin birçok kural getirir, birçok kurum ve yasal düzenleme buna göre şekillenir.
- Yapının Eskilik Değeri: Osmanlı toplumu, geleneklerine bağlı bir toplumdur. *Ata yadigarı* eserlere karşı duyarlılığı vardır. Birçok hükümde eski yapıların, geçmişe saygı ve bağlılık nedeniyle onarılmalarına karar verildiği belirtilmektedir.
- Yapıların Kullanılma Değeri: Hangi işleve sahip olursa olsun, tüm yapılarda *kullanılabilirlik* önemli bir öğedir. Günümüz koruma kavramlarının Osmanlı İmparatorluğu'nda geçerli olmaması, bu değeri ön plana çıkarmaktadır.
- Vakıf Kurumunun Etkileri: Anadolu- Türk sanatı ürünleri olan yapı ve yapı gruplarının oluşmasında, bakım ve onarımlarının yapılmasıyla sürekliliklerinin sağlanmasında, *Vakıf* kurumu en önemli öge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üç Sultan'ın birbirinden farklılıklar gösteren dönemleri boyunca baş mimar olarak 50 yıl etkinlik gösteren ve 335 adet yapı inşa eden Mimar Sinan'ın mimarlık anlayışı ise, geniş bir çeşitlilik ve dönemin koşullarına uyum sağlayan bir esnekliğe sahip olarak; insan, mekan, ölçek, biçim, anlam, estetik, çevre ve simgesellik öğelerini bünyesinde bulundurmaktadır. Yeni yapıların inşası yanında her türlü yapı faaliyetiyle de yakından ilgilenen Mimar Sinan kendisinden öndeki dönemlerde inşa edilmiş yapıların yapı ölçeğinde korunmaları yanında özellikle kentsel dokuların korunmasına ayrı bir önem vermiştir (Bozdoğan, 2006).

Sinan'ın yapı etkinliği anıtlarla veya saraylarla sınırlı değildir. İstanbul içinde ve çevresinde çeşitli restorasyon, su temini, imar kurallarının uygulanması gibi kent imarı ile ilgili her tür işleyiştten sorumlu olması ve kentin farklı yerlerinde farklı yapıların inşasıyla uğraşması, çeşitli kentsel ölçekler hakkında deneyime sahip olmasını sağlamıştır (Erzen, 1996).

Bu deneyim ve topoğrafik kaygıların ötesine geçen geniş vizyonu, İstanbul'un bir imparatorluk kentine dönüşmesinde son derece etkili olmuştur. Mimar Sinan, bugün ancak yasal düzenlemelerle gelebildiğimiz koruma anlayışına, 16. yüzyılda sahip olan bir dehadır. O, kendisinden önceki dönemlerde yapılmış eserleri hem onarmış, hem de bu eserlerin zarar görmelerini engellemek için kesin kuralların konulmasını sağlamıştır. Bu durum büyük ustanın eski eserleri çevreleriyle birlikte ele alması onun bu konudaki ileri görüşlülüğünü göstermektedir. Mimar Sinan'ın koruma anlayışını; Kentsel Dokunun Korunması ve Yapı Ölçeğindeki Koruma Onarımlar şeklinde incelemek mümkündür (Bozdoğan, 2006)

Sonuç olarak Sinan'ın koruma anlayışını;

- Kentsel dokunun korunması,
- Anıtların, yabancı müdahalelerden, eklerden arındırılması,
- Kullanılamaz durumda olan anıtların onarılarak kullanıma açılması,
- Anıtların yakın çevresine yapılacak yeni yapılar için yaklaşma sınırı getirilmesi,
- Tek bir yapı öğesinin dahi önemsenerek korunması,
- Kendisinden önceki kültürlerle ait dini yapıların korunarak İslam inancına uyarlanması şeklinde özetlemek mümkündür.

4.2 Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası

4.2.1 Dar'ul kurralar

İslam tarihinin ilk tarihinden itibaren, Kur-an'ın, belirli kurallara uyularak doğru biçimde okunmasını sağlamak üzere *ilm-i kıraat* denilen bir bilim, eğitim dalı ortaya çıkmıştır. Hz.Muhammed'in sağlığında Kabe'de başlayan, daha sonra bazı sahabilerin evlerinde ve ilk camilerde sürdürülen bu eğitim zamanla kurumlaşmış ve *darul kur'an*, *darul huffaz*, veya *darul kura* olarak adlandırılan, özellikle bu amaç için inşa edilmiş olan bir takım binalarda yapıla gelmiştir. İslam dünyasında bu yapı türünün hangi dönemde ve nerede doğduğu yeterince araştırılmamış, erken tarihli örneklerde tarihe karışmıştır.

Osmanlı mimarisi tarihinde, Orhan Gazi döneminin başlarından 15.yüzyıl sonlarına kadar geçen süre içinde inşa ettirilen dar-ul kurraların hepsi ortadan kalkmış olup bu yapıların mimari özellikleri hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Bu yüzden Anadolu-Türk mimarisinde günümüze intikal edebilmiş ve İstanbul'daki örneklerle öncülük etmiş olan en erken dar-ul kurralar Konya'da Karamanoğulları tarafından 15.yüzyıl'da yaptırılan ve darulhuffaz olarak adlandırılan yapılardır. Onüçüncü yüzyıl'a ait Selçuklu mescidlerinin tasarımını sürdüren Karamanoğlu darulhuffazları kare planlı ve kubbeye örtülü bir birimden meydana gelmektedir.

İstanbul'da bugüne gelebilmiş en eski dar-ul kurralar 16.yüzyıl'ın ikinci yarısına aittir. Hepsi de Mimar Sinan'ın eseri olan bu yapılarda Karamanoğlu darulhuffazlarında görülen tasarımın, en parlak çağını yaşayan Osmanlı mimarisine özgü malzeme seçimi, inşaat teknikleri, oranlar ve ayrıntılarla geliştirilerek sürdürüldüğü dikkati çekmektedir (TDV, 2002).

4.2.2 Hüsrev kethüda dar'ul kurrası

Mimar Sinan tezkirelerinde İstanbul'da bir medresesi, bir dar'ul kurası, bir hamamı kayıtlı olan Hüsrev Kethüda, Kara Ahmed Paşa'nın kethüdasıdır (Yüksel, 2004).

Kethüda, Osmanlı devlet teşkilatında 15. yüzyıldan itibaren *bazı devlet görevlilerinin işlerini yürüten yardımcı* anlamını kazanmıştır. Devletin en üst kademesinde görev yapan sadrazamdan en alt seviyedekine kadar mülki ve askeri

erkandan pek çok görevlinin kethüda ünvanını taşıyan yardımcıları bulunmaktadır (TDV, 2002).

Hüsrev Kethüda'nın yaptırdığı Dar'ul Kurrası , yine bir başka Hüsrev'in Kovacılar caddesi üzerindeki Molla Hüsrev'in mescidi ile yan yanadır. Aralarında neredeyse yüz yıl gibi bir fark olmasına rağmen iki bina birbirlerine yapışık denecek kadar yakındır. Mimar Sinan tezkiyesinde kayıtlı olan bu Dar'ul Kurra Vefa'da bir avlu içinde olup, Taş Tekneler sokağı'ndaki avlu kapısından girilmektedir (Yüksel, 2004).

Ekrem Hakkı Ayverdi, Molla Hüsrev Mescidi'nden bahsederken, “Vefa Lisesi'nin karşısında, Kovacılar caddesiyle Taş Tekneler sokağı'nın köşesinde olup, Molla Hüsrev'in İstanbul'daki üç camiinden biridir” dedikten sonra şu bilgiyi kaydeder: “Mescid'in yanında, Taş Tekneler sokağı içinde; Hüsrev Kethüda Darulhadisi, karşısında sebili, ona bitişik Ekmekçi Ahmed Paşa Medresesi bulunmaktadır”. Ne var ki Ayverdi, bu Darulhadisin yapılış tarihi hakkında bilgi vermemektedir. Molla Hüsrev Camii ise Kovacılar caddesiyle Taş Tekneler sokağı arasındaki köşede olup, Mollar Hüsrev'in İstanbul'daki üç camiinden biridir. Minare, çeşme ve ihata duvarları dışında asıl yapısından bir şey kalmamıştır. Caminin banisi Molla Hüsrev, Şeyhülislam iken 1480'de vefat etmiş ve Bursa'daki medresesinin haziresine defnedilmiştir (Ayverdi, 1989).

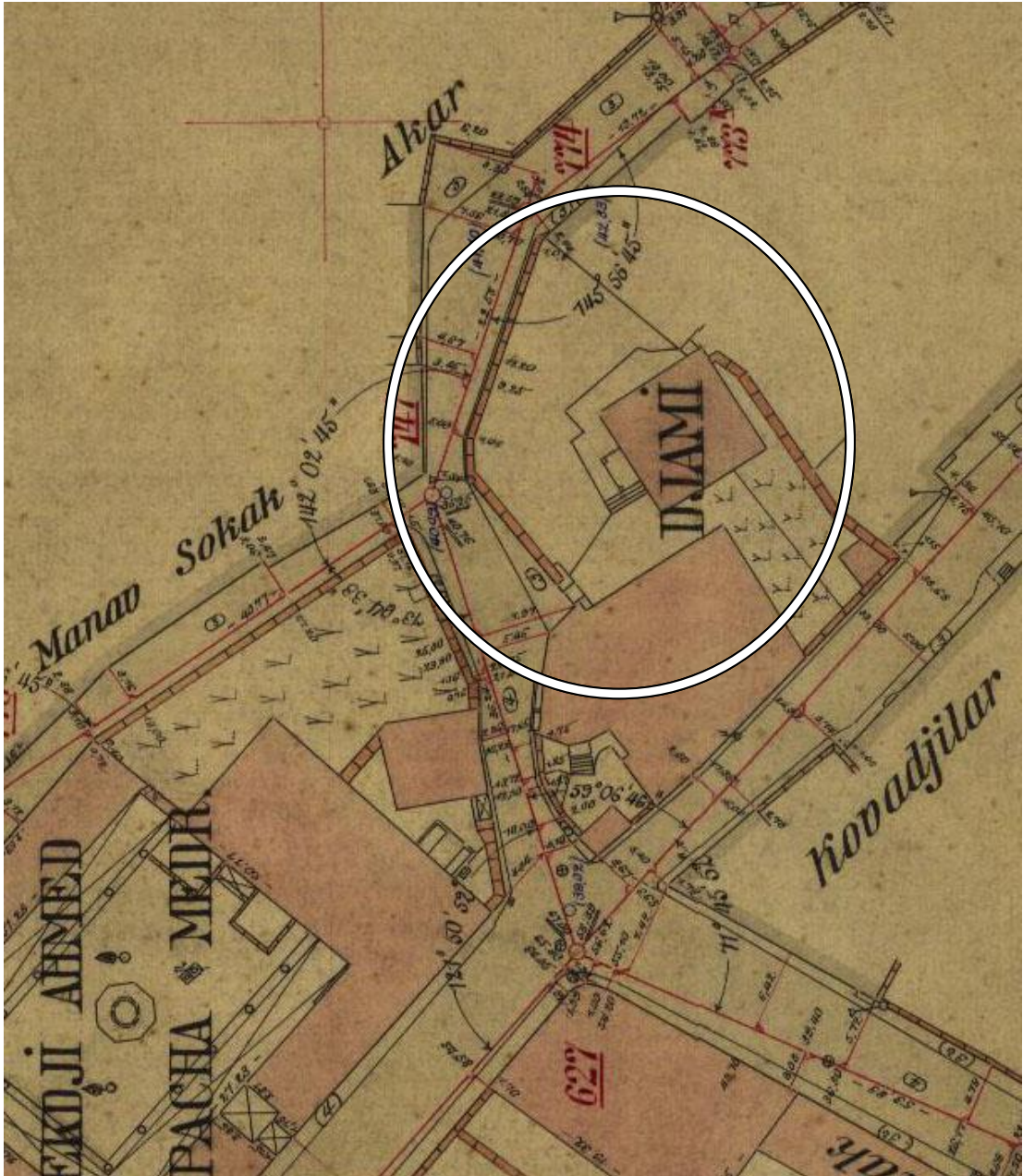
Cahid Baltacı, başka bir yerde Hüsrev Kethüda Medresesi'nden, bir başka yerde de Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası'ndan bahsetmekte; fakat Hüsrev Kethüda Darulhadisine yer vermemektedir. Evliya Çelebi Seyahatnamesine atfen (I,318), Dar'ul Kurra'nın 973/1565 tarihinde yapıldığını kaydeden Baltacı'nın verdiği bilgiler ile Ayverdi'nin tespiti, aynı nesnenin farklı anlatımı ile anlaşılmaktadır (Ayverdi, 1995).

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde ise Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası'nı şu şekilde tanımlamaktadır (Kahraman ve Dağlı, 2003);

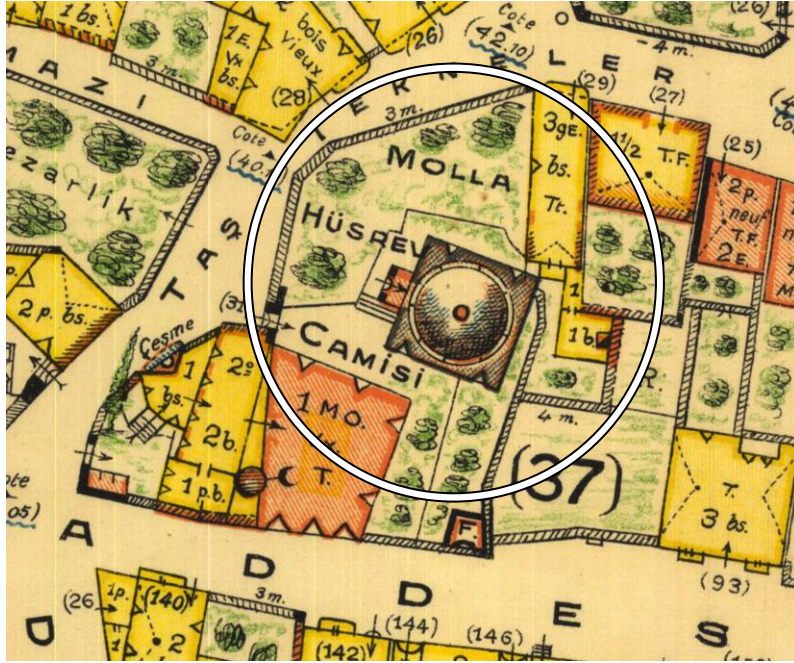
Ekmekçizade Ahmed Paşa Medresesi yakınındadır. Mimar Sinan yapısıdır. Tarihi(ebcded hesabıyla) Bifadillah çü Hüsrev Kethüda ol sahibil hatem Yapup bu dar-ı kurayı bir ev idindi. Ukbaba(Amani) nola tarihi bunun dirken didi Hatıf Mübarek Dar-ı Kurradırı bu tarih oldu dünyada sene 973.

4.2.2.1 Tarihsel veriler ve konum özellikleri

T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul Bölge Müdürlüğü'nün mülkiyetinde olan yapı, Fatih ilçesi, Vefa semti, Molla Hüsrev Mahallesi, Kovacılar Caddesi, Taş Tekneler Sokakta yer almaktadır. Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurra'sına ait görsel belgeler ise; 1913-1914 Alman Mavileri İstanbul Haritası (Şekil 4.1), 1934 Pervititch, Hususi Sigorta Planı Vefa Haritası (Şekil 4.2) çizimleridir.



Şekil 4.1 Hüsrev kethüda dar'ul kurrası, alman mavileri, 1913-1914 I. dünya savaşı öncesi istanbul haritası (Kudeb).



Şekil 4.2 Hüsrev kethüda dar'ul kurrası, 1934 pervititch hususi sigorta planı vefa haritası (Kudeb).

Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası'nın yanındaki Molla Hüsrev Camii'sinin 1941 eski Encümen Arşivinde; Asari Atika kayıtlarında ise dar-ul kurranın bahsi geçmektedir. Camiye ait encümen arşivi fotoğraflarında (Şekil 4.3) Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurra'sını çevreleyen bahçe giriş kapısı ve bahçe duvarları tespit edilmektedir.



Şekil 4.3 Molla hüseyin camii, encümen arşivi, 1941 (Kudeb).

4.2.2.2 Plan özellikleri

Avlu-bahçe içinde bulunan derslane yapısı kare planlı tek hacimden oluşmakta ve tuğla örgülü kubbesi sekizgen bir kasnak üzerine oturmaktadır. Bahçe duvarının bir tarafı Taş tekneler Sokak üzerinde kuzey yönünde Molla Hüsrev Mescid'inin beden duvarına bitişiktir. Avlu duvarı ise Taş tekneler Sokak boyunca devam etmekte ve yapıyı batı ve kuzeydoğu duvarı boyunca çevrelemektedir.

Avluya giriş kapısı, Taş Tekneler Sokak üzerinde Molla Hüsrev Mescid'i beden duvarına bitiştiği kısımda yer alır. Derslane yapısı, avlu giriş kapısının sol kanadında ve avlunun kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Derslane yapısı içten: 703 X 703 cm, dıştan: 905 X 906 cm boyutlarındadır. Giriş kapısının açıklığı: 119 cm genişliğindedir. Yapıda giriş cephesinde kapının her iki yanında simetrik olarak iki adet, doğu cephesinde iki adet ve batı cephesinde de üç adet olmak üzere 94-96 cm genişliğinde pencereler yer almaktadır (KUDEB, 2009).

Dershanenin giriş cephesi; Taş Tekneler Sokağına bakan cephede yer almaktadır. Giriş kapısı cepheden 7 cm kadar taşkın düzgün kesme taştan yapılmış silme profil ile çerçevelidir. Başlık kemeri kırmızı (puding) ve beyaz (Marmara mermeri) iki renkli taştan oluşmaktadır. Kemer gibi iki renkli taştan oluşan kapı sövelerin her biri üç parçalıdır (Şekil 4.4).



Şekil 4.4 Hüsrev kethüda dar'ul kurrası giriş kapısı, 2008 (Kudeb).

Dört cephenin her birinde cephenin orta aksında bulunmak üzere dışlık pencereler bulunmaktadır. Yuvarlak dışlık filgözü pencerelerin çapı 125 cm genişliğindedir. Girişin hemen karşısında orta aksta mihrap nişi bulunmaktadır, mihrabın her iki yanında giriş cephesindeki (Şekil 4.5) pencerelerle aynı simetride olan dolap nişleri bulunmaktadır. Bu nişlerin genişlikleri ortalama olarak pencerelerle aynı genişlikte 94 cm, derinlik olarak 58-60 m ölçüsündedir. Doğu cephesinde pencerelerle simetrik ve aynı genişlikte, 60 cm derinliğinde üçüncü dolap nişi bulunmaktadır (KUDEB, 2009).



Şekil 4.5 Yapının giriş cephesi, 2009 (Kudeb).

Kemerin üzerinde bulunan kitabe 220 x 25.5 cm boyutlarındadır. Kitabedeki iki satırlık yazı altı mısradan meydana gelmektedir. Metnin dört mısrasını Evliya Çelebi vermiş ve rakamla da tarihi H. 973 (M. 1565/1566) olarak kaydedilmiştir.

Bifazlillâh çü Hüsrev Kethüdâ ol sâhibü'l –hayrât

Yapub bu dâr-ı kurrây(1)bir ev edindi ukbâda

Binây-ı Hüsrev(okunamadı)....yerindedir başka

Nazîri yok cihân içre meğer Firdevs-i a lâda

Amânî nola târihin bunun derken dedi hâtif

“Mübârek dâr-ı kurrâdır.” Bu târih oldu dünyâda

4.2.2.3 Meydana gelen bozulmalar ve yapının günümüzdeki durumu

Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurra'sında mevcut olan bozulmaların etken sebepleri dört ana başlık altında toplanabilir (KUDEB, 2009):

- Fiziksel Etkenler: Zaman içinde oluşan çevre şartları, bilinçsiz müdahaleler ve hatalı kullanım gibi nedenlerle meydana gelen bozulmalardır. Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurra'sında meydana gelen fiziksel bozulmalar ise zeminden kaynaklanan bozulmalar, malzemede meydana gelen; yüzey aşınması, kirlenmeler, kopma ve malzemenin kaybolmasından kaynaklanan bozulmalar, sonradan yapılmış ekler, niteliksiz müdahaleler ve hatalı onarımdan kaynaklanan bozulmalardır.
- İşlevsel Etkenler: Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurra'sının yapıldığı dönemden sonra zaman içinde meydana gelen sosyal ve kültürel değişim ile özgün işlevini kaybetmiştir. Son dönemde barınma depo gibi farklı amaçlarla kullanılmıştır. 1942 tarihli Asarı-atika kayıtlarında Hüsrev Kethüda Dar-ul kurra'sı ile ilgili kayıta “idareyi hususiye tarafından ayda (11/2) liraya Zehra isminde bir kadına kiralanın bu güzel medrese ve bahçesi çok mühmel bir halde olub bu binanın idarei hususiyesinde istirdadile eskisi gibi Molla Hüsrev camii harimine iade edilerek bu camiinin muezzini Ahmet efendiye tahsis veya kiralanması her bakımdan daha muvafık olacağı fikrindeyim” ifadesi geçmektedir. 1970 yılından beri Molla Hüsrev Camii imamlığını yapmakta olan hocanın ifadesine göre yapı kısa süreli olarak bir derneğe kiralanmışsa da işlevsiz olarak boş kalmıştır.
- Çevresel Etkenler: Yapının mevcut bahçe duvarlarının yaklaşık bir metre kadar yükseltilmiş olması yapının dışarıdan algılanmasını engellemektedir (Şekil 4.6). Dar'ul Kurra'yı arka cephede sınırlayan bahçe duvarı, komşu parsel tarafından işgal edilmiştir. Bahçe duvar ve beden duvarı arasındaki boşluk doldurulmuş ve duvarı üst kısmı yıkılarak komşu parselle aynı seviyeye getirilmiştir. Yükselen toprak seviyesi sonucunda arka cephe yapının zemin kotu üzerinden yaklaşık iki metre toprak altında kalmıştır. Özgün parsel sınırları Pervitich haritası ve Alman mavileri haritaları üzerinden belirlenmiştir. Komşu parseldeki yapı ise arka cepheden kaçak çıkma yaparak yapının kuzeydoğu köşesine dayanarak yapıya zarar vermektedir (Şekil 4.6).
- Ekonomik Etkenler: Gerekli zamanda gerekli bakım ve onarımların yapı sahiplerince yapılamamış olmasıdır.



Şekil 4.6 Komşu parseldeki yapının dar’ul kurranın kuzeydoğu cephesine bitişik olan konumu (Kudeb).

Zemin kotunda meydana gelen bozulmalar ise şu şekilde özetlenebilir:

- Yapının bahçesinde dört ayrı kot mevcuttur. Bahçeye giriş kapısı kotu hizasından, basamaklarla yapının giriş kapısı kotuna ulaşılabilir.
- Kuzey duvarı boyunca kot ikinci bir kademe yaparak yükselmektedir.
- Bahçe kotu toprak ve moloz dolguyla yükseltilmiştir (Şekil 4.7).
- Bahçe içinde zamanla büyüyen ağaçlar ve yükseltilen muhtes duvar yapıyı dışarıdan anlaşılamayacak biçimde gizlemektedir.
- Yükselen bahçe kotu sebebiyle bahçe duvarının pencere açıklıkları 3/2 oranda toprak seviyesi altında kalmıştır.
- Bitişik parsel sınırlarını doğu cephesine dayayarak arka cepheyi işgal etmiştir.
- Yan parsel tarafında işgal edilen arka bahçe, toprak dolguyla yükseltilmiştir. Yükselen toprak dolgu yapının devamlı su ve nem almasına neden olmaktadır.

-Yapıda, mekân içinde de zemin kotunda farklılıklar tespit edilmiştir. Yapı, mekân ana giriş kapısının bulunduğu taraftan tam karşısındaki mihrabın bulunduğu nişe kadar eğimlidir. İki nokta arasındaki fark 16 cm olarak ölçülmektedir. Zaman içinde zemine oturmadan kaynaklanan bu fark döşeme tablalarında kırılmalara çatlamalara sebep olmuştur.



Şekil 4.7 Mevcut bahçe duvarı pencerelerinin kot yükselmesi sonucu kapanması (Kudeb).

4.2.2.4 Peyzaj restorasyonu kararları

Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası peyzaj restorasyonu projesinin (EK H) hazırlanmasından önce, alanda bir takım ön çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaları ve sonrasında şekillenen peyzaj restorasyonu projesi aşamalarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

-Tarihi peyzaja sahip her bir tarihi yapı için hazırlanan peyzaj restorasyonu projeleri için bir sunum format oluşturulmuştur. Bu format, İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki *Tarihi Peyzaj Grubu* tarafından hazırlanmıştır. Orjinal adı “ Historic American Landscapes Survey (HALS) Inventory Form” olan bilgi formu, türkçeye çevrilerek “Tarihi Peyzaj Bilgi

Formu” (EK E ve EK F) oluşturulmuştur. Bu form sayesinde peyzaj restorasyonu projesi hazırlanacak tarihi yapı ve bahçesi için kapsamlı bir ön analiz çalışması yapılmakta, yapıyla ilgili tüm tarihsel veriler bu form sayesinde kayıt altına alınmaktadır. Tarihi peyzaj bilgi formu kapsamında incelenen başlıklar; isim, adres, koordinatlar, alanın önemi, alanın tanımı ve tarihsel geçmişi, günümüzdeki durumu, halkın ulaşabilirliği, mülk sahibi bilgileri, kaynaklar, bilgi formunu hazırlayan kurumun bilgileri, eski harita, gravür ve resimler, resim adları ve alıntı bilgileri şeklinde sıralanmaktadır.

-Bahçenin rölövesinin (EK G) hazırlanabilmesi için mevcut bahçe kotları, *total station* adı verilen, lazer ışınlarıyla kotların ve koordinatların belirlenmesini sağlayan bir alet yardımıyla ortaya çıkarılmıştır. Mevcut bahçe kotları proje üzerine işlenerek, bahçenin eski haritalar üzerinde görülen ilk hali, şimdiki hali ve olması gerektiği öngörülen kot seviyeleri arasında kıyaslama yapılmasına olanak sağlamıştır.

-Mevcut bitkilerin proje üzerine işlenebilmesi için, konumları ve hangi kot seviyesinde oldukları belirlenmiştir. Bu çalışmadan sonra her bir bitki için, tepe çapı (m), göğüs çapı (cm) ve boy (m) ölçümleri yapıp, yapraklı ve yapraksız halleri fotoğraflandırılarak mevcut bitki listesi hazırlanmıştır. Peyzaj restorasyonu uygulamaları öncesinde Hüsrev Kethüda Dar’ul Kurrasında yer alan mevcut bitkiler şunlardır; *Diospyros lotus* (küçük meyveli Trabzon hurması), *Ailanthus altissima* (kokarağaç), *Laurus nobilis* (defne), *Ficus carica* (incir), *Eriobotrya japonica* (yeni dünya), *Juglans regina* (ceviz), *Cydonia oblonga* (ayva), *Rosa spp.* (gül) ve *Agapanthus spp.* (afrika zambağı). Bu mevcut ağaç ve çalılardan hangilerinin yerinde korunacağı, hangilerinin ise taşınarak başka bir yere nakil edileceği proje kapsamında belirlenmiştir.

-Eldeki veriler doğrultusunda hazırlanan vaziyet planından sonraki aşama peyzaj restorasyonu kararlarının verilmesi ve restorasyon projesinin hazırlanması olmuştur. Uygulama aşamaları bölümünde fotoğraflarla anlatılacak olan restorasyon kararlarını sırasıyla şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Yapıyla ilgili eldeki en eski yazılı ve görsel belge olan Pervititch Haritaları ve Alman Mavileri Eski İstanbul Haritaları ile rölöve paftası çakıştırılarak

duvar ve döşeme izleri ortaya çıkarılmış ve projenin alt katmanı bu şekilde oluşturulmuştur. Kazı çalışmaları da bu izler doğrultusunda yapılacaktır. Kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan her bir yeni iz kayıt altına alınarak, peyzaj restorasyonu kapsamında uygun görüldüğü takdirde proje bu izler doğrultusunda revize edilecektir.

2. Bahçe duvarının muhtes olan kısımları yıkılarak duvar yükseklikleri orjinal kot seviyesine getirilecektir.
3. Arazi kotlarının tesviyesi sırasında engel oluşturan ve peyzaj restorasyonu projesinde yeri uygun görülmeyen ağaçlar, taşınabilmeleri için bütün uygun koşullar sağlandıktan sonra farklı bir yere taşınacaklardır.
4. Kazı çalışmaları tamamlanan alanda, ortaya çıkarılan duvar kalıntıları mekanik ve kimyasal temizlik yöntemleriyle temizlenerek, boşlukları horosan harcıyla doldurularak tümlene çalışmaları yapılacaktır.
5. Eksik döşemeler ve merdivenler, projede belirtilen hatlar çerçevesinde tamamlanacaklardır.
6. Uygulamanın son aşaması olan bitkilendirme safhası için mevcut bitkilerin düzenlemeleri yapıldıktan sonra, alana getirilecek olan bitkilerin dikim ve bakım işlemleri yapılacaktır.

4.2.2.5 Uygulama aşamaları

Giriş kapısı Taş Tekneler sokak üzerinde bulunan Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası'na bitişik konumda olan Molla Hüsrev Mescidi'nin girişi, yine Taş Tekneler sokak üzerinde yer almakta ve Dar'ul Kurra'nın bahçesine açılan herhangi bir kapısı bulunmamaktadır (Şekil 4.8).



Şekil 4.8 Taş tekneler sokak üzerinden molla hüsrev camii ve dar'ul kurra bahçe duvarının görünümü, 2009 (Kudeb).

Vakıflar Müdürlüğü mülkiyetindeki yapı, geçmişten günümüze kadar bir çok farklı işlev yüklenmiş ve farklı kullanıcılar burada ikamet ederek kendi ihtiyaçları doğrultusunda, gerek yapının içinde gerekse bahçesinde düzenlemeler yapmışlardır (Şekil 4.9). KUDEB tarafından yapılmış olan nitelikli onarımlar ve restorasyon neticesinde ilk yapıldığı dönemdeki özgünlüğünü giderek yitirmiş olan Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası'nın, orjinal haline döndürülmesi amaçlanmıştır.



Şekil 4.9 Bir metre seviyesinde yükseltilmiş olan ön bahçenin görünümü, 2009 (Kudeb).



Şekil 4.10 Cephe temizliği yapılırken giriş cephesinin görünümü, 2009 (Kudeb).

Dış cephede meydana gelen bozulmalar, yağmur, toz ve hava kirliliği sonucu küfeki taşlarında meydana kabuklaşmalar ve zamanla bunların dökülerek aşınmaların meydana gelmesidir. Bu aşınmaların giderilmesi için, mekanik ve kimyasal olmak üzere 2 yöntemle cephe temizliği gerçekleştirilmiş (Şekil 4.10), taş yüzeyinde dökülen kısımlar için tımlama işlemi yapılmıştır.



Şekil 4.11 Mukarnasların silikon kalıplarının çıkarılma çalışmaları, 2009 (Kudeb).

Yapının içinde yapılan restorasyon çalışmaları ise sırasıyla; uygunsuz yapılmış çimentoların rasta işlemi ile sökülmesi, hidrolik kireçle yapılan horosan harcı ile yüzeylerin sıvasının yapılması, kubbede kalemşi yapılması, eksik mukarnasların tamamlanması (Şekil 4.11), kapı ve pencerelerin sökülerek konservasyon işlemlerinin yapılması ve lokma demir parmaklıkların onarımı şeklindedir.



Şekil 4.12 Kitabe'nin onarım çalışmaları, 2009 (Kudeb).

Kitabe'nin zaman içerisinde dökülen ve eksik kalan kısımları için tümleme çalışmaları yapılmış, aslına uygun zemin rengiyle boyanan kitabeye *altın varak* işlemi uygulanmıştır (Şekil 4.12). Cephe temizliği tamamlanan yapının (Şekil 4.13) kubbesine ise aslına uygun olarak kurşun kaplama yapılmıştır.



Şekil 4.13 Cephe temizliği tamamlandıktan sonraki görünüm, 2009 (Kudeb).

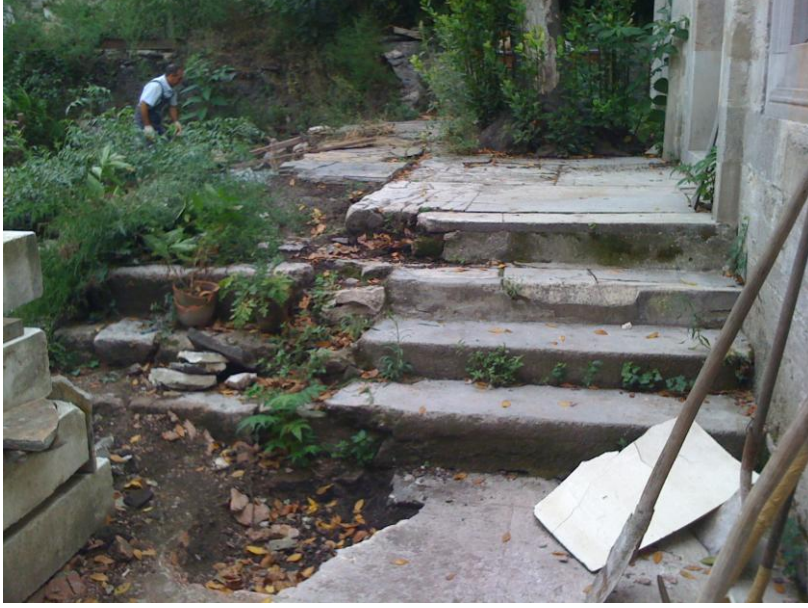


Şekil 4.14 Ön bahçenin, dış bahçe duvarı pencerelerini kapatacak şekildeki yüksek kot seviyesi, 2009 (Kudeb).

Yapının bahçesine yapılacak uygulama çalışmalarında öncelik, yüksek kot seviyesinin tarihsel belgelerden alınacak veriler doğrultusunda indirilmesi işlemidir. Dış bahçe duvarında yer alan pencereler aslına uygun olmayan yüksek toprak seviyesi nedeniyle kapanmıştır (Şekil 4.14). Veriler doğrultusunda orjinal kot seviyesinin tespiti için, kazı çalışmalarındaki ilk işlem, dış duvar pencerelerinin hemen önünden yapılmış olan kot belirleme çalışmaları olmuştur (Şekil 4.15).



Şekil 4.15 Orjinal kot belirleme için yapılan kazı çalışmaları, 2009 (Kudeb).



Şekil 4.16 Sahanın uygulama için hazırlanması, üst örtü temizliği, ön bahçe, 2010 (Kudeb).

Kot indirme işlemlerinin ardından, bahçenin üst bitki örtüsünden arındırılması için temizlik işlemleri yapılmış, alandaki molozlar da temizlenerek uygulama sahasından uzaklaştırılmıştır (Şekil 4.16).



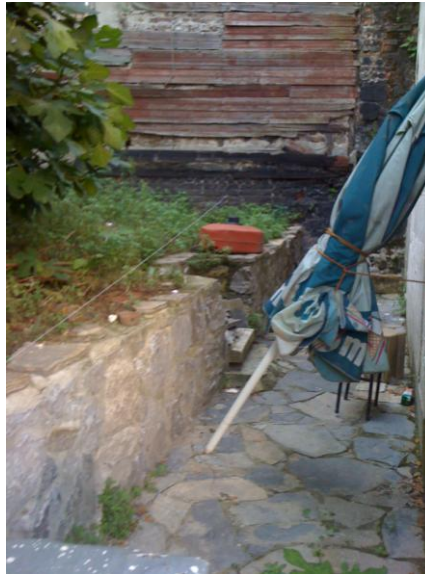
Şekil 4.17 Yapıya giriş kotuna çıkan basamakların toprak altında devam eden izlerinin ortaya çıkarılması, 2010 (Kudeb).

Yapının giriş kotuna çıkan, her biri 20 cm rıht yüksekliğine sahip olan basamakların devam ettiği yönünde izlerin ortaya çıkarılmasından sonra, bu alanda da kazı işlemi yapılarak basamakların toprak altında kalan kısımları bütünüyle ortaya çıkarılmıştır (Şekil 4.17).



Şekil 4.18 Duvar hatlarının izdüşümlerini belirleyici iplerin alana yerleştirilmesi, 2010 (Kudeb).

1934 Pervititch Hususi Sigorta Planı Vefa Haritasında planı net bir şekilde görülen Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası bahçesinin duvar ve döşeme izleri mevcutta yer aldığı gibi değildir (Şekil 4.18). Bu nedenle bahçenin rölöve planının ve Pervititch haritası planının karşılaştırılması sonucu elde edilen ve Pervititch dönemi belirlenen izlerin esas alınmasıyla oluşturulan yeni plan doğrultusunda duvar ve döşemelerin sınırları projede gösterilmiştir. Bu izlerin sahada uygulanabilmesi ve kazıların hangi doğrultuda yapılacağının belirlenmesi için ip yardımıyla duvar hatları belirlenmiştir (Şekil 4.19).



Şekil 4.19 Duvar hatlarının izdüşümlerini belirleyici iplerin alana yerleştirilmesi, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.20 İplerin izdüşümleri doğrultusunda yapılan kazı çalışmaları, 2010 (Kudeb).

Pervititch dönemindeki izlerin esas alınmasıyla belirlenen izdüşümler doğrultusunda kazı işlemleri yapılmış ve olduğu *varsayılan* duvara ulaşılmıştır (Şekil 4.20). Bu duvar moloz taşlardan oluşmakta ve eğimi yapının bahçesinin o dönemdeki topografyasını net bir şekilde ortaya koymaktadır (Şekil 4.21).



Şekil 4.21 İplerin izdüşümleri doğrultusunda yapılan kazı çalışmaları ve kuyunun çevresinin açılması, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.22 Moloz taş duvarın yıkılarak pervititch dönemine ait duvar izinin ortaya çıkarılması, 2010 (Kudeb).

Uygulama çalışmalarında *Pervititch dönemi duvarı* olarak adlandırdığımız duvarın önünde yer alan (Şekil 4.22), yapıyla aynı döneme ait olan kuyunun çevresi açılmış ve duvarın temel kotuna ulaşılmaya çalışılmıştır (Şekil 4.23).



Şekil 4.23 Ön bahçenin iz belirleyici ipler doğrultusunda kazılarak duvar izlerinin ortaya çıkarılması, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.24 Yapının köşe noktasının bir metre derinliğinde kazılarak temel seviyesinin belirlenmesi, 2010 (Kudeb).

Duvar hatlarının belirlenip, duvar izlerinin ortaya çıkarılmasından sonra, yapı çevresindeki döşemeye ilgili herhangi bir veriye ulaşabilmek için yapının köşesinin kazılarak temel kotuna ulaşılmasına karar verilmiştir (Şekil 4.24).



Şekil 4.25 Mevcut ağaçlardan alanda bırakılacak olanların budama işlemleri



Şekil 4.26 Mevcut ağaçlardan alanda bırakılacak olanların budama işlemleri, 2010 (Kudeb).

Peyzaj restorasyonu projesinde alandaki mevcut ağaçlar (Şekil 4.25) hakkında alınan kararlar doğrultusunda mevcut yerlerinin uygunsuzluğuna karar verilen ağaçlar taşınmış (Şekil 4.26) ve yerinde bırakılması uygun görülen ağaçların budama işlemleri yapılmıştır (Şekil 4.27).



Şekil 4.27 Üst bahçede yapılan üst örtü temizliği, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.28 Yapının giriş kotunda ortaya çıkarılan arnavut kaldırım ve mermer taşlardan oluşan döşeme izi, 2010 (Kudeb).

Giriş kotunda yapılan kazı işlemleri sonucunda, eski haritalarda yapının giriş kotundan üst bahçe kotuna çıkan basamaklara yönelen, Arnavut kaldırım ve mermer taşlardan oluşan döşeme izine ulaşılmıştır (Şekil 4.28). Ancak orjinal döşemenin farklı olduğu ve bu döşemenin geçmişte burada ikamet eden kullanıcıların müdahaleleriyle üst bahçeye ulaşma kolaylığı sonucu yapıldığı düşünülmüştür (Şekil 4.29).



Şekil 4.29 Yapının giriş kotunda ortaya çıkarılan arnavut kaldırım ve mermer taşlardan oluşan döşeme izi, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.30 Uygulama sahasının molozlardan temizlenerek hazırlanması, 2010 (Kudeb).

Ön bahçe kotu konusunda, eldeki tarihsel veriler ve yapılan kazı çalışmaları sonucunda 3 farklı kot tespit edilmiştir (Şekil 4.30). Bahçe giriş kapısından üst bahçe kotuna doğru artan bir eğim gösteren zeminin kaba tesviyesi tamamlanmış, ince tesviye ve bitkisel uygulama için saha hazırlanmıştır (Şekil 4.31).



Şekil 4.31 Uygulama sahasının molozlardan temizlenerek hazırlanması, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.32 Üst bahçenin kot seviyesinin düşürülmesi çalışmaları, 2010 (Kudeb).

Üst bahçenin mevcut kot seviyesinin restorasyon kararlarında orjinaline uygun olmadığının tespit edilmesinden sonra kot düşürme çalışmalarına başlanmıştır(Şekil 4.32). Zeminin, üç farklı kot seviyesiyle, ön bahçeden yapının kuzey cephesine paralel olarak artan bir eğimle düzenlenmesine karar verilmiştir (Şekil 4.33).



Şekil 4.33 Arka bahçeye geçiş tarafından bir görünüm, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.34 Yapıya zarar verme tehlikesi olan defne ağacının budanması, 2010 (Kudeb).

Yapının giriş kapısının hemen önünde bulunan *Laurus nobilis* (defne) ağacı, uygunsuz konumu ve dengesiz kök gelişimiyle yapıya zemin altından zarar vermektedir (Şekil 4.34). Ağacın yaşı ve boyu nedeniyle taşınma işleminin ertelenmesi sonucu, sadece budama işlemi uygulanmıştır (Şekil 4.35).



Şekil 4.35 Yapıya zarar verme tehlikesi olan defne ağacının budamadan sonraki görünümü, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.36 Duvar izlerinin ortaya çıkarılması ve kot düşürme çalışmaları, 2010 (Kudeb).

Arazi tesviyesinden sonraki uygulama iç bahçe duvarlarının örülebilmesi için duvar hatlarının hendek açılarak belirlenmesi olmuştur. Projesinde de gösterildiği gibi bina girişinin önüne 80 cm (Şekil 4.36), yapının kuzey cephesi tarafına da *Pervititch duvarı*'nın eğimi doğrultusunda duvar örülmesi (Şekil 4.37) olmak üzere iki farklı yükseklik ve uzunlukta duvar yapılacaktır.



Şekil 4.37 Duvar izlerinin ortaya çıkarılması ve kot düşürme çalışmaları, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.38 Bahçeye giriş kapısından yapının görünümü, 2010 (Kudeb).

Yapının güney cephesi tarafında su teknesi ve hazireler bulunmaktadır (Şekil 4.38). Bu hazirede o dönemin *cellatlarının* yattığı söylenmektedir. Mezar taşlarının üzerinde herhangi bir yazı ya da şekil bulunmamasının nedeni de budur. Hazire içerisinde bir de tescilli Anıt Ağaç (*Juglans regia*, ceviz) bulunmaktadır. Hazire duvarı ve harpuştası orjinal değildir, bunların aslına uygun olarak restore edilmesine ve mevcut bitki örtüsünde budanıp şekil verildikten sonra korunmasına karar verilmiştir (Şekil 4.39).



Şekil 4.39 Arka bahçede yer alan hazirenin görünümü, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.40 Komşu parselde yer alan ve yapıya zarar veren akçaağaç, 2010
(Kudeb).

570 Ada 18 Parselde yer alan Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası'nın doğu cephesindeki duvara bitişik ve 570 Ada 6 Parsele komşu olan ağacın (*Acer* spp. ,akçaağaç), konum ve durum itibariyle mevcut tarihi yapının doğu cephesine kökleri ve dolgu toprağın ağırlığı ile zarar verdiği tespit edilmiştir (Şekil 4.40). Bu zararlar yapıda; nem, çürüme, çatlama ve cephede mukavemet sorunu teşkil etmektedir. Bu nedenle ağacın mevcut konumundan alınarak başka bir yere taşınmasına karar verilmiştir (Şekil 4.41).



Şekil 4.41 Komşu parselde yer alan ve yapıya zarar veren akçaağaç, 2010
(Kudeb).



Şekil 4.42 Pervitich haritalarına göre ortaya çıkarılan moloz taş duvarın temizlenerek ortaya çıkarılması, 2011 (Kudeb).



Şekil 4.43 Pervitich haritalarına göre ortaya çıkarılan moloz taş duvarın temizlenerek ortaya çıkarılması, 2011 (Kudeb).



Şekil 4.44 Yapının ilk yapıldığı döneme ait olduğu belirlenen kesme küfeki taşından oluşan duvar izi, 2011 (Kudeb).

Pervititch haritalarından yola çıkılarak izine rastlanan ve ortaya çıkarılan duvar (Şekil 4.42), restorasyon projesinde esas alınmış ve bu izler doğrultusunda proje şekillendirilmiştir (Şekil 4.43). Ancak bu duvarın temel seviyesinin bulunması için yapılan kazı çalışmalarında farklı bir dönemi yansıtan duvar kalıntılarına rastlanmıştır, kazılar bu yönde ağırlık kazanarak yeni duvar izi ortaya çıkarılmıştır (Şekil 4.44). Yapılan incelemeler sonucunda kesme küfeki taşlarından oluşan bu duvar izinin, yapıyla aynı dönemi yani Mimar Sinan dönemini yansıttığı tespit edilmiş, duvar temeli ve yapı temelini de aynı hizada çıkması bu görüşleri kuvvetlendirmiştir. Bulunan yeni bulgular doğrultusunda projenin revize edilerek, uygulama sahasının yeni kotlara göre yeniden şekillendirilmesine karar verilmiştir (Şekil 4.45).



Şekil 4.45 Yapının ilk yapıldığı döneme ait olduğu belirlenen kesme küfeki taşından oluşan duvar izi, 2011 (Kudeb).

4.3 Hüsrev Paşa Türbesi

Kanuni'nin vezirlerinden Hüsrev Paşa'nın Türbesi, Bali Paşa Camii yakınında adını verdiği cadde üzerinde bulunmaktadır.

Evliya Çelebi, Kanuni Sultan Süleyman devri vezirlerinden olan Hüsrev Paşa'dan *Hüsrev Paşay-ı atik* şeklinde bahsetmektedir. Mimar Sinan tezkirelerinde, Sultan Süleyman vezirlerinden Hüsrev Paşa'nın Halep'deki cami ve medresesini kaydetmekte ve türbesinin de İstanbul'da olduğunu yazmaktadır (Yüksel, 2004).

Bosnalı olan Hüsrev Paşa, Kıbrıs fatihi Lala Mustafa Paşa'nın kardeşi veya ağabeyi olup, *deli* lakabıyla da anılmaktadır. 922/1516'da Konya, 928/1521-22'de Diyarbakır, 938/1531-32'de Halep Beylerbeyi ve sonra Şam ve daha sonra da Rumeli Beylerbeyi ve 941/1534'de Mısır Valisi olduktan sonra 934/1536'da Kubbe Veziri olup İstanbul'a gelmiş ve ikinci vezirliğe kadar yükselmiş olduğu görülmektedir. Bu sırada veziriazam olan Hadım Süleyman Paşa ile geçinememiş, divanda karşılıklı bir münakaşada hançerini çekerek Süleyman Paşa'ya hücum edince her ikisi de azledilmiştir. Bunun üzerine üçüncü vezir olan Rüstem Paşa veziriazam olmuştur. Hüsrev Paşa bu hadiseden sonra, fazla yaşamamış ve 951/1544-45'de vefat ederek Yenibahçe'deki türbesine gömülmüştür (Yüksel, 2004).



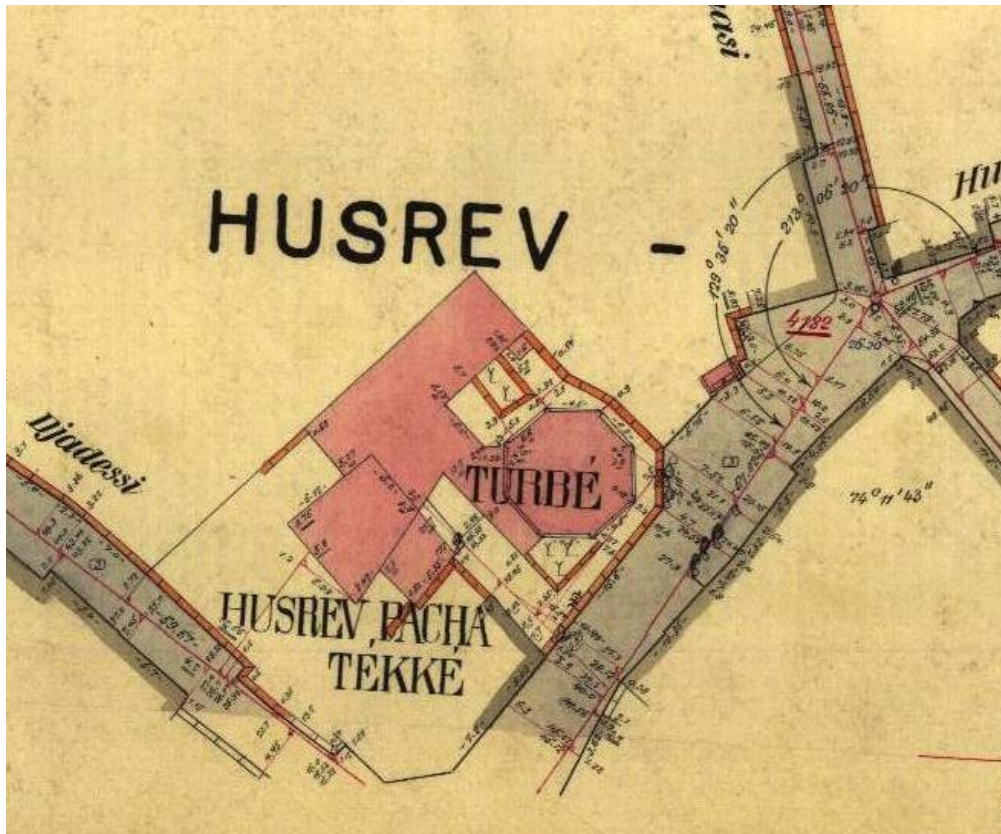
Şekil 4.46 Hüsrev paşa türbesi, encümen arşivi, 1938 (Kudeb).

Hüsrev Paşa'nın Türbesi'nin bulunduğu Yenibahçe'de bir mektep ve çeşmesinin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu türbe, çeşme ve mektepten dolayı orada bulunan bir çarşının da Hüsrev Paşa çarşısı olarak isimlendirildiği Hadika tarafından nakledilmektedir (Yüksel, 2004).

Hüsrev Paşa Türbesi, ancak ikinci vezir olabilen bir vezir için diğer sadrazam ve vezir türbelerine göre bir hayli ihtişamlıdır. Defalarca çıkan yangınlarda harap olmuş ve 1950'lerde tamir edilmiştir.

4.3.1 Tarihsel veriler ve konum özellikleri

T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul Bölge Müdürlüğü'nün mülkiyetinde olan yapı, Fatih ilçesi, Yenibahçe Mahallesi, Hoca Efendi ve Hüsrev Paşa Sokakları kesişiminde yer almaktadır. Hüsrev Paşa Türbesi'ne ait görsel belgeler ise; 1913-1914 Alman Mavileri İstanbul Haritası (Şekil 4.47) ve Encümen Arşivi fotoğraflarıdır (Şekil 4.46).



Şekil 4.47 Hüsrev paşa türbesi, alman mavileri, 1913-1914 I. dünya savaşı öncesi istanbul haritası (Kudeb).



Şekil 4.48 Hüseyin paşa türbesi, encümen arşivi, 1977 (Kudeb).

4.3.2 Plan özellikleri

Hüseyin Paşa Türbesi bir kenarı 4.20 m olan sekiz kenarlı bir plana sahiptir ve kesme küfeki taşından yapılmıştır (Şekil 4.48). Kapısının bulunduğu cephe hariç, her kenarda bir alt ve bir üst pencere mevcuttur. Pencere derin kavan silmeli kitabelerle çevrilidir. Kemer köşelikleri Rumili oymalarla tezyin edilmiştir. Köşelerinde bulunan çok kenarlı sütunceler saçaktaki üç sıra mukarnaslarla birleşmektedir. Saçaklarda her kenarda ortadaki daha yüksek üç adet rumi desenli taç bulunmaktadır. Kubbe kasnağı yüksekçedir ve geometrik kabartmalarla müzeyyendir. Kasnağın saçığı da kavallı silmeler ve Rumili dendanlarla çevrelenmiştir. Giriş kapısı etrafında derin silmeli bir çerçeve bulunmakta ve memli bir bursa tahfif kemeri boşluğunda bulunan kapının kemeri ve söveleri kırmızı ve beyaz taşlarla makaralı teknikle işlenmiştir (KUDEB, 2009).

Kapı kemeri üstünde tek satır olarak “Mezar-ı Hüsrev Paşa rahmetullah-ı aleyh” ibaresinden sonra iki satır olarak zemininde yer yer rumi ve hatayı kabartmalarla süslü bir kitabesi mevcuttur. Celli sülüsle yazılmış ve 952/1545 tarihi de rakamla kaydedilmiştir. Kitabenin metni şudur: (Yüksel, 2004).

Hak kıyametde inayet bilüb – Mustafa ana şefaet eylesün

İşidenler didiler tarihini – Daim Allah ana rahmet eylesün 952

Dış mimaride görülen zengin süsleme türbenin içinde de sürdürülerek sekizgen kubbeye stalaktitli çıkmalar ve baklavalı bir kuşakla geçilmiştir (Şekil 4.49). Son olarak 1950 yılında onarılan türbenin oyma süslemesi aşınmış, bakımsızlıktan içi de harap olmuştur (Şekil 4.50). Hüsrev Paşa’nın sandukası ise yerinde yoktur. Türbenin saçakları da yıkılmıştır (Kuran, 1986).

Hüsrev Paşa Türbesi’nin bahçesinde çeşitli tarihler taşıyan kabirler bulunmaktadır. Bundan başka burada Hüsrev Paşa Tekkesi denilen Rifai tekkesinin son şeyhinin babasının yattığı basit bir türbede bulunmaktadır (Yüksel, 2004).



Şekil 4.49 Hüsrev paşa türbesi’nin hüsrev paşa sokak’tan görünümü, 2009 (Kudeb).

4.3.3 Meydana gelen bozulmalar ve yapının günümüzdeki durumu

Hüsrev Paşa Türbesi günümüzde Fatih semtinde etrafı yoğun bir konut yerleşmesi ile çevrelenmiş durumdadır. Türbe; hazire alanı ve ek binaları ile bahçe sınırlarını kısmen korumaktadır. Türbenin bahçesinde giriş kapısının yanında pek çoğu 19. yüzyıla ait, bezemeli mezar taşları bulunmaktadır. Yan bahçede ise sıralanmış daha mütevazı mezar taşlarının bulunduğu bir başka hazire alanı daha vardır.

Ondokuzuncu yüzyılda İstanbul'un pek çok semtini etkileyen yangınlardan türbenin bulunduğu Fatih semti de oldukça etkilenmiştir. Semt yangınlarda ahşap konut dokusunun büyük bölümünü kaybetmiştir. Anıtsal kâgir yapılarında bu yangınlardan etkilendikleri bilinmektedir. Onaltıncı yüzyılda türbenin parçası olan Hüsrev Paşa mektebi ve çeşmesi günümüze ulaşmamıştır. Alman Mavilerinde ve 1900'lerin başında çekilmiş olan fotoğraflarda çeşme ve mektebin görülmesi, bu yapıların 20. yüzyıl başına kadar korunduğunu göstermektedir. Yapının yakınındaki neccar Mehmed Efendi'nin tek katlı kubbeli mütevazı türbesi de yok olmuştur (KUDEB, 2009).



Şekil 4.50 Türbenin içinden bir görünüm, 2009 (Kudeb).

Yangınlarla harap olduğu belirtilen türbenin 1950’de onarım geçirdiği bilinmektedir. Bu onarımda dış cephede bazı taş değişimleri yapılmıştır. Türbenin içindeki mermer pencere söveleri yok olmuştur (Ayverdi, 1989)



Şekil 4.51 Geç dönem onarımda yapılan ahşap bahçe kapısı (Kudeb).

Bugün türbenin dış cephesinde hava kirliliğinin etkisiyle yüzey kirliliği olmuştur, ahşap pencere doğramaları ve ahşap giriş kapısı da çürümüştür.

Türbenin bahçe duvarı giriş kapısının bulunduğu Şair Cem Sokağı cephesinde kesme taştan yanaşık derzli olarak inşa edilmiştir (Şekil 4.51). Duvar yüzeyindeki pencere açıklıkları sövesizdir. Bahçe duvarının özgün harpuştası bulunmamaktadır. Harpuştası olarak duvarın üstüne çimento sıva yapılmış ve güvenlik amaçlı olarak demir parmaklık yerleştirilmiştir (KUDEB, 2009).

Bahçe giriş kapısının lentosu betondan tek parça olarak dökülmüştür. Girişin arşiv fotoğraflarında görülen ahşap sundurması günümüze ulaşmamıştır. Bugün görülen ahşap kapı geç dönem onarımında takılmıştır.

Bahçe duvarı Hüsrev Paşa Sokağı yönünde moloz taştan yığma olarak inşa edilmiştir. Bu bölümün yangın sonrasında türbenin bahçe sınırını belirlemek için eldeki malzemeye üstün körü yapıldığı düşünülmektedir.



Şekil 4.52 Hüsrev paşa sokağı yönündeki moloş taş duvar (Kudeb).

1914 tarihli Alman Mavileri haritaları incelendiğinde; türbenin bahçe sınırını büyük ölçüde koruduğu gözlenmektedir. Ahşap olduğu izlenimi veren giriş saçağı ve bu saçağın devamında bahçenin bir bölümünü kaplayan ve mektep olması muhtemel bir yapının varlığı dikkat çekmektedir. Türbe duvarına bitişik hazire alanlarının varlığı harita üzerinde de duvar çekilerek belirtilmiştir (Şekil 4.52). Günümüze ulaşmayan çeşmenin konumu ise haritalarda bugünkü Hüsrev Paşa Sokağı üzerine denk gelmektedir. 1914 tarihli harita türbenin bulunduğu yapı adası, Mimar Sinan Caddesi, Hüsrev Paşa Caddesi ve Dere Bostanı Çıkması ile sınırlanmıştır. Dere Bostanı Çıkması ızgara sistemli yapılanma döneminde yerleşime açılmıştır (KUDEB, 2009).

Günümüze ulaşmayan ancak kaynaklarda bahsi geçen mektep ve çeşmenin anlaşılabilmesi, verilerin yetersizliği sebebiyle oldukça zorlayıcıdır. Çeşme, Encümen Arşivinde bulunan 1938 tarihli bir fotoğrafta görülebilmektedir. Ali Saim Ülgen tarafından yapılan rölöve çiziminde de çeşme kısmen algılanabilmektedir. Kaynaklarda da tek gözlü, sivri kemerli, kitabesiz sade bir çeşme olarak belirtilmiştir. Mektep binası hakkında ise gerek fotoğraf arşivlerinde gerekse yazılı kaynaklarda restitüsyona ışık tutacak herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır (KUDEB, 2009).



şekil 4.53 Türbenin giriş kapısının görünümü, 2010 (Kudeb).

T rbeye, bahçe giriş kapısı kotundan iki basamakla çıkılmaktadır (şekil 4.53). Basamaklar, muhtes bordürler, zaman içerisinde aşınmış ve orijinalliğini kaybetmiş yol döşemesi (şekil 4.54), hazire alanları (şekil 4.55) ve çevreleri, düzensiz bir şekilde yapılmış olan bitkilendirme (şekil 4.56) peyzaj restorasyonu projesi ve akabindeki uygulama çalışmalarında düzenlenecek olan bölümlerdir.



şekil 4.54 Bahçe giriş kapısı ve türbe girişinin ortasında yer alan mezar taşları, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.55 Hüseyin paşa türbesinin arka bahçesi, 2010 (Kudeb).



Şekil 4.56 Arka bahçede yer alan hazire (Kudeb).

4.3.4 Peyzaj restorasyonu kararları

Hüsrev Paşa Türbesi peyzaj restorasyonu projesinin (EK İ) hazırlanmasından önce, alanda bir takım ön çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaları ve sonrasında şekillenen peyzaj restorasyonu projesi aşamalarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Tarihi peyzaj bilgi formu kapsamında Hüsrev Paşa Türbesi; isim, adres, koordinatlar, alanın önemi, alanın tanımı ve tarihsel geçmişi, günümüzdeki durumu, halkın ulaşabilirliği, mülk sahibi bilgileri, kaynaklar, bilgi formunu hazırlayan kurumun bilgileri, eski harita, gravür ve resimler, resim adları ve alıntı bilgileri şeklinde incelenmiş ve türbe için bilgi formu oluşturulmuştur. .
- Bahçenin rölövesinin (EK I) hazırlanabilmesi için mevcut bahçe kotları, *total station* adı verilen, lazer ışınlarıyla kotların ve koordinatların belirlenmesini sağlayan bir alet yardımıyla ortaya çıkarılmıştır. Mevcut bahçe kotları proje üzerine işlenerek, bahçenin eski haritalar üzerinde görülen ilk hali, şimdiki hali ve olması gerektiği öngörülen kot seviyeleri arasında kıyaslama yapılmasına olanak sağlamıştır.
- Mevcut bitkilerin proje üzerine işlenebilmesi için, konumları ve hangi kot seviyesinde oldukları belirlenmiştir. Bu çalışmadan sonra her bir bitki için, tepe çapı (m), göğüs çapı (cm) ve boy (m) ölçümleri yapıp, yapraklı ve yapraksız halleri fotoğraflandırılarak mevcut bitki listesi hazırlanmıştır. Peyzaj restorasyonu uygulamaları öncesinde Hüsrev Paşa Türbesinde yer alan mevcut bitkiler şunlardır; *Ficus carica* (incir), *Acer negundo* (dişbudak yapraklı akçaağaç), *Prunus serrulata* Kanza (süs kirazı), *Celtis australis* (adi çitlembik), *Ligustrum japonicum* (japon kurtbağrı). Bu mevcut ağaç ve çalıların hangilerinin yerinde korunacağı, hangilerinin ise taşınarak başka bir yere nakil edileceği proje kapsamında belirlenmiştir.
- Eldeki veriler doğrultusunda hazırlanan vaziyet planından sonraki aşama peyzaj restorasyonu kararlarının verilmesi ve restorasyon projesinin hazırlanması olmuştur. Restorasyon kararlarını sırasıyla şu şekilde özetlemek mümkündür:
 1. Yapıyla ilgili eldeki en eski yazılı ve görsel belge olan Pervititch Haritaları ve Alman Mavileri Eski İstanbul Haritaları ile rölöve paftası karşılaştırılarak duvar ve döşeme izleri ortaya çıkarılmış ve projenin alt katmanı bu şekilde oluşturulmuştur. Kazı çalışmaları da bu izler doğrultusunda yapılacaktır.

2. Bahçe duvarının muhtes olan kısımları yıkılarak duvar yükseklikleri orjinal kot seviyesine getirilecektir.

3.Peyzaj restorasyonu projesinde yeri uygun görülmeyen ağaçlar, taşınabilmeleri için bütün uygun koşullar sağlandıktan sonra farklı bir yere taşınacaklardır. Taşınmayan ağaçlar ise yerlerinde korunacaklardır.

4.Hazire kenarlarındaki muhtes bordürler kaldırılarak, yerlerine yapıya uygun bir malzeme olan küfeki taşından duvarlar rlecektir.

5.Bahçe giriş kapısından başlayan ve yapının girişine kadar devam eden beton döşeme kaldırılarak, yerine küfeki taşından oluşan bir yol döşemesi yapılacaktır. Eksik döşemeler ve merdivenler ise, projede belirtilen hatlar çerçevesinde tamamlanacaklardır.

6.Uygulamanın son aşaması olan bitkilendirme safhası için mevcut bitkilerin düzenlemeleri yapıldıktan sonra, alana getirilecek olan bitkilerin dikim ve bakım işlemleri yapılacaktır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada koruma alanlarının öneminin ve değerinin anlaşılması sonucu, korumaya olan ilgi de gittikçe artmıştır. Özellikle 1980’li yıllardan sonra uluslararası kuruluşların yoğun çabası ile artan çalışmalar, çağdaş koruma yaklaşımına gelinmesinde önemli bir aşama olmuştur. Bu gelişmelerle birlikte koruma sadece fiziksel boyutu ile değil aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutu ile de değerlendirilmeye başlanmış; koruma ve gelişmenin birbirinin karşısı değil bütünüleyicisi olduğu anlaşılmış; koruma da süreklilik ve katılım kavramları önem kazanmıştır.

Tüm bunlara eş zamanlı olarak, UNESCO Dünya Mirası Komitesi’nin doğal ve kültürel miras ile ilgili çalışmaları sonucunda “Dünya Mirası” kavramı gelişmiş ve yayınlanan Dünya Mirası Listeleri ile doğal ve kültürel değerlerin korunmasına katkıda bulunulmuştur. Dünya Mirası Listesinde yer alma kriterleri arasında, koruma alanları için yönetim planı hazırlanması koşulu gelmesiyle, yönetim planlarına olan ihtiyaç da artmıştır.

Türkiye’de Dünya Mirası Listesinde yer alan alanlardan Tarihi Yarımada için yönetim planı talep edilmesi ile birlikte yeni bir sürece girilmiş ve yönetim planı kavramlarının yasal bir zemine oturtulması için çabalar başlamıştır.

UNESCO’nun 2004 yılında; İstanbul’u “Dünya Mirası” listesinden çıkarıp “Tehdit Altındaki Dünya Mirası” listesine almak konusundaki uyarısıyla Yönetim Planı hazırlanması koruma gündeminde önemli bir yere oturmuştur. Tarihi kentlerde ve özellikle çalışmanın vaka örneklerinin yer aldığı bölge olan ve UNESCO dünya mirası listesinde yer alan *Tarihi Yarımada* için dolayısıyla bir takım koruma önlemleri alınmalısı gerekliliği ortaya çıkmıştır. Tarihi yarımada ile ilgili alınabilecek koruma önlemlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Yıkılma riskinde olan tüm tarihi varlıklar tespit edilerek, onarımları sağlanmalı ve gelecekteki kullanım şekilleri tespit edilmeli,

- Yeri doldurulamaz kültür varlıklarının sürekli olarak bakımlarının yapılabilmesi için gerekli stratejiler geliştirilmeli,
- Koruma planları hazırlanmalı,
- Anıtsal yapıların ve sivil mimari örneklerin bakım ve onarım çalışmaları yapılmalı,
- Yeşil alanları arttırmanın yolları araştırılarak peyzaj kalitesi yükseltilmeli,
- Mevcut park, bahçe ve mezarlıklar yeniden düzenlenmeli,
- Tarihi Yarımada’da yeri doldurulamaz kültürel değerlerinin yanı sıra çevresinde yer alan peyzaj düzenlemeleri ve açık alan kullanımları da korunmalı ve geliştirilmeli,
- Alan içindeki kemer ve sarnıçların bakım ve onarım çalışmaları yapılarak gelecekte kullanılacağı fonksiyonları belirlenmelidir.

Günümüzde artık “tarihi yapıların korunması” değil “tarihi çevrenin korunması” yani “tarihi yapıların çevresel nitelikleri ile korunması” kavramı önem kazanmıştır. Bu tarihi kentsel alanlar, mimari miras ile uyumlu peyzaj ile değer kazanmaktadır. Ancak koruma ve restorasyon çalışmalarında, yapıya gösterilen özenin yapının bahçesine ve çevresine gösterilmemesi, önceliğin yapıya verilip, yapıya ve bahçesine eşzamanlı bir onarım yada restorasyon uygulamasının yapılmaması nedeniyle, bahçelerdeki tahribat ve yıpranma yapıya oranla daha çok gerçekleşmektedir.

Planlama çalışmaları, içerisinde ‘tarihi kentsel peyzaj’ kavramının benimsenmesi, korunması ve geliştirilmesine yönelik hedefler barındırmalıdır. Planlama çalışmalarında yapılacak her türlü hata, geçmiş uygarlıklardan günümüze kalan izlerin silinmesine, kimliğini kaybetmiş bir fiziksel çevre oluşumuna neden olacaktır.

Tarihi yapıları belirli bir sınır ve düzen içinde çevreleyerek estetik ve fonksiyonel bir dış mekan olarak birleştiren bahçe her devirde yapısal ve bitkisel bir kompozisyon olarak ortaya çıkmıştır. Bahçenin tarihsel gelişiminde geçirdiği evrelerin günümüze kadar gelen örnekleri ise “Tarihi Bahçeler” olarak tanımlanmaktadır. Tarihi bahçelerin çevreledikleri tarihi binalarla aynı titizlikte korunup restore edilmelerinin kaçınılmaz olduğu bilinçli bir biçimde ilk defa 13-18 Eylül 1971’de Fontainebleau Sempozyumu’nda uluslararası ölçekte ele alınmıştır. Bu sempozyumda alınan

kararlar neticesinde, ülkemizde de Milli Saray Bahçelerinin restorasyonuna ilişkin çalışmalar başlatılmıştır.

Zaman içerisinde onarım fırsatı bulan tarihi bahçeler, varlığını bir süre daha sürdürse de, bir çoğu, plansız müdahaleler, yasa ve yönetmeliklerdeki boşluklar nedeniyle ortadan kalkmaya yüz tutmuştur. Bu nedenle restorasyon çalışmalarında, tarihi yapıyla aynı dönemi yansıtan ve geçmişe sahip olan bahçelerin de en az yapı kadar koruma ve gerektiğinde yapılacak onarım çalışmalarını hakettiği unutulmamalıdır.

Tarihi bahçelerin onarımı veya restorasyonu söz konusu olduğunda dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:

- ICOMOS ve IFLA ile ilişki kurulmalı, Venedik ve Floransa Tüzüklerindeki maddeler esas alınmalıdır.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu kararlarınca belirtilen yasal ve idari önlemler uygulanmalıdır.
- Floransa Tüzüğü'nde de belirtildiği gibi tarihi bahçelerin devamlılığının sağlanması, üstün öneme sahiptir. Başlıca malzeme bitkisel olduğundan, bahçenin değişmeyen bir koşulda muhafaza edilmesi hem gerektiğinde acil değişimleri, hem de belirli aralıklarla yenilemeye dair uzun vadeli bir programı gerektirmektedir.
- Tarihi yapıya ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalıdır. Anıtın çevresindeki yapılar yıkılarak uygunsuz bir biçimde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi, rengi, uslûbu ile rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır.
- Tarihi bir bahçenin veya herhangi bir kısmının her sürdürme, koruma, onarım veya yeniden inşa çalışmasında, bileşen özelliklerinin hepsiyle eş zamanlı olarak ilgilenilmelidir. Değişik operasyonları izole etmek bütünün birliğine zarar verir.
- Tarihi bahçelerdeki eski dönem izlerini ortaya çıkarabilmek için yapılan kazı çalışmaları, mevcut arkeolojik verilere zarar vermemeleri için çok özenle yapılmalıdır.

Tarihi yapıların peyzajlarının, restorasyon çalışmalarında yapılması gerekenleri ise sırasıyla şu şekilde özetlenemek mümkündür:

- Rölöve ile mevcut bahçe planı çıkarılmalıdır.
- Tarihsel veriler ve araştırmalar sonucu bir envanter çalışması yapılmalıdır. Eski haritalar, gravürler, belediye ve anıtlar kurulu arşivleri, encümen arşivleri, eski fotoğraflar gibi restorasyona ışık tutacak her türlü kaynak özenle incelenmeli, yapı ve bahçesiyle ilgili bir veri arşivi oluşturulmalıdır. Tarihi bahçeye yapılacak olan her müdahale; kazı, bakım, onarım ve restorasyon gibi uygulamalar, eldeki tarihsel verilere dayandırılarak yapılmalıdır.
- Mevcut vejetasyon, koruma kapsamında incelenip gözden geçirilmelidir. Korunacak bitkilerin yerinde korunması, yerleri uygun görülmeyp taşınmasına karar verilen bitkilerin ise uygun ve sağlıklı taşıma yöntemleriyle başka bir yere naklinin yapılması için gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Eldeki tarihsel veriler doğrultusunda tarihi bahçenin restorasyon projesi hazırlanmalıdır. Tarihi peyzaj restorasyonunda en önemli husus, tarihi yapılara olduğu gibi, bahçeye de en az müdahaleyi yapmaktır. Bu nedenle; tarihsel veriler ışığında bahçeye müdahaleler yapmak ve projenin hazırlandığı dönemde bahçede öyle bir kalıntı veya iz olmamasına karşın, belgelere dayandırılarak rekonstrüksiyon yapmak mümkündür. Ancak, elde herhangi bir tarihsel veri olmadan, proje kararlarında tarihi bahçeye yeni oluşumlar getirmek mümkün değildir.
- Hazırlanan peyzaj restorasyonu projesi tarihi bahçeye uygulanmalıdır. Uygulama aşamasında dikkat edilecek en önemli hususlardan biri de, yeni bir restorasyonu gerektirmemek için projesine uygun yapılması ve bilinçsiz müdahalelerden her zaman kaçınılması gerektiğidir.
- Uygulamanın akabinde, tarihi yapının bağlı bulunduğu kurum ve kuruluşlarca, kontrol ve düzenli olarak denetim işlemleri yapılarak koruma ve restorasyonun sürekliliği sağlanmalıdır. Çünkü; gelecek kuşakların restorasyon işlemi görmüş tarihi yapı ve bahçesiyle ilgili doğru bilgi edinebilmeleri ancak düzenli olarak yapılan bakım ve denetimlerle mümkündür.

KAYNAKLAR

- Adams, D.W.**, (2004). Restoring American Gardens: An Encyclopedia of Heirloom Ornamental Plants, 1640-1940.
- Ahunbay, Z.**, (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM, İstanbul.
- Ahunbay, Z.**, (2001). Turkey Heritage at Risk, ICOMOS World Report 2001/2002 on Monuments and Sites in Danger, ed. D. Bumbaru, S. Burke vd., Munich.
- Appleton, J.**, (1996). The Experince Of Landscape, New York: Wiley.
- Arseven, C.E.**, (1937). Şehircilik, Devler Basımevi, İstanbul.
- Arslan, N.**, (1992). Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul.
- Aslanapa, O.**, (1986). Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- Atasoy, N.**, (2002). Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek, Aygaz, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul.
- Aydın, R. F.**, (1993). *Tarihi Türk Bahçeleri İstanbul Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ayverdi, E. H.**, (1995). Hatıra Kitabı, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.
- Ayverdi, E. H.**, (1989). Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 1451-1481 III, İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Baram, U. and Carroll, L.**, (2000). A Historical Archaeology Of The Ottoman Empire, Kluwer Academy, Plenum Publishers.
- Bozdoğan, M., Ovalı, P. ve Özkan, S.**, (2006). Mimar Sinan'ın Koruma Anlayışı ve Günümüzde Sinan'ın Eserlerini Koruma Anlayışı-Edirne Örneği, Trakya Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Edirne.
- Cansever, T.**, (2005). Mimar Sinan, Albaraka Türk Yayınları:24, Kültür Kitapları:2.
- Clark, J., Darlington, J. and Fairclough, G.**, (2004). Using Historic Landscape Characterization, London and Lancaster, English Heritage and Lancashire Country Council.
- Çelik, D. ve Yazgan, M.**, (2007). Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevreyi Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (11): 1-10.

- Çelik, D. ve Yazgan, M. E.,** (2009). Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Yenileme Çalışmalarının Araştırılması: Beypazarı Örneği, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara.
- Çınar, S. ve Kırca, S.,** (2010). Türk Kültüründe Bahçeyi Algılamak, İ.Ü. Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Planlama ve Tasarım Anabilim Dalı, Bahçeköy, İstanbul.
- David, B. and Thomas, J.,** (2008). Handbook of Landscape Archaeology: World Archaeological Congress Research Handbooks In Archaeology, Walnut Creek, CA.
- Eke, F. ve Özcan, Ü.,** (1988). Tarihi Dokunun Korunması ve Uluslararası Deneyimler, Mimarlık Dergisi 2, 34-35.
- Eldem, S.H.,** (1973). Türk Bahçeleri, Kültür Bakanlığı Türk Sanat Eserleri.
- Erzen, J. N.,** (1996). Mimar Sinan Estetik Bir Analiz, I. Baskı, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.
- Evyapan, G. A.,** (1972). Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Evyapan, G. A.,** (1974). Tarih İçinde Formel Bahçelerin Gelişimi ve Türk Bahçesinde Etkileri, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Yayın No:21, Ankara.
- Evyapan, G. A.,** (1986). The Intrinsic Values Of The Traditional Anatolian Turkish Garden, Environmental Design: *Journal Of The Islamic Environmental Design Research Centre* 2, 10-15.
- Favretti, R. J. and Favretti, J. P.,** (1990). For Every House a Garden: A Guide For Reproducing Period Gardens.
- Favretti, R. J. and Favretti, J. P.,** (1997). Landscapes and Gardens For Historic Buildings, Walnut Creek, CA: Altamira Press.
- Göncüoğlu, S. F.,** (2010). Değeri Unutulmuş Tarihi Bir İstanbul Senti: Horhor, Makale.
- Gülersoy, N.,** (2003). Sit Koruma Ders Notları, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Günalp, Ö. S.,** (1999). Doğu ve Batı Kültürlerinin Osmanlı Bahçe Mimarisindeki Belirleyici Rolü ve İstanbul Örneğinde Son Dönem Osmanlı Bahçelerinin Düzenleme Prensipleri, Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı Uluslararası Bir Miras, s:154-160, YEM Yayınları, İstanbul.
- ICOMOS,** (1931). Restorasyon Tüzüğü, Çeviren: Zeynep Ahunbay, 1996.
- ICOMOS,** (1964). Venedik Tüzüğü, Çeviren: Cevat Erder.
- ICOMOS IFLA,** (1981). Florence Charter, Floransa Tüzüğü: Tarihi Bahçeler, Florence, Italy.
- ICOMOS,** (1990). Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü.
- ICOMOS,** (1992). Yeni Zelanda: Kültürel Miras Değeri Taşıyan Yerlerin Korunması ile İlgili Tüzük.

- ICOMOS**, (1994). Nara Document on Authenticity.
- ICOMOS**, (1999). Burra Charter For Places Of Cultural Significance, Burra Tüzüğü: Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması Amaçlı Avustralya-ICOMOS Tüzüğü, Australia.
- İBB**, (2003). Tarihi Yarımada 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu, Planlama ve İmar Müdürlüğü, İstanbul.
- Kahraman, S. A. ve Dağlı, Y.**, (2003). Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul, YKY Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- Kart, N.**, (2008). *İstanbul Tarihi Yarımada Yeşil Alanlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Değişiminin İrdelenmesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Knapp, A. B. and Ashmore, W.**, (1999). Archaeological landscapes: Constructed, Conceptualized, Ideational, In A. B. Knapp and W. Ashmore, Archaeologies of Landscape, Oxford, Blackwell Publishing.
- KTB**, (1996). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 419 Sayılı İlke Kararı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı.
- KTB**, (1999). Arkeolojik Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı.
- KTB**, (2004). 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı.
- KTVK**, (1983). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kanun No: 2863, Kabul Tarihi: 21.07.1983, Yayın Tarihi: 23.07.1983.
- Kuban, D.**, (1996). Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Vakıflar Dergisi, Sayı: VIII, Ankara.
- Kuban, D.**, (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama, YEM Yayınları, İstanbul.
- Kudeb.**, (2007). Kudeb Arşivi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama Denetim Müdürlüğü, İstanbul.
- Kudeb.**, (t.y.). Kudeb Fotoğraf Arşivi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama Denetim Müdürlüğü, İstanbul.
- Kuran, A.**, (1986). Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Lamartine, A.**, (2008). Osmanlı Tarihi, Kapı Yayınları, Alfa Yayın Grubu.
- Madran, E.**, (1988). 16. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Restorasyon Etkinlikleri, Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri, 24-27 Ekim 1988, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.
- Madran, E. ve Özgönül N.**, (2005). Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, 189s.
- Madran, E. ve Tağmat, T. S.**, (2007). Kültürel ve Doğal Miras Uluslararası Kurumlar ve Belgeler, TMMOB Mimarlar Odası, Yalçın Matbaacılık Ltd., Ankara.

- Okyay, G.,** (2001). Kentsel Koruma ve Geliştirme Planlaması, Yüksek Lisans Ders Notları, MSÜ, İstanbul.
- Orbaşlı, A.,** (2008). Architectural Conservation: Principles and Practice, Blackwell Publishing.
- Öztürk, M.,** (2007). *Kentsel Sit Alanlarında Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları Sorunsalı: Güdül ve Sille Örneklerinde İrdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.
- Refik, A.,** (1988). Onbirinci Asr-I Hicri'de İstanbul Hayatı, Enderun Kitabevi.
- Seçkin, Y. Ç.,** (2000). *XIX. Yüzyıl İstanbul Sarayları ve Dış Mekan Düzenlemeleri*, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tazebay, İ. ve Akpınar, N.,** (2010). Türk Kültüründe Bahçe, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Sayı 54: 243-253, Ankara.
- TDV,** (2002). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 25, Kastilya-Kile, s:332, Ankara.
- Tekeli, İ.,** (1987). Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler, Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu: Tarihi Kentlerde Planlama/Düzenleme Sorunları, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- TMMOB,** (2007). Kültürel Sitler ve Doğal Anıtlar, 2007 Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü, Mimarlar Odası, Ankara.
- Tobby, J., and Cosmides, L.,** (1990). The Past Explains The Present: Emotional Adaptations And The Structure Of Ancient Environments, Ethology And Sociobiology 11: 375-424.
- UNESCO,** (1972). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Kültürel ve Doğal Mirasın Tanımları, Madde 3, Paris.
- Yaltırık, F., Efe, A. ve Uzun, A.,** (1997). Tarih Boyunca İstanbul'un Park, Bahçe ve Koruları Egzotik Ağaç Ve Koruları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İsfalt Yayını, İstanbul.
- Yüksel, İ. A.,** (2004). Osmanlı Mimarisinde Kanuni Devri, 926-974/1520-1566, İstanbul VI, İstanbul Fethi Derneği Yayınları.
- Zarcone, T.,** (1995). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 2- 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını.
- Url-1** < <http://www.ibb.gov.tr/sites/kudeb/Documents/kurumsal.htm> >
- Url-2** < <http://www.icomos.org.tr> >, alındığı tarih: 12.11.2011
- Url-3** < <http://www.tdk.gov.tr> >, alındığı tarih: 20.11.2011
- Url-4** < <http://www.unesco.org.tr> >, alındığı tarih: 02.12.2011
- Url-5** < <http://blog.travelpod.com/travel-photo/> >, alındığı tarih: 23.10.2011
- Url-6** < <http://tr.wikipedia.org/> >, alındığı tarih: 23.10.2011
- Url-7** < <http://www.trekearth.com/gallery/> >, alındığı tarih: 23.10.2011
- Url-8** < <http://www.kultur.gov.tr> >, alındığı tarih: 12.11.2011

EKLER

- EK A :** Venedik Tüzüğü (ICOMOS, 1964)
- EK B :** Floransa Tüzüğü: Tarihi Bahçeler (ICOMOS - IFLA, 1982)
- EK C :** Restorasyon Tüzüğü (ICOMOS, 1931)
- EK D :** Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (ICOMOS, 1990)
- EK E :** Tarihi Peyzaj Bilgi Formu, Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası
- EK F :** Tarihi Peyzaj Bilgi Formu, Hüsrev Paşa Türbesi
- EK G :** Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası Rölöve Planı
- EK H :** Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurrası Peyzaj Restorasyonu Projesi
- EK I :** Hüsrev Paşa Türbesi Rölöve Planı
- EK İ :** Hüsrev Paşa Türbesi Peyzaj Restorasyonu Projesi
- EK J :** Hüsrev Paşa Türbesi A-A Kesiti
- EK K :** Hüsrev Paşa Türbesi B-B Kesiti

EK A

Venedik Tüzüğü (ICOMOS, 1964)

Venice Charter

Tanımlar:

MADDE 1- Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kaplar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.

MADDE 2- Anıtların korunması ve onarımı için, mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek bütün bilim ve tekniklerden yararlanılmalıdır.

Amaç:

MADDE 3- Anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar bir tarihi belge olarak da korumaktır.

MADDE 4- Anıtların korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, devamlılığının sağlanmasıdır.

MADDE 5- Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu çeşit bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı ya da süslemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir.

MADDE 6- Anıtın korunması, ölçeği dışına taşmamak şartıyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye, ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.

MADDE 7- Bir anıt tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Anıtın tümünün ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına anıtın korunması bunu gerektirdiği, ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu haller dışında izin verilmemelidir.

MADDE 8- Anıtın tamamlayıcı unsurları sayılan heykel, resim gibi süslemeleri, ancak bunları korumanın başka çaresi yoksa yerlerinden kaldırılabilir.

MADDE 9- Onarım uzmanlık gerektiren bir istir. Amacı, anıtın estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım kendine temel olarak aldığı orijinal malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır; yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyonundan farklı anlaşılabilir ve gününün damgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım isine başlamadan önce ve bittikten sonra, anıtın arkeolojik ve tarihi bir incelemesi yapılmalıdır.

MADDE 10- Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşa için bilimsel verilerle ve deneylerle geçerliliği saptanmış herhangi modern bir teknik kullanılarak anıt sağlamlaştırılabilir.

MADDE 11- Anıta mal edilmiş farklı devirlerin geçerli katkıları saygı görmelidir; zira onarımın amacı “stil birliği” değildir. Bir anıt üst üste çeşitli devirlerin izlerini taşıyorsa alttaki devirleri açığa çıkarmak ancak bazı özel hallerde yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihi, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir davranışı gerekli gösterecek kadar iyi ise haklı çıkarılabilir. İlgili unsurların öneminin değerlendirilmesi ile ilgili yargıyı ve neyin yok edileceği üzerinde kararı vermek, sadece bu işi üzerine almış kimseye bırakılamaz.

MADDE 12- Eksik kısımlar tamamlanırken, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat bu onarımın, aynı zamanda artistik ve tarihi tanıklığı yanlış bir şekilde yansıtmaması için, orijinalden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması gereklidir.

MADDE 13- Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği hallerde izin verilebilir.

MADDE 14- Anıtların bulundukları yerler, bütünlüğün korunması, sağlıklı kılınıp yaşanır bir şekilde ortaya konması için özel bir dikkat gerektirir. Böyle yerlerde yapılacak koruma ve onarım çalışmalarında daha önceki maddelerde açıklanan ilkelerden esinlenmelidir.

MADDE 15- Kazılar, 1956 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş arkeolojik kazılarda uygulanması istenilen uluslararası ilkelerle tanımlanan kararlara ve bilimsel standartlara uygun olarak yapılmalıdır.

Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bundan başka anıtın anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını hiç bozmadan açığa çıkartacak her çareye başvurulmalıdır.

Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen (a priori) vazgeçilmelidir. Yalnız anastilosis'e, yani mevcut fakat birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesine izin verilebilir. Birleştirmekte kullanılan madde her zaman ayırt edilebilecek bir nitelikte olmalı ve bu, anıtın korunmasını sağlamak ve eski haline getirmek için mümkün olduğu kadar az kullanılmalıdır.

Yayın:

MADDE 16- Bütün koruma, onarım ve kazı işlerinde her zaman çizim ve fotoğraflarla, açıklık kazanmış çözüm getirici ve eleştirici raporlar şeklinde kesin belgeler hazırlanmalıdır.

Temizlemenin, sağlamlaştırmanın, yeniden düzenlemenin ve birleştirmenin her safhası çalışma sırasında ortaya çıkan, tanımlanmış biçimsel ve teknik özellikler göz önünde tutularak raporda gösterilmelidir. Bu belgeler bir resmi kurumun arşivine konmalı ve araştırmacılar bundan yararlanabilmelidir. Bu raporların yayınlanması tavsiye edilir.

Venedik Tüzüğü Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek kurulunun 24 Eylül 1967 tarih ve 3674 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

EK B

Floransa Tüzüğü: Tarihi Bahçeler (ICOMOS - IFLA, 1982)

The Florence Charter: Historic Gardens, ICOMOS, IFLA, 1982

ICOMOS tarafından Aralık 1982 tarihinde kabul edilmiştir.

Uluslararası Tarihi Bahçeler Komitesi

Önsöz

Floransa’da 21 Mayıs 1981 tarihinde toplanan Tarihi Bahçeler ICOMOS-IFLA Uluslar arası Komitesi o şehrin adını taşıyacak tarihi bahçelerin muhafaza edilmesi hakkında bir tüzük oluşturmaya karar vermiştir. Su anki Floransa Tüzüğü taslağı Komite tarafından hazırlanmış ve 15 Aralık 1982 tarihinde ilgili belirli alanı kapsayan Venedik Tüzüğü’ne bir ek olarak ICOMOS tarafından kayıt edilmiştir.

Tanımlar ve Amaçlar

Madde 1

“Tarihi bir bahçe, tarihi veya sanatsal bakış açısından kamuya faydalı mimari bahçivanlıkla ilgili bir kompozisyonudur.” Bu sıfatla, bir anıt olarak ele alınacaktır.

Madde 2

“Tarihi bahçe, bileşenleri öncelikle bitkisel ve bu nedenle canlı olan mimari bir kompozisyonudur, bunun anlamı dayanıksız ve yenilenebilir olmalarıdır.” Böylece görünüşü mevsim döngüsü, doğanın gelişimi ve çürümesi ile onun kalıcı olarak değişmeden kalmasını isteyen sanatçı ve zanaatkarların arzusu arasındaki sürekli dengeyi yansıtmaktadır.

Madde 3

Bir anıt olarak, tarihi bahçe Venedik Tüzüğü ruhuyla uyum içinde muhafaza edilmelidir. Ancak, bu yasayan bir anıt olduğundan, muhafaza edilmesi Mevcut tüzüğün konusu olan belirli kurallarla yönetilmelidir.

Madde 4

Tarihi bahçenin mimari kompozisyonu, aşağıdakileri içermektedir:

Planı ve topografyası.

Bitkileri; buna türleri, oranları, renk semaları, aralıkları ve nispi yükseklikler dahildir.

Yapısal ve dekoratif özellikleri.

Suyu, akarsu veya gökyüzünü yansıtan durgun su.

Madde 5

Medeniyet ve doğa arasındaki doğrudan benzerliğin ifadesi olarak, tefekkür ve dinlenmenin hoşla gittiği uygun bir yer olarak bahçe; idealleştirilmiş bir dünya imajının evrensel anlamını, sıfat anlamında bir “cennet”i ve yine bir kültüre, bir stile, bir çağa ve sıkça yaratıcı bir sanatçının orijinalliğine bir tanıklık kazandırmaktadır.

Madde 6

“Tarihi bahçe” terimi ister özgün ister “çevre düzenleme şeklinde ” olsun, küçük bahçelere ve büyük parklara eşit bir şekilde uygulanabilir.

Madde 7

Ayrılmaz bir bileşeni olması durumunda bir binayla ilişkili olsun veya olmasın, tarihi bahçe şehre ait veya kırsal, yapay veya doğal olsun olmasın kendi özel çevresinden soyutlandırılamaz.

Madde 8

Tarihi bir site hatırlanabilir bir rolle ilişkili özgün bir manzaradır, örneğin, başlıca bir tarihi olay: iyi bilinen bir halk hikayesi, destansı bir dövüş veya unlu bir resim konusu.

Madde 9

Tarihi bahçelerin muhafaza edilmesi onların tanımlanmasına ve listelenmesine bağlıdır. Birkaç eylem turu gerektirirler, bunlar ismen sürdürme, koruma ve onarımdır. Belirli durumlarda, yeniden inşa tavsiye edilebilir. Tarihi bir binanın gerçekliği, değişik kısımlarının tasarımına ve ölçeğine olduğu kadar, dekoratif özelliklerine ve tesisat secimi ya da kısımlarının her birisi için benimsenen inorganik malzemelere de bağlıdır.

Sürdürme, Koruma, Restorasyon, Yeniden İnşa

Madde 10

Tarihi bir bahçenin veya herhangi bir kısmının her sürdürme, koruma, onarım veya yeniden inşa çalışmasında, bileşen özelliklerinin hepsiyle eş zamanlı olarak ilgilenilmelidir. Değişik operasyonları izole etmek bütünün birliğine zarar verir.

Sürdürme ve Koruma

Madde 11

Tarihi bahçelerin devamlılığının sağlanması, üstün öneme sahiptir. Başlıca malzeme bitkisel olduğundan, bahçenin değişmeyen bir koşulda muhafaza edilmesi hem gerektiğinde acil değişimleri, hem de belirli aralıklarla yenilemeye dair uzun vadeli bir programı gerektirmektedir (temiz orman açma ve olgun örneklerle yeniden yetiştirme).

Madde 12

Belirli aralıklarla değiştirilecek bu ağaç, çalı, bitki ve çiçek türleri, her bitki bilimi ve bahçıvanlıkla ilgili bölgede oluşturulan ve kabul edilen uygulamaya göre ve ilk olarak yetişen türleri tespit etmek ve onları muhafaza etmek amacıyla seçilmelidir.

Madde 13

Tarihi bahçenin dahili bir kısmını oluşturan kalıcı veya taşınabilir mimari, heykelticilikle ilgili veya dekoratif özellikler sadece bu, onların korunması veya onarımı için gerekli olduğunda kaldırılmalı veya yeri değiştirilmelidir. Bu gibi her tehdit edilen özelliğin kaldırılması veya onarımı Venedik Tüzüğü prensipleriyle uyumlu olarak yürürlüğe konulmalı ve her tam değiştirme tarihi belirtilmelidir.

Madde 14

Tarihi bahçe uygun çevrelerde muhafaza edilmelidir. Ekolojik dengeyi tehlikeye atacak, fiziksel çevreye her değişim yasaklanmalıdır. Bu uygulamalar dahili veya harici (drenaj çalışmaları, sulama sistemleri, yollar, araç parkları, kapıcılık kolaylıkları, ziyaretçilerin letafetleri vs.) bütün altyapı görünümüne uygulanabilir.

Restorasyon ve Yeniden İnşa

Madde 15

Tarihi bir bahçede hiçbir onarım çalışması ve hepsinden öte, hiçbir yeniden inşa çalışması kazıdan çıkan her şeyin söz konusu bahçeyle ve benzer bahçelerle ilgili kayıtların bir araya getirilmesini gerektirecek böyle bir çalışmanın bilimsel olarak yürütüldüğünü garanti etmek için başlangıç araştırması tam olmadan üstlenilmemelidir. Uygulama çalışması başlamadan önce, bahsedilen araştırma temelinde bir proje hazırlanmalı ve ortaklaşa bir sorgulama ve onay için bir uzmanlar grubuna iletilmelidir.

Madde 16

Onarım çalışması, ilgilenilen bahçenin evriminin başarılı aşamalarına saygı duymalıdır. Prensip, bir bahçenin belli kısımlarını etkileyen zarar veya yıkım derecesinin ayakta kalan veya itham edilemez belge kanıtı izleri temelinde yeniden inşa edilme kararı verildiği istisnai durumlar haricinde hiçbir dönem diğerinden önce gelmemelidir. Bu gibi yeniden inşa çalışmaları, tasarımdaki anlamlarını ortaya çıkarmak amacıyla, kapsadığı binaya en yakın bahçe kısımları üzerinde daha özel olarak ele alınmalıdır.

Madde 17

Bir bahçenin tamamen kaybolmuş olması durumunda veya başarılı aşamaların tahmini kanıtlarından fazlası olmadığı durumda bir yeniden inşa, tarihi bir bahçede düşünülemez.

Kullanım

Madde 18

Her tarihi bahçe görülmek ve gezilmek için tasarlanırken, ona erişim, boyutu ve savunmasızlığıyla sınırlandırılmalıdır, böylece fiziksel dokusu ve kültürel mesajı muhafaza edilebilir.

Madde 19

Doğası ve amacı gereği, tarihi bir bahçe insan iletişimine, sessizliğe ve doğanın fark edilmesine sebep olan barışçı bir mekandır. Günlük kullanımına dair bu kavram, bir senliğe ev sahipliği yapacağı nadir fırsatlardaki rolüyle ters düşüyor olmalıdır.

Böylelikle, bu şekildeki her senliğin kendisinin, bahçenin görsel etkisini saptırmak veya ona zarar vermek yerine artırmak için hizmet edebileceği amacıyla bir tarihi bahçenin böyle fırsatlara yönelik kullanımı açıkça tanımlanmalıdır.

Madde 20

Tarihi bahçeler günlük bir olay olarak sessiz oyunlar için uygun olurken, aktif veya canlı oyunlar ve sporlar için uygun ayrı alanlar da tarihi bahçeye bitişik olarak düzenlenmelidir. Böylece kamu ihtiyaçları, bahçe ve manzaraların korunmasına önyargı olmadan bu bakımdan memnun edilebilir.

Madde 21

Sürdürme ve koruma çalışması, mevsimle tespit edilen zamanlama ve bahçenin gerçekliğini restore etmeye hizmet eden kısa operasyonlar her zaman kamu kullanım gereklerinden önce gelmelidir. Tarihi bahçelere ziyaretler için bütün düzenlemeler, mekanın ruhunun muhafaza edilmesini sağlayan düzenlemelere konu edilmelidir.

Madde 22

Bir bahçede duvarlar varsa, duvarları onun atmosferinde değişikliğe yol açmakla ve muhafaza edilmesini etkilemekle sorumlu bütün olası sonuçlarının esaslı bir sorgulanması olmadan ortadan kaldırılamaz.

Yasal ve İdari Koruma

Madde 23

Nitelikli uzmanların tavsiyesi üzerine, tarihi bahçelerin tanımlanması, listelenmesi ve korunması için uygun yasal ve idari önlemleri almak, sorumlu yetkililerin görevidir. Bu bahçelerin muhafaza edilmesi toprak kullanım planları çerçevesi dahilinde sağlanmalı ve bu şart bölgesel ve yerel planlamayla bağlantılı belgelerde tam olarak vurgulanmalıdır. Yine nitelikli uzmanların tavsiyesiyle, tarihi bahçelerin sürdürülmesi, korunması ve onarımı ve gerektiğinde yeniden inşasını kolaylaştıracak finansal önlemleri almak da yetkili otoritelerin görevidir.

Madde 24

Tarihi bahçe, doğası gereği ayakta kalması eğitimli uzmanlar tarafından yoğun, devamlı bakım gerektiren babadan kalma özelliklerden birisidir. Bu nedenle tarihçi, mimar, çevre düzenleme mimarı, bahçıvan veya bitki bilimcilerden hangisi olursa

olsun bu kişilerin eğitimi için uygun tedarik sağlanmalıdır. Sürdürme ve onarım için gerekli tesis değişikliklerinin düzenli yayılmasını sağlamak için de dikkat harcanmalıdır.

Madde 25

Ata mirasının bir parçası olarak gerçek değerlerini vurgulama ve onlara dair bilgi ve takdirin iyileştirilmesini sağlama kapasitesindeki her aktivite türüyle tarihi bahçelere ilgi harekete geçirilmelidir: bilimsel araştırma teşviki; bilginin Uluslararası değişimi ve dolaşımı; genel kamu için tasarlanan çalışmalar dahil olmak üzere yayınlar; uygun kontrol altında kamu erişiminin cesaretlendirilmesi ve doğa ile tarihi miras açısından duyulan ihtiyacın farkındalığını geliştirmek için medyanın kullanılması: Tarihi bahçelerin en çarpıcı olanının Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmesi için öneri getirilmelidir.

Nota Bene

Yukarıdaki tavsiyeler dünyadaki bütün tarihi bahçelere uygulanabilir.

Belirli bahçe türlerine uygulanabilir ilave ifadeler, sözü edilen türlerin kısa açıklamalarıyla mevcut Tüzük'e daha sonra ilave edilebilir.

EK C

Restorasyon Tüzüğü (ICOMOS, 1931)

Carta del Restauro, ICOMOS 1931

İtalya'da ulusal bir sorun derecesine yükselen anıt restorasyonu konusunda uyulması zorunlu kurallar üzerine eğilen Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu, bilim, sanat ve tekniği birleştiren bu tür çalışmalarda ülkenin tartışılmaz üstünlüğünü korumak ve mükemmelleştirmek gereğinin bilincinde olarak; kazıyla birlikte yürütülsün, yürütülmesin her restorasyon işleminin hasarlı parçaları sağlamlaştırmak; müzelerde ve arşivlerde korunanlardan daha az değerli olmayan, taşla işlenmiş sanat ve tarih belgelerinin tümünü incelemek, sonuçları sanat ve yapım tarihine yeni beklenmedik bulgular kazandırabilecek titiz araştırmalara olanak sağlamak gibi çok yönlü ve ciddi sorumlulukları içerdiğine ve bu nedenle acelecilik, uygulama kolaylığı ve duygusallık nedenlerinden hiçbirinin, eksikleri olan, sürekli ve yeterli denetimi yapılmayan, belirlenen ölçütlere uymayan uygulamalara yol açmamasına ve bu ilkelerin basta anıtların incelenmesi ve korunmasıyla görevli genel müdürlük (Soprintendenza) olmak üzere hem özel sektör, hem kamu kuruluşlarınca uygulanması gereğine inanmaktadır.

Restorasyon işleminde farklı kurumların görüşleri, kısmen de olsa birleştirilmeli, bir görüş diğerini etkisiz kılmamalıdır. Başka bir deyişle, tarihçinin, anıtı oluşturan farklı dönemlerin hiçbirinin yok edilmemesi, bilim adamlarını yanıltacak eklemelerin yapılmaması ve analitik araştırmalar sırasında günışığına çıkan malzemenin dağıtılmaması istekleri, mimarın anıtı bir sanatsal işlevle ilişkilendirmek ve mümkün olduğunda (bu, üslup birliğiyle karıştırılmamalıdır) bir anlatım birliğine getirme yaklaşımı, kentlilerin kendi görüş, anı ve özlemleriyle kent ruhundan kaynaklanan arzuları ve son olarak yönetim kuralları ile kullanıma ilişkin kaçınılmaz taleplerin dikkate alınması gerekir.

Bu alandaki otuz seneyi aşkın bir süredir yapılan çalışmaların başarılı sonuçlarından bir restorasyon kuramını geçerli kılacak ve netleştirecek somut öğretiler bütününe çıkarılabileceğini

ve bundan böyle bu kuramın Yüksek Kurul'un görüşmelerinde ve antikite-ortacağ-çağdas sanat yapıtlarından sorumlu yetkililerin (Soprintendenze) çoğunluğunun

kararlarında esas alınması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Uygulamalarla onaylanan bu kuramın temel kuralları şöyle sıralanabilir:

Madde 1- Her şeyden önce anıta, çökme ve aşınmalardan ötürü kaybettiği dayanıklılığı ve zamana karşı direnme gücünü yeniden kazandırmaya yönelik sürekli bakım ve sağlamlaştırma çabalarına önem verilmesi gerekir. .

Madde 2- Sanatsal nedenler veya mimari bütünlük sağlama kaygısından kaynaklanan restorasyon sorunları tarihi ilke ve ölçütlerle sıkı sıkıya bağlıdır; bir anıtın bütünlmesi birtakım varsayımlara değil, anıtın sağladığı kesin verilere ve büyük ölçüde anıtın özgün öğelerine dayandığı takdirde gündeme gelebilir.

Madde 3- Artık kullanılmayan ve geçmiş uygarlıklara ait anıtlarda, örneğin antik dönem eserlerinde, her tur bütünlemeden kaçınılmalıdır. Böyle yapılarda ancak anastilosis, yani kalıntının genel çizgilerini ortaya çıkarmak ve korunmasını sağlamak amacıyla, mümkün olan en az ek ve nötr malzeme ile dağılmış parçaların birleştirilmesi işlemi söz konusu olabilir.

Madde 4- Yasayan, yani ayakta duran anıtlara, yalnızca özgün işlevinden çok uzak olmayan ve binada gerekli uyarlamaların önemli hasara neden olmayacak şekilde yapılabileceği yeni kullanımlar verilmesi kabul edilebilir,

Madde 5- Hangi döneme ait olursa olsun sanat değeri ve tarihi anısı olan tüm öğeler korunmalıdır; üslup birliği veya yapıyı ilk tasarımına döndürme kaygılarıyla bu öğelerden bazılarının dışlanmasına yönelik bir tutum kabul edilemez. Ancak pencere ve kolonatlara sonradan yapılmış dolgular gibi, önemsiz ve anlamlı olmayan, gereksiz değişikliklere neden olan kısımlar ortadan kaldırılabilir. Bunlarla ilgili değerlendirme ortadan kaldırma kararları sağlıklı temellere dayanmalı; yalnız restorasyon projesi müellifinin kişisel görüşüne bırakılmamalıdır.

Madde 6- Anıta ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalıdır. Anıtın çevresindeki yapılar yıkılarak uygunsuz bir biçimde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi, rengi, üslubu ile rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır.

Madde 7- Eğer bir anıtı sağlamlaştırmak, kısmi veya tam olarak bütünlmek amacıyla, ya da yeniden kullanım nedeniyle ekler yapılması gerekirse, uyulması gereken temel koşul yeni öğelerin en azda tutulmaları, yalın ve yapısal düzeni yansıtır karakterde olmalarıdır; benzer üslupta bir ek ancak yapının mevcut

izgilerini devam ettirmek ve bezmeden arınmış geometrik anlatımlar söz konusu olduğunda kabul edilebilir.

Madde 8- Ekler kesin ve açık olmalı ve özgünden farklı malzeme kullanılarak veya bezemesiz bir çerçeveye sınırlanarak, ya da damga veya yazıtla belirtilmelidir. Bir restorasyon asla onu inceleyenleri yanıltacak veya tarihi bir belgeyi değiştirecek şekilde yapılmamalıdır.

Madde 9- Bir anıtın taşıyıcı sistemini güçlendirmek veya kütlesini bütünlemek için eski yapım yöntemleriyle amaca ulaşılamazsa, çağdaş tekniklerin kullanılması uygun olabilir. Aynı biçimde, basit ya da karmaşık tüm yıpranmış strüktürleri ayakta tutabilmek için çeşitli bilimlerin katkıda bulunmaya çağırılmaları gerekir. Böylece bilime dayanmayan yöntemler yerlerini bilimsel olanlara bırakmak zorunda kalmalıdır.

Madde 10- Antik eserlerin gün ışığına çıkarıldığı kazı ve araştırmalarda, topraktan çıkan kalıntıların düzenlenmesi ve in-situ bırakılacak olan sanat eserlerinin sürekli olarak korunması çabalarını kapsayan "kurtarma" çalışması derhal ve sistemli bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

Madde 11- Kazılarda olduğu gibi, anıtların restorasyonun da önemli koşullardan biri, çalışmalar sırasında bir günlük tutularak çizim ve fotoğraflarla sağlıklı bir belgeleme yapılmasıdır. Böylece anıtın biçim ve strüktürüne ilişkin bütün ayrıntılar, bütünleme, temizleme ve restorasyonun bütün aşamaları kalıcı ve güvenli olarak kaydedilmiş olur.

Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu her anıtın ve her restorasyonun aşamalarının kendine özgü sorunlar ortaya koyduğu çok güç ve karmaşık durumlarda, genel kuralların gözden geçirilip, tartışılarak tamamlanmasını ve zenginleştirilmesini gerekli görmekte, bu nedenle aşağıdaki istekleri dile getirmektedir:

a. İster özel kişiler, ister resmi makamlar, ister Soprintendenza tarafından yürütölüyor olsun, sıradan onarım işlerinin dışında kalan tüm restorasyon çalışmalarından önce, ilke olarak Yüksek Kurul'un görüşü alınmalıdır.

b. Her yıl Roma'da yetkililerin karşılaştıkları sorunları meslektaşlarının ilgisine sunmalarına ve çözüm önerilerini açıklamalarına olanak veren dostça bir toplantı

düzenlenmelidir (Bu toplantıların tutanakları Milli Eğitim Bakanlığı'nın Bolletino d'Arte dergisinde yayınlanabilir).

c. Yukarıda sözü edildiği gibi, restorasyon sırasında düzenli olarak günlük tutulması ve bunların korunması zorunlu olmalı ve mümkün olursa bunlardan elde edilecek analitik veri ve bilgilerin tıpkı kazılar için yapıldığı gibi bilimsel yayına dönüştürülmesine özen gösterilmektedir.

EK D

ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (1990)

GİRİŞ

İnsan topluluklarının kökenleri ve gelişimleri hakkında bilgilenmenin ve onları anlamının, insanlığın kültürel ve sosyal köklerini tanımak bakımından çok önemli olduğu genel kabul görmektedir.

Arkeolojik miras, geçmişteki insan etkinliklerinin temel belgesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, arkeolog ve diğer bilim adamlarının onu günümüz ve gelecek kuşakların yararına incelemesi ve yorumlayabilmesi için korunması ve doğru yönetimi şarttır.

Bu mirasın korunması yalnız arkeolojik tekniklerin uygulanması ile başarılamaz. Daha geniş mesleki ve bilimsel birikime, becerilere gerek vardır. Arkeolojik mirasın bir bölümü mimari yapıtlardır ve mimari miras kapsamına giren kalıntılar 1964 tarihli Anıtların ve Sitlerin Korunmasıyla ilgili Venedik Tüzüğü'ne göre korunmalıdır. Arkeolojik mirasın diğer öğeleri yerel halkın yaşayan geleneklerinin parçasını oluşturur; bu tür yerler ve anıtların korunmaları ve yaşatılabilmeleri için yörenin kültürel gruplarının katılımı gereklidir.

Bu ve başka nedenler dolayısıyla, arkeolojik mirasın korunması birçok disiplinin uzmanlarının etkin işbirliğine dayandırılmalıdır. Ayrıca devlet yetkilileri, akademik araştırmacılar, özel veya kamu girişimcileri ile halk arasında işbirliği gerekir. Bu tüzükle arkeolojik mirasın yönetiminin değişik yönlerine ilişkin ilkeler ortaya konulmaktadır. Bunlar arasında kamu yöneticilerinin ve yasa koyucularının sorumlulukları, envanterleme süreçlerinin gerektirdiği mesleki yetenekler, belgeleme, kazı, araştırma, sürekli bakım, koruma, yeniden yapım, bilgi verme, sunuş, halkın erişimi ve kültür mirasının kullanılması ile arkeolojik mirasın korunmasında görev alacak meslek adamlarının nitelikleri yer almaktadır.

Bu tüzük hükümetler kadar bilim adamı ve uzmanların koruma politika ve uygulamalarına yol gösterici ve fikir kaynağı olan Venedik Tüzüğü'nün başarısından esinlenerek hazırlanmıştır.

Tüzük evrensel geçerliliği olan temel ilkeleri ve yol gösterici kuralları yansıtmalıdır. Bu nedenle dar bölgelerin ve ülkelerin özel sorunlarını ve olasılıklarını ele alamaz.

Bu tür ihtiyaçları karşılamak için, tüzük bölgesel ve ulusal düzeyde ek ilkeler ve yönlendirici kurallarla desteklenmelidir.

MADDE 1. TANIM VE GİRİŞ

“Arkeolojik miras” temel verileri arkeolojik yöntemlerle ele edilen maddi mirastır. İnsan varlığının her tür izini kapsar ve her tür insan etkinliğini yansıtan yerleri, terk edilmiş yapıları, toprak ve su altındaki sitler de dahil olmak üzere her tür kalıntıyı, bunlarla ilişkili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi içerir.

MADDE 2. BÜTÜNLEŞİK KORUMA POLİTİKALARI

Arkeolojik miras hassas ve yenilenemeyen bir kültürel kaynaktır. Arkeolojik mirasın yok oluşunu en aza indirmek için arazi kullanımları denetlenmeli ve geliştirilmelidir.

Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar arazi kullanımı, gelişme ve planlama kadar kültürel, çevresel ve eğitim politikalarının önemli bir bileşeni olmalıdır. Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar sürekli olarak gözden geçirilmeli, güncel tutulmalıdır. Arkeolojik rezerv alanlarının yaratılması bu tür politikaların parçası olmalıdır.

Arkeolojik mirasın korunması uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki planlama politikalarıyla bütünleştirilmelidir. Halkın etkin katılımı arkeolojik mirasın korunması ile ilgili politikaların bir parçası olmalıdır. Karar vermek için bu gereklidir. Halka bilgi verilmesi bütünleşik korumanın önemli bir bileşenidir.

MADDE 3. YASA VE EKONOMİ

Arkeolojik mirasın korunması bütün insanlar için ahlaki bir görev olarak ele alınmalıdır. Bu aynı zamanda ortak bir toplumsal sorumluluktur. Bu yükümlülük ilgili yasalarda yer almalı ve arkeolojik mirasın etkin yönetimi için gerekli maddi kaynaklar sağlanmalıdır.

Arkeolojik miras bütün insanlığın malıdır. Dolayısıyla korunması için gerekli kaynağın sağlanması her ülkenin görevi olmalıdır.

Yasalar her ülkenin ve bölgenin gereklerine, tarihine ve geleneklerine uygun olarak arkeolojik mirasa yerinde koruma ve araştırılma olanağı sağlamalıdır.

Yasalar arkeolojik mirasın bütün insanlığın ve halk topluluklarının mirası olduğu kavramından hareket etmeli, tek bir kişi veya ulusa bağlanarak sınırlandırılmamalıdır.

Yasalar ilgili arkeolojik mercinin kararı olmadan anıt ve sitlerle çevrelerinin değişiklik yapılarak yok edilmesini, zedelenmesini veya bozulmasını engellemelidir.

Arkeolojik mirasın yok edilmesine izin verildiği durumlarda, yasalar tam bir arkeolojik araştırma ve belgeleme istemelidir.

Yasalar arkeolojik mirasın bakım yönetim ve korunmasını istemeli ve kaynak sunmalıdır. Arkeolojik miras yasalarının çiğnenmesi durumunda, yapılacak yasal işlemler tanımlanmalıdır.

Eğer yasalar arkeolojik mirasın yalnız tescil edilmiş bölümlerini koruyorsa, henüz tescil edilmemiş veya yeni bulunmuş anıt ve sitlere, arkeolojik değerlendirilmeleri yapılınca kadar geçici koruma sağlayacak olanak sağlanmalıdır.

Bayındırlık projeleri arkeolojik miras için en büyük tehditlerden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle, uygulama projelerine geçilmeden önce arkeolojik etkilenme araştırmalarının yapılması zorunluluğu getirilmeli, bu tür araştırmaların maliyetlerinin proje masraflarına eklenmesi koşulu, yasaya konulmalıdır. Bayındırlık projelerinin arkeolojik mirasa en az zarar verecek şekilde planlanması gereği yasanın temel ilkelerinden biri olmalıdır.

MADDE 4. BELGELEME

Arkeolojik mirasın korunması onun içeriği ve niteliği hakkında mümkün olabilecek en ayrıntılı bilgiye dayandırılmalıdır. Arkeolojik kaynakları genel olarak gözden geçirmek koruma stratejisi geliştirmek için gerekli bir araçtır. Bu nedenle, arkeolojik mirasın korunması ve yönetiminde temel görev arkeolojik araştırma olmalıdır.

Envanterler de, bilimsel çalışma ve araştırma için temel veri tabanını oluştururlar. Envanter hazırlanması sürekli ve dinamik bir süreç olarak düşünülmelidir. Yüzeysel bir bilgi dahi koruma önlemleri alınması için bir başlangıç noktası oluşturabileceğinden, envanterler değişik önem ve güvenilirlik düzeylerinde bilgiler içermelidirler.

MADDE 5. ARAŞTIRMA

Arkeolojik bilgi temelde arkeolojik mirasın bilimsel araştırmasına dayanır. Bu araştırmalar zarar vermeyen tekniklerden, örnek alma ve kazıya kadar değişen yöntemleri kapsar.

Arkeolojik miras hakkında bilgi toplama işlemi sırasında, araştırmanın hedefi olan arkeolojik verilerin yok edilmemesi temel ilke olmalıdır; müdahaleler araştırmanın korumaya yönelik yönü veya bilimsel bakımdan gerekli olanla sınırlı kalmalıdır. Dolayısıyla arkeolojik alanın tümünü kazmak yerine, mümkün olabildiğince zarar vermeyen tekniklerle araştırma, yerden ve havadan belgeleme ve örnek alma yöntemleri teşvik edilmelidir.

Belgelenecek ve korunacak veriler arasında bir tercih yapma zorunluluğunu ortaya koyduğu, hatta bazen bir anıtın tümüyle ortadan kalkmasına neden olabildiği için, kazı yapma kararı durum ayrıntılı olarak gözden geçirdikten sonra ele alınmalıdır.

Kazılar kentsel büyüme, arazi kullanımı değişimi, soygun ve doğal bozulma gibi etkenlerden zarar gören anıt ve sitlerde yapılmalıdır.

Ender durumlarda, tehlike altında olmayan sitlerde de kazı yapılabilir. Burada amaç araştırma sorunlarına açıklık getirmek veya onları halka daha iyi sunabilmektir. Bu gibi durumlarda kazı öncesinde sitin önemi ayrıntılı olarak bilimsel değerlendirmeden geçirilmelidir. Kazı kısmi olmalı, gelecekteki araştırmalar için dokunulmamış bir kısım bırakılmalıdır.

Kazı tamamlandıktan makul bir süre sonra, belirli bir standarda göre hazırlanacak kazı raporuyla araştırmanın sonuçları bilim dünyasına duyurulmalı ve rapor ilgili arşive konulmalıdır.

Kazılar UNESCO'nun 1956 tarihli Arkeolojik Kazılarda Uygulanması Önerilen Uluslararası İlkelerine ve kabul edilmiş uluslararası ve ulusal mesleki standartlara uygun olarak yürütülmelidir.

MADDE 6. BAKIM VE KORUMA

Arkeolojik miras yönetiminin genel hedefi, bütün ilgili belge ve koleksiyonların da uzun vadeli koruma ve bakımını sağlayarak, anıt ve sitleri yerinde korumak olmalıdır. Bu mirasın bazı öğelerinin yeni konumlara taşınması mirası özgün ortamında koruma kuralının çiğnenmesi anlamına gelir. Bu ilke sürekli bakım,

koruma ve yönetime olan gereksinimi vurgulamakta, ayrıca eğer kazıdan sonra gerekli bakım ve yönetim sağlanamayacaksa, arkeolojik mirasın kazılarak ortaya çıkarılmamasını ve çıkarıldıktan sonra her türlü etkene açık bırakılmaması gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Arkeolojik mirasın korunmasını teşvik için yerel ilgi ve katılım etkin olarak araştırılmalı ve desteklenmelidir. Bu ilke özellikle yerli halkın ve yöresel kültür guruplarının mirası söz konusu olduğunda önemlidir. Bazı durumlarda anıt ve sitlerin korunmasını ve yönetimini yerli halka bırakmak doğru olabilir.

Kaynakların kısıtlı olmasına bağlı olarak, etkin bakımda seçmeci davranmak gerekebilir. Bu durumda yalnız önemli ve gösterişli anıtlarla sınırlı kalınmamalı, anıt ve sitlerin önem ve temsili karakterleri bilimsel olarak değerlendirilerek, değişik türleri içeren örneklere uygulanmalıdır.

UNESCO’nun 1956 tarihli tavsiyelerinin arkeolojik mirasın bakım ve korunmasıyla ilgili ilkeleri uygulanmalıdır.

MADDE 7. SUNUş, BİLGİ, YENİDEN YAPIM

Arkeolojik mirasın halka sunulması, ağdaş toplumların kökenlerinin ve gelişimlerinin anlaşılmasına yardım eden önemli bir yöntemdir. Bu aynı zamanda onun korunması gerekliliğinin anlaşılmasına da yardım eden en iyi aratırıdır.

Sunuş ve bilgi verilmesi mevcut bilimsel verilerin popüler bir yorumu olarak ele alınmalı ve bu nedenle sürekli güncelleştirilmelidir. Sunuşta, geçmişi anlama yaklaşımlarının çok yönlülüğünün gözetilmesi gerekir.

Yeniden yapımlar deneysel araştırma ve yorum gibi iki önemli işleve hizmet ederler. Mevcut arkeolojik verilere zarar vermemeleri için çok özenle yapılmalı; özgün nitelikleri yakalayabilmek için bütün kaynaklarda mevcut bilgilerden yararlanılmalıdır.

Mümkün ve uygun olduğunda, yeniden yapımlar doğrudan arkeolojik kalıntılar üstünde yapılmalıdır; yeniden yapım oldukları anlaşılabilmelidir.

MADDE 8. MESLEKİ NİTELİKLER

Arkeolojik mirasın yönetiminde birçok disiplinden yüksek akademik standartlara sahip kişilere gerek vardır. Dolayısıyla ilgili alanlarda yeterli sayıda nitelikli uzman yetiştirilmesi her ülkenin eğitim politikalarının önemli bir hedefi olmalıdır. Çok zel

alanlarda uzman yetiştirilmesi uluslararası işbirliği gerektirmektedir. Uzman eğitimi ve davranışı konusunda standartlar oluşturulmalı ve bunlar korunmalıdır.

Üniversitelerdeki arkeoloji eğitiminin amacı belirlenirken, koruma politikalarında vurgunun kazıdan yerinde korumaya doğru değiştiği göz önüne alınmalıdır. Ayrıca, arkeolojik mirasın korunması ve anlaşılmasında yerel halkın tarihinin araştırılmasının anıt ve siteleri araştırmak kadar önemli olduğu dikkate alınmalıdır.

Arkeolojik mirasın korunması sürekli, dinamik bir gelişim sürecidir. Dolayısıyla bu alanda çalışan uzmanların bilgilerini güncelleştirmeleri için zaman verilmelidir. Arkeolojik mirasın korunması ve yönetimi konusunu vurgulayan yüksek lisans programları geliştirilmelidir.

MADDE 9. ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

Arkeolojik miras bütün insanlığın ortak mirasıdır. Bu nedenle yönetiminde standartlar geliştirilmesi ve onlara uyulması için uluslararası işbirliği gereklidir.

Arkeolojik miras yönetimi konusunda çalışan uzmanlar arasında bilgi ve deneyim alışverişi için uluslararası mekanizmalar oluşturulmasına acil olarak ihtiyaç vardır. Bu amaçla evrensel ve bölgesel düzeyde konferanslar, seminerler, kurslar ve benzerleri düzenlenmesine ve bölgesel lisansüstü eğitim merkezleri oluşturulmasına gerek vardır. Uzman gurupları aracılığıyla ICOMOS orta ve uzun vadede bu yönde çalışmalar yapmalıdır.

Arkeolojik miras yönetimi standartlarının geliştirilmesi yönünde bir araç olmak üzere, uluslar arasında uzman değişimi konusu da geliştirilmelidir.

ICOMOS'un gözetiminde, arkeolojik miras yönetimi konusunda teknik yardım programları geliştirilmelidir.

ICOMOS'un uzman komitelerinden Arkeolojik Miras Yönetimi Uluslararası Komitesi (ICAHM) tarafından hazırlanan bu tüzük, Ekim 1990'da İsviçre'nin Lozan kentinde toplanan ICOMOS Genel Kurulu tarafından onaylanarak kabul edilmiştir.

EK E

TARİHİ PEYZAJ BİLGİ FORMU

İSİM HÜSREV KETHÜDA DAR'UL KURRASI

ADRES Vefa Semtı, Molla Hüsrev Mahallesi, Taş Tekneler Sokak

POSTA KODU	İLÇE	İL	ÜLKE
34134	FATİH	İSTANBUL	TÜRKİYE

KOORDİNATLAR

41°00'52.59"K 28°57'34.29"D deniz seviyesinden yükseklik: 45m

ALANIN ÖNEMİ

Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurra'sı İstanbul İli, Fatih İlçesi, Vefa Semtı Molla Hüsrev Mahallesinde bulunmaktadır. Kovacılar Caddesi üzerindeki Molla Hüsrev Mescid'inin yanına konumlanmış olan Hüsrev Kethüda Dar'ul Kurra'sına giriş Taş Tekneler Sokak üzerindeki bahçe kapısından ve bahçe içinde konumlanmış olan yapının giriş kapısı üzerinde kitabesi mevcuttur. Kitabesindeki tarihten 973/1565 yapım tarihli olduğu anlaşılmaktadır ve Mimar Sinan'ın tezkiresine kayıtlıdır.

ALANIN TANIMI VE TARİHSEL GEÇMİŞİ

Kovacılar Caddesi üzerindeki Taş Tekneler Sokakta, Molla Hüsrev Mescid'inin kuzey doğusundaki avlu içinde bulunan yapı, kuzeybatı-güneydoğu yönünde kare planlı olarak konumlanmıştır. Avlu-bahçe içinde bulunan dersane yapısı kare planlı tek hacimden oluşur ve tuğla örgülü kubbesi sekizgen bir kasnak üzerine oturur. Bahçe duvarının bir tarafı Taş tekneler Sokak üzerinde kuzey yönünde Molla Hüsrev Mescid'inin beden duvarına bitişiktir. Avluya giriş kapısı, Taş Tekneler Sokak üzerinde Molla Hüsrev Mescid'i beden duvarına bitiştiği kısımda yer alır. Dersane yapısı, avlu giriş kapısının sol kanadında ve avlunun kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Dersane yapısı içten: 703 X 703cm dıştan: 905 X 906cm boyutlarındadır. Giriş kapısının açıklığı: 119cm genişliğindedir.

TARİHİ PEYZAJ BİLGİ FORMU

DURUM	MÜKEMMEL TEHLİKEDE	OLDUKÇA İYİ BOZULMUŞ	İYİ DEĞİŞMİŞ
HALKIN ULAŞABİLİRLİĞİ		VAR	YOK

MÜLKİYET DURUMU

T.C BAŞBAKANLIK VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ-İSTANBUL BÖLGE
MÜDÜRLÜĞÜ

KAYNAKLAR

- ALMAN MAVİLERİ İSTANBUL HARİTASI
- PERVİTİTCH,HUSUSİ SİGORTA PLANLARI
- ENCÜMEN ARŞİVİ

BİLGİ FORMUNU HAZIRLAYAN

TARİHİ PEYZAJ GRUBU

ADRES

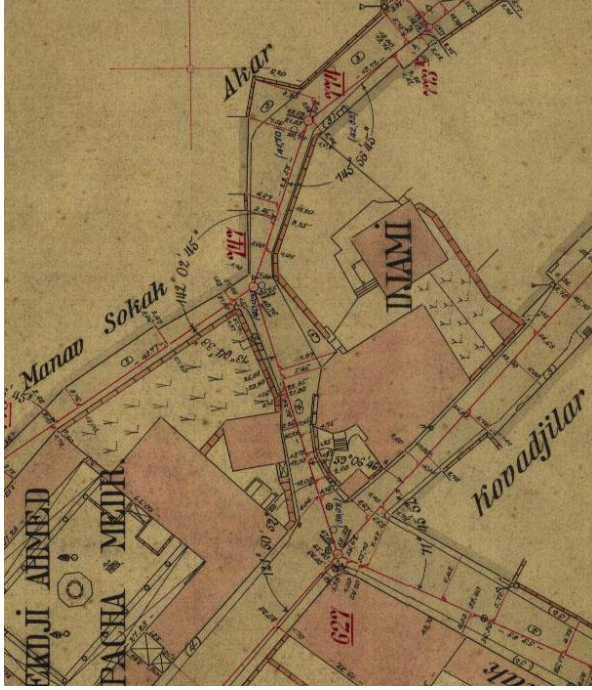
İBB KORUMA UYGULAMA VE DENETİM MÜDÜRLÜĞÜ(KUDEB)

TARİH-TELEFON

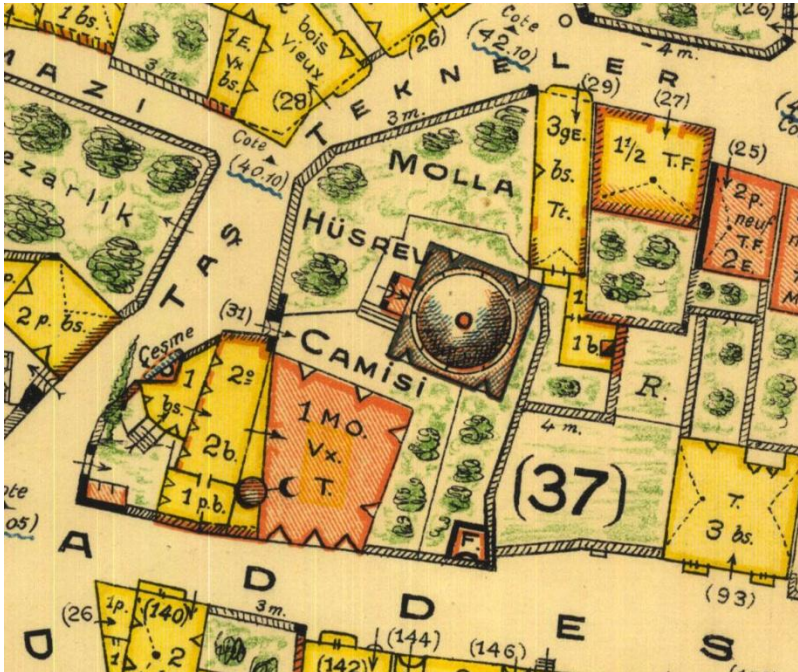
(0212) 455 37 13 – 3713

TARİHİ PEYZAJ BİLGİ FORMU

RESİMLER



RESİM 1



RESİM 2

TARİHİ PEYZAJ BİLGİ FORMU

RESİMLER



RESİM 3



RESİM 4

TARİHİ PEYZAJ BİLGİ FORMU

RESİM ADLARI VE ALINTI BİLGİLERİ

- RESİM 1 ALMAN MAVİLERİ,1913-1914 I.DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ
İSTANBUL HARİTALARI
- RESİM 2 1934 PERVİTİTCH, HUSUSİ SİGORTA PLANI VEFA HARİTASI
- RESİM 3 MOLLA HÜSREV CAMİİ,1941 ENCÜMEN ARŞİVİ
- RESİM 4 MOLLA HÜSREV CAMİİ,1941 ENCÜMEN ARŞİVİ
-

KONTROL/ONAY

EK F

TARİHİ PEYZAJ BİLGİ FORMU

İSİM HÜSREV PAŞA TÜRBESİ

ADRES Yenibahçe Mahallesi Hoca Efendi ve Hüsrev Paşa Sokakları Kesişimi

POSTA KODU	İLÇE	İL	ÜLKE
34091	FATİH	İSTANBUL	TÜRKİYE

KOORDİNATLAR

41°01'06.93"K 28°56'33.81"D deniz seviyesinden yükseklik: 45m

ALANIN ÖNEMİ

Bosnalı Hüsrev Paşa Mimar Sinan Tezkirelerinde Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden biri olarak belirtilmiştir. Hüsrev Paşa “Deli Hüsrev” lakabıyla anılmıştır. Hüsrev Paşa; Konya, Diyarbakır, Şam ve Rumeli Beylerbeyliği yaptıktan sonra Mısır valisi olmuş, daha sonra ise İstanbul'da ikinci vezirliğe kadar yükselmiştir. 951/ 1544-45'de vefat eden Hüsrev Paşa Fatih Yenibahçe'deki türbeye gömülmüştür.

ALANIN TANIMI VE TARİHSEL GEÇMİŞİ

1544 - 1545 tarihlerinde inşa edilen türbe Mimar Sinan'ın sekizgen planlı türbe örneklerinden biridir. Ana çizgileri itibarıyla Sinan'ın II. Beyazid, Şehzade Mehmed ve Yavuz Sultan Selim Türbeleri ile benzer nitelikler taşımaktadır. Kesme küfeki taşından inşa edilen türbe külliye içinde olmamasına karşın oldukça gösterişli ve bezemelidir.

Evliya Çelebi, türbenin yanında 947/1540 - 1541 tarihlerinde inşa edilmiş bir mektebin varlığından söz etmektedir. 19. yüzyıl haritalarında da görülen mektep büyük olasılıkla yangınlarda harap olmuştur. Türbenin Bâli Paşa Caddesi üzerinde tek kemerli kesme küfeki taşından inşa edilmiş bir çeşmesi de bulunmaktadır.

TARİHİ PEYZAJ BİLGİ FORMU

DURUM	MÜKEMMEL	OLDUKÇA İYİ	İYİ
	TEHLİKEDE	BOZULMUŞ	DEĞİŞMİŞ
HALKIN ULAŞABİLİRLİĞİ		VAR	YOK

MÜLKİYET DURUMU

T.C BAŞBAKANLIK VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ-İSTANBUL BÖLGE
MÜDÜRLÜĞÜ

KAYNAKLAR

- ALMAN MAVİLERİ İSTANBUL HARİTASI
- PERVİTİTCH,HUSUSİ SİGORTA PLANLARI
- ENCÜMEN ARŞİVİ

BİLGİ FORMUNU HAZIRLAYAN

TARİHİ PEYZAJ GRUBU

ADRES

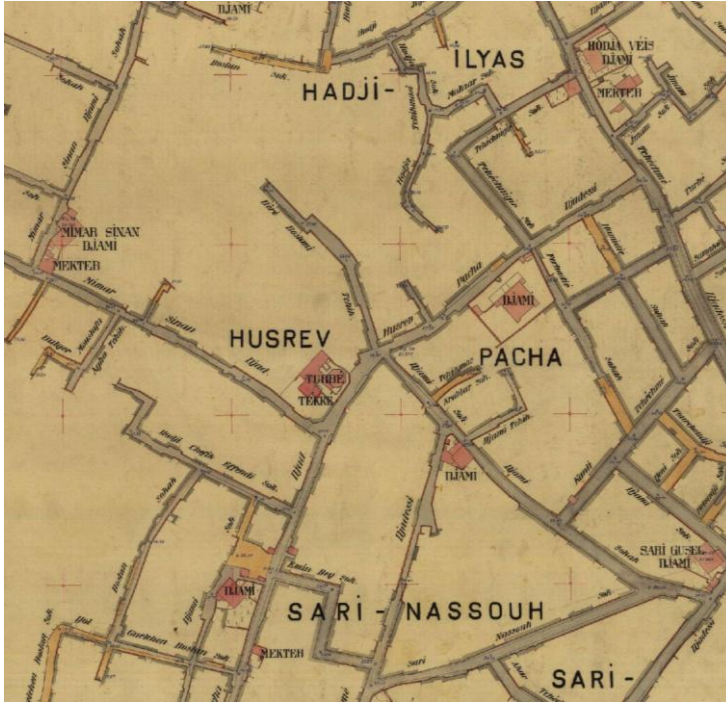
İBB KORUMA UYGULAMA VE DENETİM MÜDÜRLÜĞÜ(KUDEB)

TARİH-TELEFON

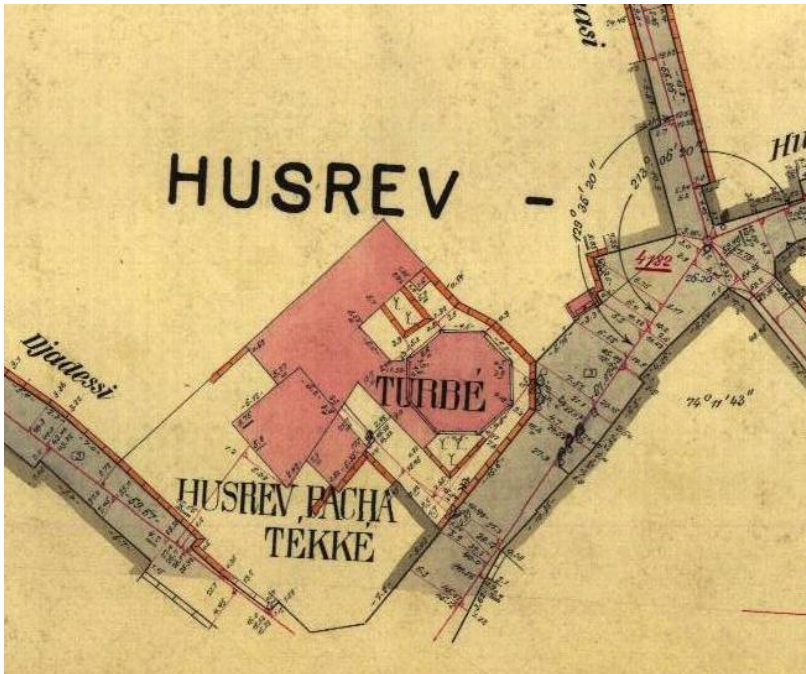
(0212) 455 37 13 – 3713

TARİHİ PEYZAJ BİLGİ FORMU

RESİMLER



RESİM 1



RESİM 2

TARİHİ PEYZAJ BİLGİ FORMU

RESİMLER



RESİM 3



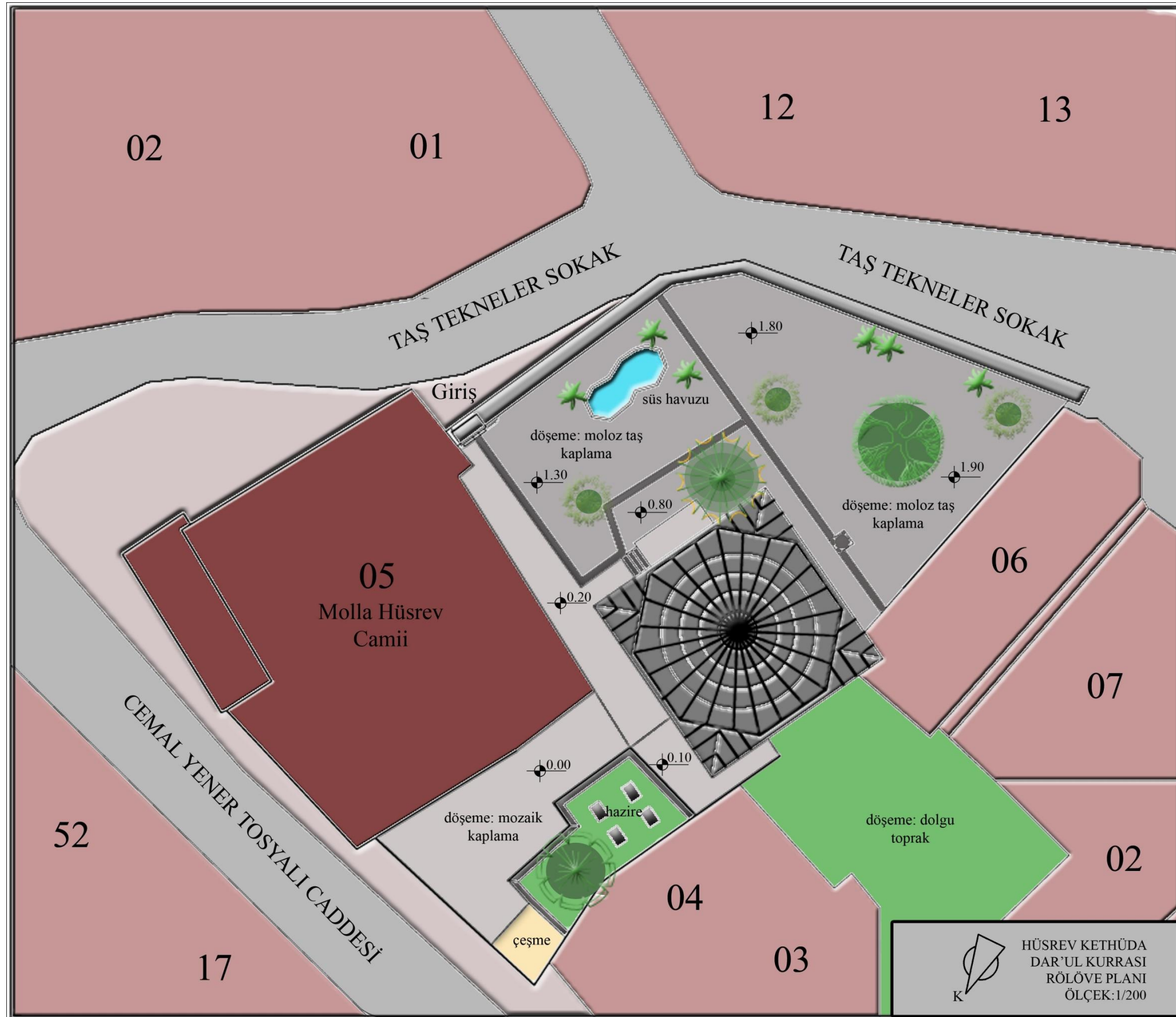
RESİM 4

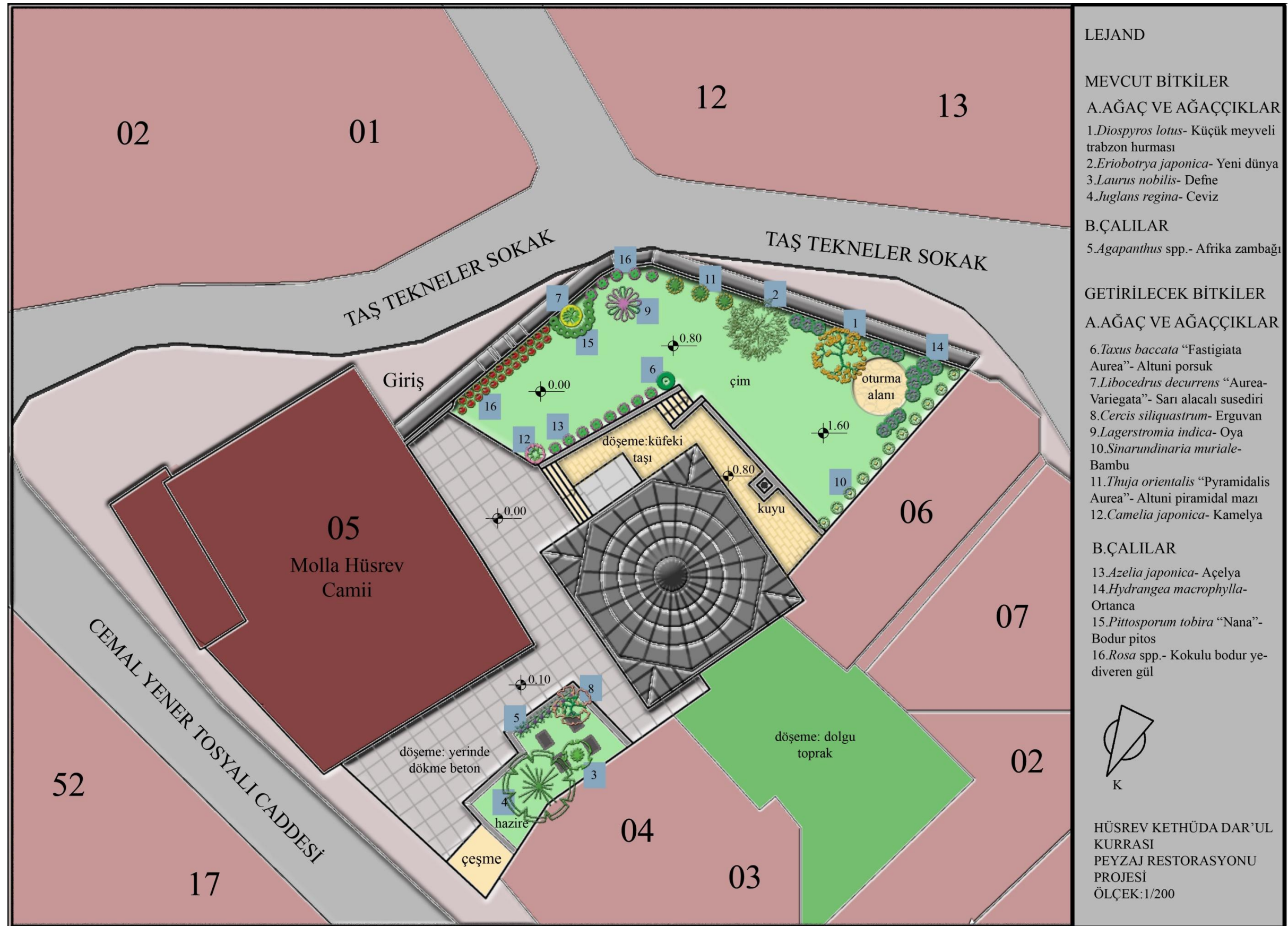
TARİHİ PEYZAJ BİLGİ FORMU

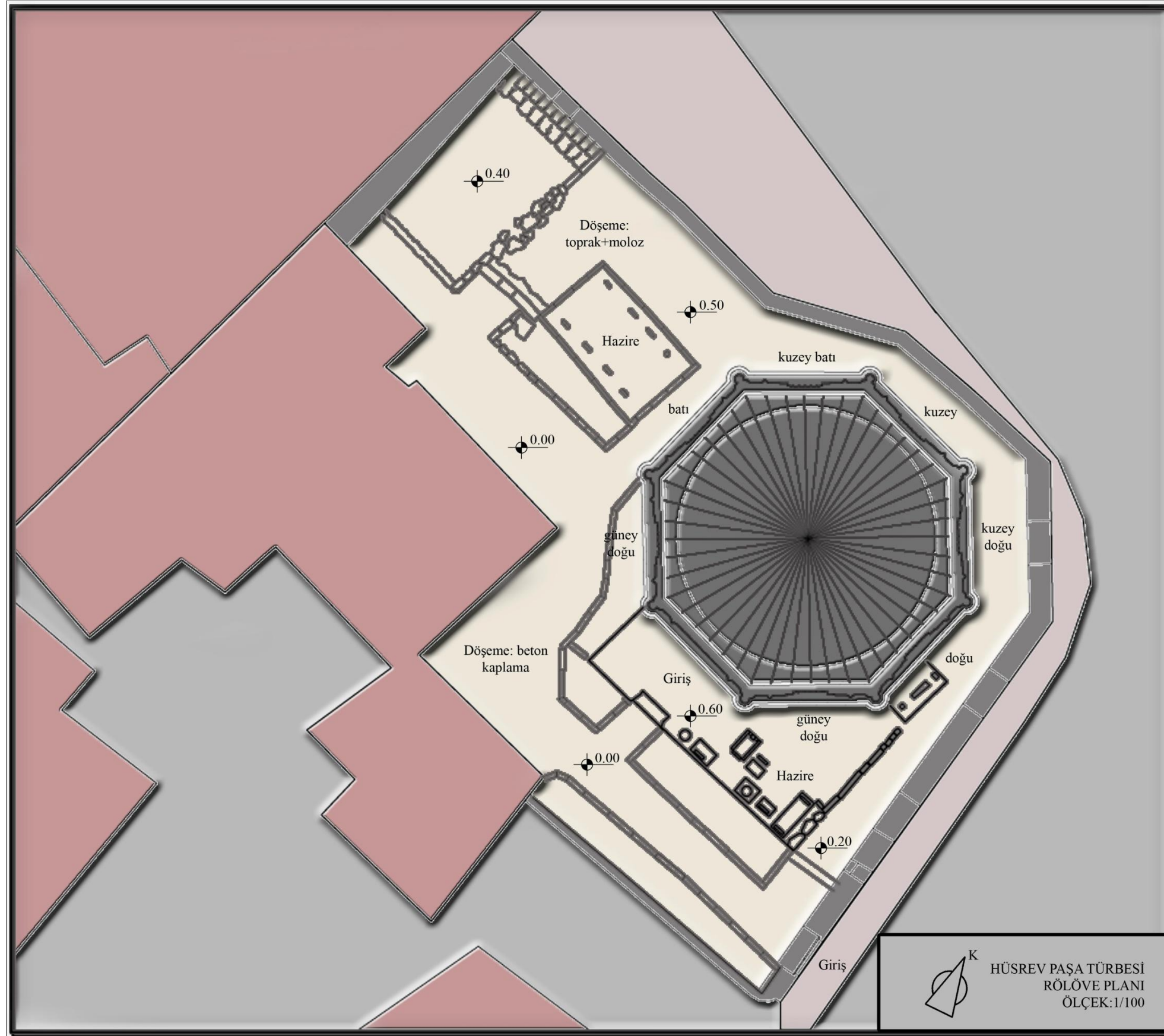
RESİM ADLARI VE ALINTI BİLGİLERİ

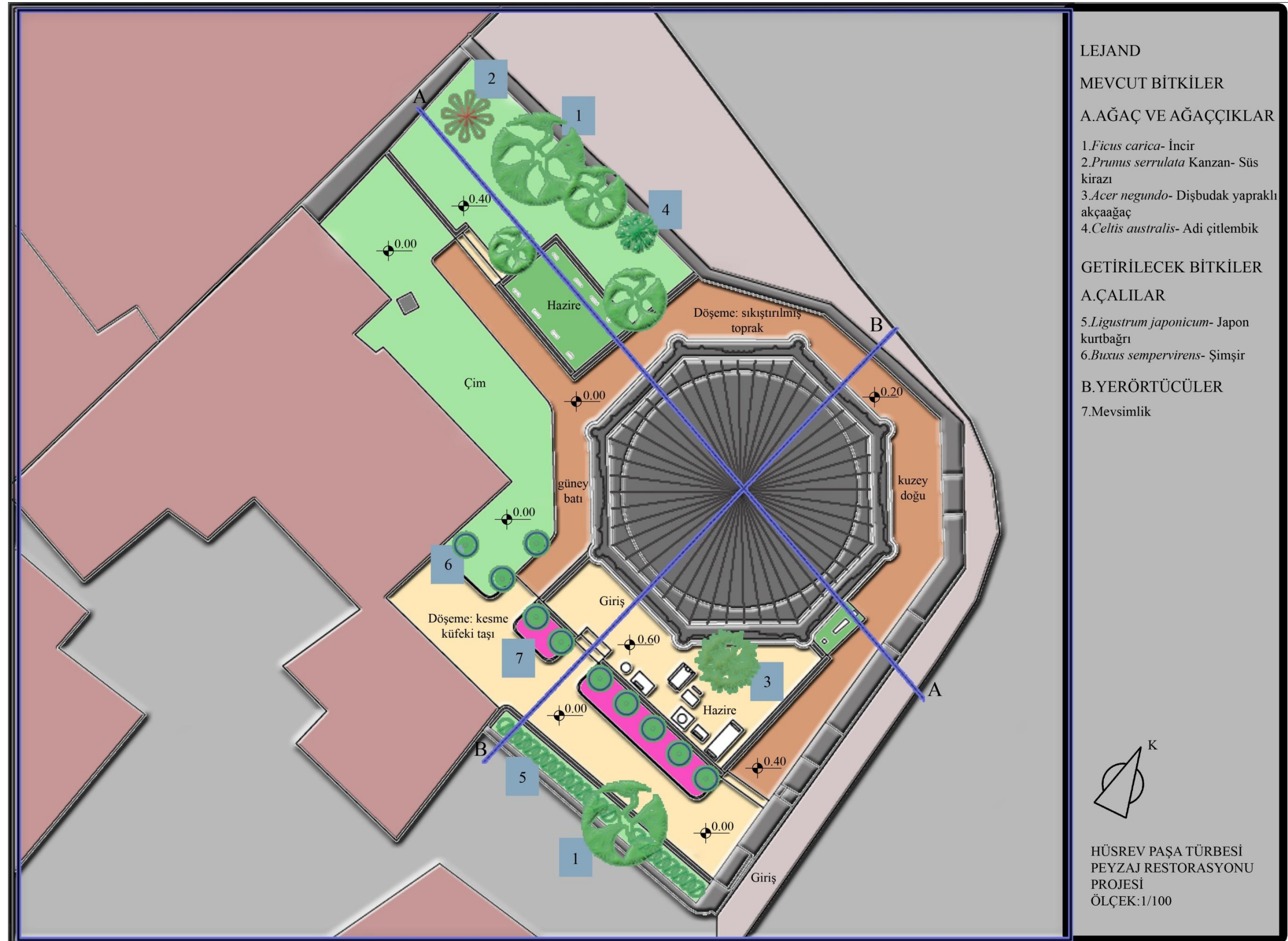
- RESİM 1 ALMAN MAVİLERİ,1913-1914 I.DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ
İSTANBUL HARİTALARI
- RESİM 2 ALMAN MAVİLERİ,1913-1914 I.DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ
İSTANBUL HARİTALARI
- RESİM 3 HÜSREV PAŞA TÜRBEŞİ,1938 ENCÜMEN ARŞİVİ
- RESİM 4 HÜSREV PAŞA TÜRBEŞİ,1977 ENCÜMEN ARŞİVİ
-

KONTROL/ONAY

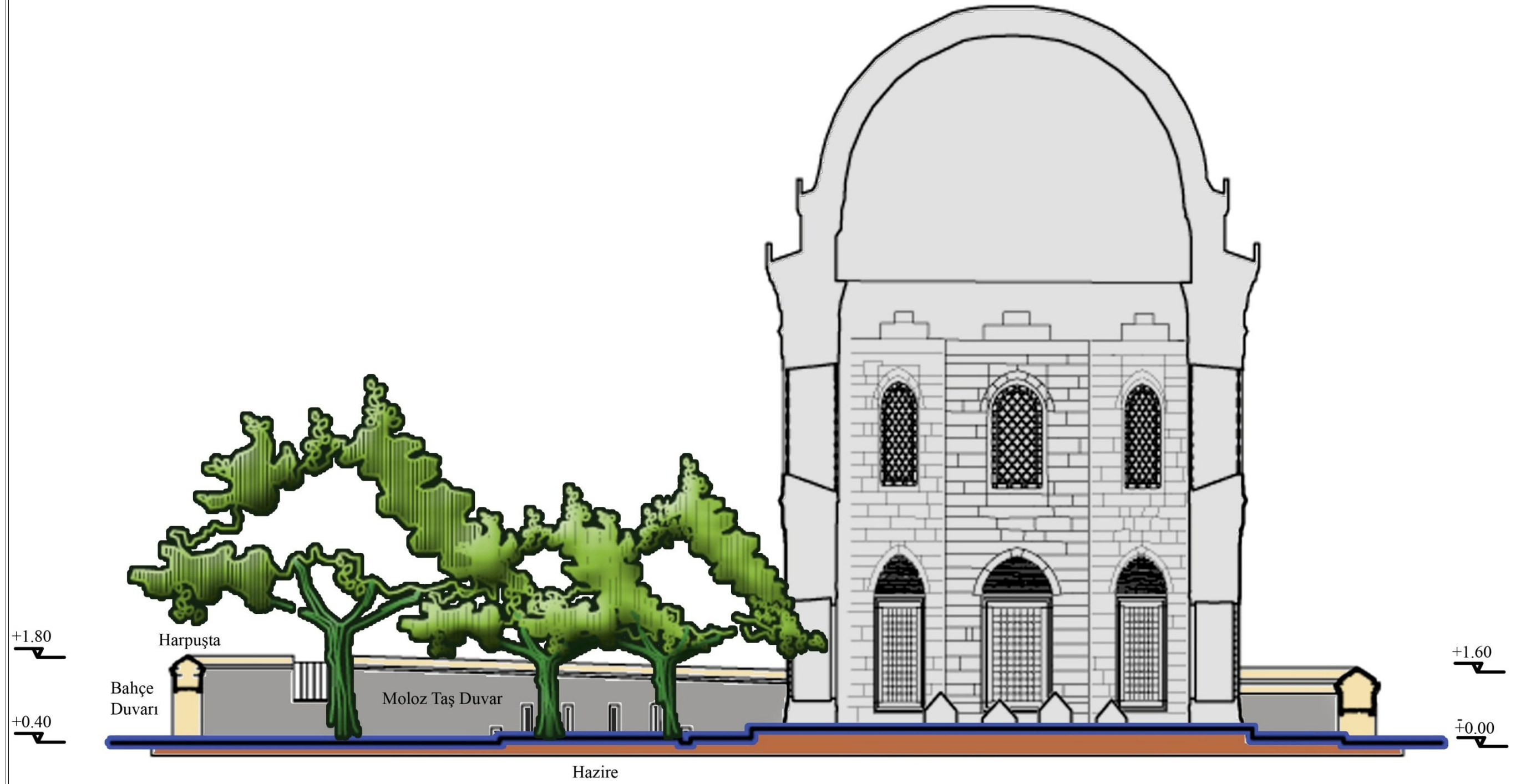




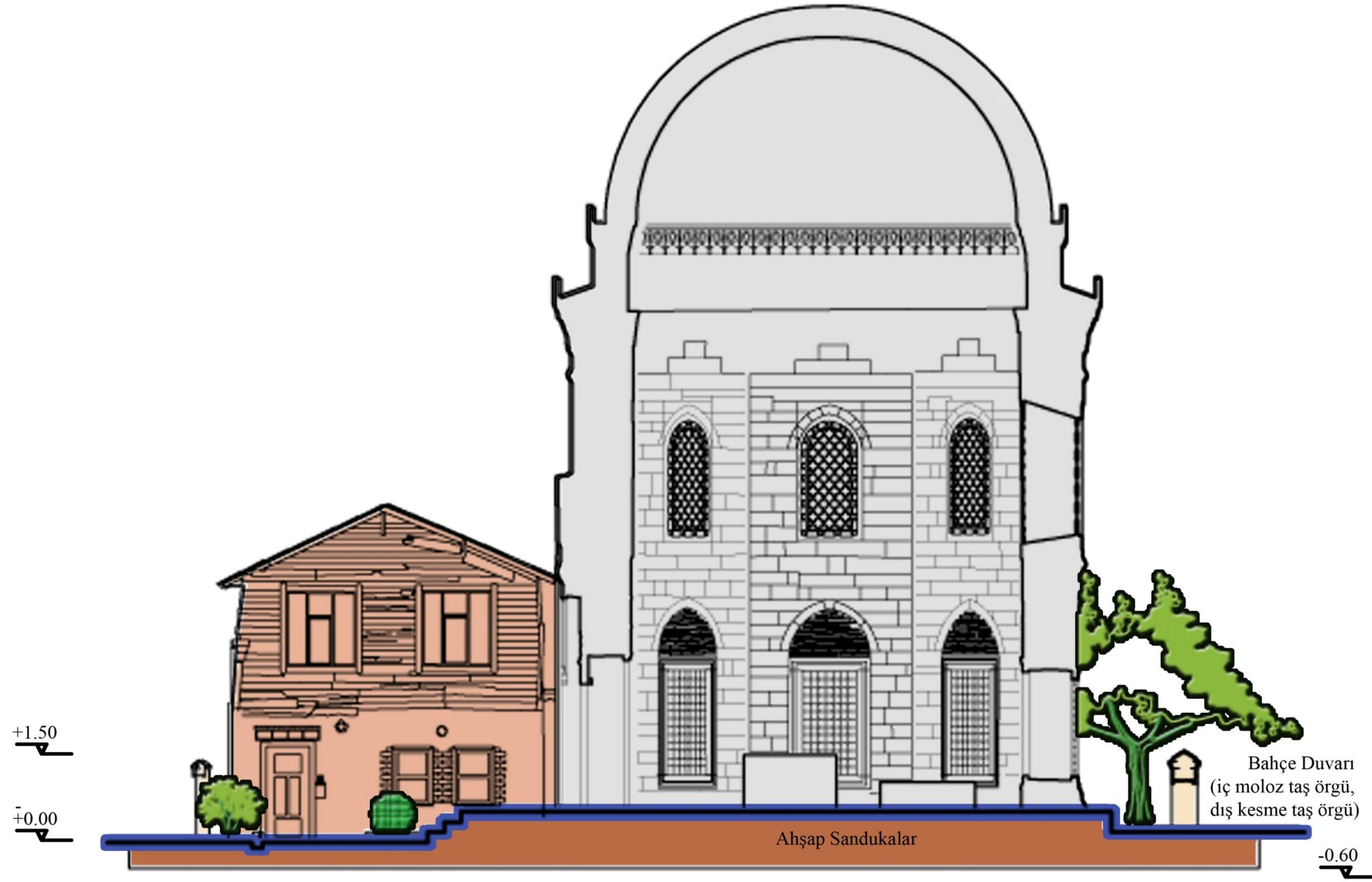




EK J



A-A KESİTİ
ÖLÇEK 1/100



B-B KESİTİ
ÖLÇEK 1/100

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Burcu ŞALİKOĞLU

Doğum Yeri ve Tarihi: İstanbul, 1987

Yüksek Lisans Üniversitesi: İ.T.Ü Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Lisans Üniversitesi: İstanbul Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Lise: Terakki Vakfı Özel Şişli Terakki Lisesi

İlköğretim: Terakki Vakfı Özel Şişli Terakki İlköğretim Okulu